Аркадій та Борис Стругацькі

Пікнік на узбіччі

Ти повинен зробити добро зі зла, тому що більше його нема з чого зробити.

Р. П. Воррен

З інтерв'ю, яке спеціальний кореспондент Хармонтського радіо взяв у доктора Валентина Пільмана з нагоди присудження останньому Нобелівської премії з фізики за 19.. рік

— Напевно, вашим першим серйозним відкриттям, докторе Пільман, слід вважати так званий радіант Пільмана?

— Гадаю, ні. Радіант Пільмана — це не перше, не серйозне і, власне, не відкриття. І не зовсім моє.

— Ви, мабуть, жартуєте, докторе. Радіант Пільмана — поняття, відоме кожному школяреві.

— Це мене не дивує. Радіант Пільмана і було відкрито вперше саме школярем. На жаль, я не пам'ятаю, як його звали. Подивіться у Стетсона в його "Історії Візиту" — там усе це детально розказано. Відкрив радіант уперше школяр, опублікував координати вперше студент, а назвали радіант чомусь моїм ім'ям.

— Так, із відкриттями трапляються подеколи дивовижні речі. Не могли б ви пояснити нашим слухачам, докторе Пільман...

— Послухайте, земляче. Радіант Пільмана — це зовсім проста штука. Уявіть собі, що ви розкрутили великий глобус і взялися смалити в нього з револьвера. Дірки на глобусі ляжуть на певну плавну криву. Уся суть того, що ви називаєте моїм першим серйозним відкриттям, полягає у простому факті: всі шість Зон Візиту розташовуються на поверхні нашої планети так, ніби хтось дав по Землі шість пострілів із пістолета, що знаходиться десь на лінії Земля — Денеб. Денеб — це альфа сузір'я Лебедя, а точка на небосхилі, з якої, так би мовити, стріляли, і називається радіантом Пільмана.

— Дякую вам, докторе. Дорогі хармонтці! Нарешті нам до пуття пояснили, що таке радіант Пільмана! До речі, позавчора виповнилося рівно тринадцять років від дня Візиту. Докторе Пільман, може, ви скажете своїм землякам кілька слів з цього приводу?

— Що саме їх цікавить? Майте на увазі, в Хармонті мене тоді не було...

— Тим цікавіше дізнатися, що ви подумали, коли ваше рідне місто виявилося об'єктом нашестя інопланетної надцивілізації...

— Чесно кажучи, передусім я подумав, що це газетна сенсація. Важко було собі уявити, що в нашому старому маленькому Хармонті може трапитися щось схоже. Східний Сибір, Уганда, Південна Атлантика — це ще куди не йшло, але Хармонт!

— Одначе врешті-решт вам довелося повірити.

— Урешті-решт — так.

— І що ж?

— Мені раптом спало на думку, що Хармонт і решта п'ять Зон Візиту... втім, даруйте, тоді було відомо тільки чотири... Що всі вони

лягають на дуже гладеньку криву. Я обчислив координати радіанта і послав їх у "Нейчур".

— І вас аніскільки не схвилювала доля рідного міста?

— Бачите, тоді я вже вірив у Візит, але ніяк не міг примусити себе повірити панічним кореспонденціям про палаючі квартали, про чудовиськ, які вибірково пожирають старих і дітей, про кровопролитні бої між невразливими прибульцями та надзвичайно вразливими, проте неодмінно доблесними королівськими танковими частинами.

— Ви мали рацію. Пам'ятаю, наш брат журналіст тоді багато наплутав... Однак повернімося до науки. Відкриття радіанта Пільмана було першим, але, мабуть, не останнім вашим внеском у знання про Візит?

— Першим і останнім.

— Але ви, поза сумнівом, уважно стежили весь цей час за ходом міжнародних досліджень у Зонах Візиту...

— Так... Час від часу я гортаю "Доповіді".

— Ви маєте на увазі "Доповіді Міжнародного Інституту Позаземних Культур"?

— Так.

— І що ж, на вашу думку, є найважливішим відкриттям за всі ці тринадцять років?

— Сам факт Візиту.

— Перепрошую?

— Сам факт Візиту є найважливішим відкриттям не тільки за минулі тринадцять років, а й за весь час існування людства. Не так уже важливо, хто були ці прибульці. Несуттєво, звідки вони прибули, навіщо прибули, чому так недовго пробули і куди поділися потім. Важливо те, що тепер людство твердо знає: воно не самотнє у Всесвіті. Побоююся, що Інституту Позаземних Культур уже ніколи більше не пощастить зробити більш фундаментальне відкриття.

— Це страшенно цікаво, докторе Пільман, але я, власне, мав на увазі відкриття технологічного порядку. Відкриття, які могла би використати наша земна наука і техніка. Адже цілий ряд видатних вчених вважає, що знахідки у Зонах Візиту здатні змінити весь хід нашої історії.

— Н-ну, я не належу до прихильників цієї точки зору. А що стосується конкретних знахідок, то я не фахівець.

— Однак ви вже два роки є консультантом Комісії ООН з проблем Візиту...

— Так. Але я не маю жодного стосунку до вивчення позаземних культур. У КОПРОВІ я разом зі своїми колегами представляю міжнародну наукову громадськість, коли заходить мова про контроль за виконанням рішення ООН стосовно інтернаціоналізації Зон Візиту. Грубо кажучи, ми стежимо, щоб інопланетними дивами, здобутими в Зонах, розпоряджався тільки Міжнародний Інститут.

— А хіба на ці дива зазіхає ще хтось?

— Так.

— Ви, мабуть, маєте на увазі сталкерів?

— Я не знаю, що це таке.

— Так у нас у Хармонті називають відчайдухів, котрі на свій страх і ризик проникають у Зону і тягнуть звідти все, що їм вдається знайти. Це справжня нова професія.

— Розумію. Ні, це поза нашою компетенцією.

— Ще б пак! Цим займається поліція. Але було б цікаво дізнатися, що саме входить до вашої компетенції, докторе Пільман...

— Існує постійний витік матеріалів із Зон Візиту до рук безвідповідальних осіб і організацій. Ми займаємося результатами цього витоку.

— Чи не можна трохи конкретніше, докторе?

— Давайте краще поговоримо про мистецтво. Невже слухачів не цікавить моя думка про неперевершену Ґваді Мюллер?

— О, звичайно! Але я хотів би спочатку покінчити з наукою. Вас як ученому не кортить самому зайнятися інопланетними дивами?

— Як вам сказати... Можливо.

— Отже, можна сподіватися, що хармонтці одного чудового дня побачать свого знаменитого земляка на вулицях рідного міста?

— Не виключено.

1. Редрік Шухарт, 23 роки, неодружений, лаборант Хармонтської філії Міжнародного інституту позаземних культур

Напередодні стоїмо це ми з ним у сховищі — вже ввечері, залишається тільки спецівки поскидати, і можна закотитися у "Боржч", прийняти в організм краплину-другу міцного. Я стою просто так, стіну підпираю, своє відробив і вже тримаю напохваті сигаретку, курити хочеться дико — дві години не курив, а він усе морочиться зі своїм добром: один сейф завантажив, замкнув і запечатав, тепер другий завантажує — бере з транспортера "порожняки", кожен зусібіч оглядає (а воно важке, собака, шість з половиною кіло, між іншим) і з кректанням акуратно повертає на полицю.

Скільки вже часу він із цими "порожняками" б'ється, і, як на мене, без жодної користі для людства. На його місці я давним-давно би вже плюнув і чим-небудь іншим зайнявся за ті самі гроші. Хоча, з іншого боку, як подумати, "порожняк" дійсно штука загадкова і якась малозрозуміла, чи що. Скільки я їх на собі перетягав, а все одно, щоразу як побачу — не можу, чудуюся. Усього ж у ній два мідних диски як чайне блюдце завбільшки, міліметрів п'ять завтовшки, і відстань між дисками міліметрів чотириста, і, крім цієї відстані, нічого між ними нема. Тобто зовсім нічого, порожньо. Можна туди пропхнути руку, можна й голову, якщо ти геть очманів від здивування, — порожнеча і порожнеча, самісіньке повітря. І попри все щось між ними, звісно, є, сила якась, як я це розумію, бо ні притиснути їх, ці диски, один до одного, ні розтягти їх нікому ще не вдавалося.

Ні, друзі мої, важко цю штуку описати, якщо хто не бачив, надто вже вона проста на вигляд, особливо коли придивишся й повіриш, нарешті, власним очам. Це все одно що склянку кому-небудь описувати або, не дай Боже, чарку: тільки пальцями ворушиш і чортихаєшся від повного безсилля. Гаразд, вважатимемо, що ви все зрозуміли, а як хто не второпав, візьміть інститутські "Доповіді" — там у всіх випусках статті про ці "порожняки" з фотографіями...

Загалом, Кирило б'ється з цими "порожняками" вже майже рік. Я в нього від самого початку, але досі не второпаю, чого він від них домагається, хоча, чесно кажучи, і зрозуміти особливо не прагну. Нехай

він спочатку сам зрозуміє, сам розбереться, ось тоді я його, може, послухаю. А поки мені зрозуміло одне: треба йому хоч би що там було якого-небудь "порожняка" розпанахати, кислотами його протравити, під пресом розчавити, розплавити у печі. І ось тоді він усе зрозуміє, буде йому честь і хвала, і вся світова наука аж здригнеться від задоволення. Але наразі, наскільки я розумію, до цього ще дуже далеко. Нічого він наразі не домігся, замучився тільки геть-чисто, сірий якийсь став, мовчазний, і очі йому зробились як у хворого пса, навіть сльозяться. Був би на його місці хто інший, напоїв би я його в драбадан, завів би до класної дівахи, щоби розворушила, а вранці знову би напоїв і знову до дівахи, до іншої, і був би він у мене через тиждень як новенький — вуха сторчма, хвіст пістолетом. Тільки ось Кирилові ці ліки не підходять — не варто і пропонувати, не та порода.

Стоїмо, значить, ми з ним у сховищі, дивлюсь я на нього, який він став, як йому очі позападали, і шкода мені його стало, сам не знаю як. І тоді я зважився. Тобто навіть не сам я зважився, а начебто мене хтось за язик потягнув.

— Слухай, — кажу, — Кириле...

А він якраз стоїть, тримає в руках останнього "порожняка", і з таким виглядом, наче так би в нього і вліз.

— Слухай, — кажу, — Кириле! А якби ти мав повного "порожняка", га?

— Повного "порожняка"? — перепитує він і брови хмурить, ніби я з ним по-тарабарськи заговорив.

— Авжеж, — кажу. — Ця твоя гідромагнітна пастка, як її... об'єкт сімдесят сім-бе. Тільки з лайном якимось усередині, з синеньким.

Бачу, почало до нього доходити. Звів він на мене очі, примружився, і з'явився в нього там, за собачою сльозою, якийсь проблиск розуму, як він сам любить висловлюватися.

— Стривай, — каже він. — Повна? Така от сама штука, тільки повна?

— Еге ж.

— Де?

Усе, вилікувався мій Кирило. Вуха сторчма, хвіст пістолетом.

— Ходімо, — кажу, — покуримо.

Він жваво запхав "порожняк" у сейф, грюкнув дверцятами, замкнув на три з половиною оберти, і пішли ми з ним назад у лабораторію. За порожнього "порожняка" Ернест дає чотириста монет готівкою, а за повного я б із нього, сучого сина, всю його погану кров випив, але хочете вірте, хочете — ні, а я про це навіть не подумав, бо Кирило у мене просто ожив, знову став як струна, аж бринить весь, і по сходах скаче через чотири сходинки, закурити людині не дає. Загалом, усе я йому розповів: і який він, і де лежить, і як до нього найкраще підібратися. Він відразу витяг карту, відшукав цей гараж, пальцем його притиснув, подивився на мене і, зрозуміла річ, відразу все про мене втямив, та й чого тут було не втямити...

— Ну ти даєш! — каже він, а сам усміхається. — Ну що ж, треба йти. Давай просто завтра вранці. О дев'ятій я замовлю перепустки і "калошу", а о десятій благословившись вийдемо. Давай?

— Давай, — кажу. — А хто третій?

— А навіщо нам третій?

— Е, ні, — кажу. — Це тобі не пікнік з дівчатами. А якщо що-небудь із тобою трапиться? Зона, — кажу. — Порядок має бути.

Він ледь усміхнувся, знизав плечима:

— Як хочеш! Тобі видніше.

Ще б пак не видніше! Звичайно, це він удав із себе великодушного, для мене старався: третій зайвий, збігаємо вдвох, і все буде шито-крито, ніхто про тебе не здогадається. Але ж я знаю, інститутські вдвох у Зону не ходять. У них такий порядок: двоє справу роблять, а третій дивиться і, коли його потім запитають, — розповість.

— Особисто я взяв би Остіна, — каже Кирило. — Та ти його, напевно, не захочеш. Чи може бути?

— Ні, — кажу. — Тільки не Остіна. Остіна ти іншим разом візьмеш.

Остін — хлопець непоганий, сміливість і боягузтво у нього в потрібній пропорції, але він, по-моєму, вже відмічений. Кирилові цього не поясниш, але я ж бачу: уявив чоловік собі, начебто Зону знає і розуміє до кінця, — отже, скоро гробанеться. І прошу дуже. Тільки без мене.

— Ну добре, — каже Кирило. — А Тендер?

Тендер — це його другий лаборант. Нічого чоловічок, спокійний.

— Застарий, — кажу я. — І діти в нього...

— Нічого. Він у Зоні вже бував.

— Згода, — кажу. — Нехай буде Тендер.

Словом, він залишився сидіти над картою, а я погопкав навпростець у "Боржч", бо жерти хотілося несила і в горлянці пересохло.

Добре. З'являюсь я вранці, як завжди, на дев'яту, показую перепустку, а у прохідній чергує цей бамбулуватий сержант, котрому я торік зацідив, коли він з п'яних очей чіплявся до Гути.

— Здоров, — він мені каже. — Тебе, — каже, — Рудий, по всьому Інституту шукають...

Тут я його так чемненько обламую:

— Я тобі не Рудий, — кажу. — Ти мені в приятелі не шийся, шведська голобле.

— Господи, Рудий! — каже він здивовано. — Та тебе ж усі так прозивають.

А я перед Зоною накручений, та ще й тверезий на додачу — взяв я його за портупею і в усіх подробицях виклав, хто він такий є і чому від своєї матері з'явився. Він плюнув, повернув мені перепустку і вже без усіх цих ніжностей:

— Редріку Шухарт, — каже, — вам наказано негайно з'явитися до уповноваженого відділу безпеки капітана Херцоґа.

— Отож бо, — кажу я. — Це інша справа. Вчися, сержанте, в лейтенанти виб'єшся.

А сам думаю: це що ще за новина? Якого це чорта я знадобився капітану Херцоґу у службовий час? Добре, йду з'являтися. У нього кабінет на третьому поверсі, гарний кабінет, і ґрати там на вікнах, як у поліції. Сам Віллі сидить за своїм столом, пахкає своєю люлькою і розводить на машинці писанину, а в кутку риється в залізній шафі

якийсь сержантик, новий якийсь, не знаю я його. У нас в Інституті цих сержантів більше, ніж у дивізії, і всі такі нівроку собі, рум'яні, кров з молоком, — їм у Зону ходити не треба, і на світові проблеми їм начхати.

— Здрастуйте, — кажу я. — Викликали?

Віллі дивиться на мене як на порожнє місце, відсуває машинку, кладе перед собою товстелезну папку і починає її гортати.

— Редрік Шухарт? — каже.

— Він самий, — відповідаю, а самому смішно — сил нема. Нервовий такий смішок підступає.

— Скільки працюєте в Інституті?

— Два роки, третій.

— Склад сім'ї?

— Сам я, — кажу. — Сирота.

Тоді він повертається до свого сержантика і суворо йому наказує:

— Сержанте Луммер, йдіть в архів і принесіть справу номер сто п'ятдесят.

Сержантик козирнув і вшився, а Віллі закрив папку і похмуро так запитує:

— Знову за старе взявся?

— За яке таке старе?

— Сам знаєш, за яке. Знову на тебе матеріал прийшов.

Так, думаю.

— І звідки матеріал?

Він нахмурився і почав роздратовано гамселити своєю люлькою по попільничці.

— Це тебе не обходить, — каже. — Я тебе по старій дружбі попереджаю: кинь цю справу, кинь назавжди. Адже вдруге схоплять — шістьма місяцями не відбудешся. А з Інституту тебе випруть негайно і назавжди, розумієш?

— Розумію, — кажу. — Це я розумію. Не розумію тільки, яка ж це наволоч на мене настукала...

Проте він уже знову дивиться на мене олов'яними очима, пахкає порожньою люлькою і знай собі гортає папку. Це, значить, повернувся сержант Луммер зі справою номер сто п'ятдесят.

— Дякую, Шухарте, — каже капітан Віллі Херцоґ на прізвисько Кабан. — Це все, що я хотів з'ясувати. Ви вільні.

Ну, пішов я до роздягальні, натягнув спецівочку, закурив, а сам весь час думаю: звідки ж це баламкання? Якщо з Інституту, то це все брехня, ніхто тут про мене нічого не знає і знати не може. А якщо папірця з поліції прислали... знову-таки, що вони там можуть знати, крім моїх старих справ? Може, Стерв'ятник попався? Ця наволоч, щоб себе вигородити, кого хочеш потопить. Але ж і Стерв'ятник про мене тепер нічого не знає... Думав я, думав, нічого корисного не придумав і вирішив — начхати! Востаннє я ходив у Зону вночі три місяці тому, хабар майже весь уже збув і гроші майже всі витратив. На гарячому не впіймали, а тепер дідька мене візьмеш, я слизький.

Аж тут, коли я вже піднімався сходами, мене осінило, та так осінило, що я повернувся у роздягальню, сів і знову закурив. Виходило, що в Зону мені сьогодні йти не можна. І завтра не можна, і післязавтра. Виходило, що я знов у цих лягавих жаб на замітці, не забули вони мене, а якщо й забули, то їм хтось нагадав. І тепер уже байдуже, хто саме. Бо жоден сталкер, якщо він геть не звихнувся, на гарматний постріл до Зони не підійде, коли знає, що за ним стежать. Мені зараз у найтемніший закут залізти треба. Яка, мовляв, Зона? Я туди, мовляв, і з перепустками не ходжу котрий місяць! Чого ви, розумієш, причепилися до чесного лаборанта?

Обмізкував я все це і ніби навіть полегшало, що в Зону мені сьогодні йти не треба. Тільки як усе це поделікатніше повідомити Кирилові?

Я йому сказав напрямки:

— У Зону не йду. Які будуть розпорядження?

Спочатку він, звичайно, витріщив на мене очі. Потім, мабуть, щось допетрав: узяв мене за лікоть, завів у свій кабінетик, посадив за свій столик, а сам примостився поруч на підвіконні. Закурили. Мовчимо. Потім він обережно так мене питає:

— Щось трапилося, Реде?

Ну що я йому скажу?

— Ні, — кажу, — нічого не трапилося. Вчора от у покер двадцять монет просадив — добряче цей Нунан грає, пройда...

— Стривай, — каже він. — Ти що, передумав?

Тут я навіть закректав від натуги.

— Не можна мені, — кажу йому крізь зуби. — Не можна мені, розумієш? Мене щойно Херцоґ до себе викликав.

Він обм'як. Знов у нього нещасний вигляд зробився, і знов у нього очі стали як у хворого пуделя. Передихнув він так судомно, закурив нову сигарету від недопалка старої і тихо каже:

— Можеш мені повірити, Реде, я нікому ані слова не сказав.

— Кинь, — кажу. — Хіба про тебе йдеться?

— Я навіть Тендеру ще нічого не сказав. Перепустку на нього виписав, а самого навіть не спитав, піде він чи ні...

Я мовчу, палю. Сміх і гріх, нічого чоловік не розуміє.

— А що тобі Херцоґ сказав?

— Та нічого особливого, — кажу. — Настукав хтось на мене, от і все.

Подивився він на мене якось дивно, зіскочив з підвіконня і почав походжати по своєму кабінетику взад-вперед. Він по кабінетику бігає, а я сиджу, дим пускаю і помовчую. Шкода мені його, звісно, і прикро, що так по-дурному все вийшло: вилікував, називається, людину від меланхолії. А хто винен? Сам я й винен. Принадив дитятко пряником, а пряник-то в заначці, а заначку сердиті дядьки стережуть... Тут він перестає бігати, зупиняється біля мене і, дивлячись кудись убік, ніяково питає:

— Слухай, Реде, а скільки вона може коштувати — повний "порожняк"?

Я спочатку його не зрозумів, подумав спочатку, що він його ще десь купити розраховує, та тільки де його такого купиш, може, він усього один такий на світі, та й грошей у нього на це би не вистачило: звідки в нього гроші — в іноземного фахівця, та ще росіянина? А потім мене наче обпекло: що ж це він, паскудник, гадає — я через зелененькі всю цю бодягу розвів? Ах ти, думаю, мерзотник, та за кого ж ти мене вважаєш?.. Я вже рота розкрив, щоб обкласти його в бога, в серце, в печінку. І осікся. Бо справді, а за кого йому мене ще вважати? Сталкер — він сталкер і є, йому б тільки зелененьких побільше, він за зелененькі життям торгує. От і виходило, що вчора я, значить, вудочку закинув, а сьогодні приманку воджу, ціну набиваю.

Мені навіть заціпило від таких думок, а він на мене дивиться пильно, очей не зводить, і в очах його я бачу не презирство навіть, а розуміння, чи що. І тоді я спокійно йому пояснив.

— До гаража, — кажу, — ще ніхто ніколи з перепусткою не ходив. Туди ще траса не провішена, ти це знаєш. Тепер повертаємося ми назад, і твій Тендер починає вихвалятися, як махонули ми простісінько до гаража, взяли що треба і відразу назад. Нібито на склад ходили. І кожний допетрає, — кажу, — що заздалегідь ми знали, по що йдемо. А це означає, що хтось нас навів. А вже хто з нас трьох навів — тут коментарів не треба. Розумієш, чим це мені пахне?

Закінчив я свою промову, дивимося ми один одному в очі і мовчимо. Потім він раптом плеснув долонею до долоні, руки потер і бадьорцем таким проголошує:

— Ну що ж, ні то ні. Я тебе розумію, Реде, і засуджувати не можу. Піду сам. Якось обійдеться. Не вперше...

Розстелив він на підвіконні карту, вперся руками, згорбився над нею, і вся його бадьорість просто-таки на очах випарувалась. Чую — бурмоче:

— Сто двадцять метрів... навіть сто двадцять два... І що там ще у самому гаражі... Ні, не візьму я Тендера. Як ти гадаєш, Реде, може, не варто Тендера брати? Все-таки в нього двоє дітей...

— Одного тебе не випустять, — кажу я.

— Нічого, випустять... — бурмоче він. — У мене всі сержанти знайомі... і лейтенанти. Не подобаються мені ці вантажівки! Тринадцять років просто неба стоять, а все як новенькі... За двадцять кроків бензовоз — іржавий, як решето, а вони ніби щойно з конвеєра... Ох уже ця Зона!

Підняв він голову від карти і втупився у вікно. І я теж втупився у вікно. Шиби в наших вікнах грубезні, свинцеві, а за шибами — Зона-матуся, ось вона, палицею докинути, вся як на долоні з тринадцятого поверху...

Так от глянеш на неї — земля як земля. Сонце сюди як і на всю іншу землю світить, і нічого ніби на ній не змінилося, все нібито як тринадцять років тому. Татусь, небіжчик, подивився б і нічого особливого не помітив би, хіба що запитав би: чого це завод не димить, страйк, чи що?.. Жовта порода конусами, каупери[1] на сонечку відсвічують, рейки, рейки, рейки, на рейках паровозик із платформами... Індустріальний пейзаж, одним словом. Тільки людей нема. Ні живих, ні мертвих. Он і гараж видно: довжелезна сіра кишка, ворота нарозхрист, а на асфальтованій площадці вантажівки стоять. Тринадцять років стоять, і нічого їм не робиться. Це він правильно про вантажівки зауважив — кумекає. Боронь Боже між двома машинами запертися, їх треба стороною обминати... Там одна тріщина є в асфальті, якщо тільки відтоді колючкою не заросла... Сто двадцять два метри — це звідки ж він рахує? А! Напевно, це він від крайньої тички рахує. Правильно, відтіля більше й не буде. Все-таки просуваються очкарики помаленьку... Диви, до самого відвалу дорогу провісили, та як спритно провісили! Ось вона, та канавка, де Слизняк гробанувся, всього за два метри від їхньої дороги... А ж казав Маслак Слизнякові: "Тримайся, дурню, від канав

подалі, а то й ховати не буде чого..." Як у воду дивився — нема що ховати... Адже із Зоною так: із хабаром повернувся — диво, живий повернувся — щастя, патрульна куля — талан, а все інше — доля...

Тут я поглянув на Кирила і бачу: він за мною скоса спостерігає.

І обличчя в нього таке, що я цієї миті знов усе переграв. Ну їх, думаю, всіх під три чорти, що вони, зрештою, жаби, зробити можуть? Він би міг і взагалі нічого не казати, але він сказав.

— Лаборанте Шухарт, — каже. — З офіційних — підкреслюю: з офіційних! — джерел я дізнався, що огляд гаража може принести велику користь науці. Є пропозиція оглянути гараж. Преміальні гарантую. — А сам цвіте як маків цвіт.

— З яких це ж офіційних джерел? — питаю я і теж йому усміхаюсь, як дурень.

— Це конфіденційні джерела, — відповідає він. — Але вам я можу повідомити... — Тут він перестав усміхатись і насупився. — Скажімо, від доктора Дугласа.

— А, — кажу, — від доктора Дугласа... Від якого ж це Дугласа?

— Від Сема Дугласа, — каже він сухо. — Він загинув минулого року.

Мені мурашки по тілу забігали. Так і так тебе! Хто ж перед виходом говорить про такі речі? Хоч кілок їм, очкарикам, на голові теши — нічого не тямлять... Тицьнув я недопалок у попільницю і кажу:

— Добре. Де твій Тендер? Довго ми його ще чекати будемо?

Одним словом, більше ми на цю тему не говорили. Кирило подзвонив у ППС, замовив "летючу калошу", а я взяв карту й подивився, що у них там намальовано. Нічогенько намальовано, в нормі. Фотографічним способом — зверху і з великим збільшенням. Навіть рубчики видно на скаті, який валяється біля воріт гаража. Нашому би братові сталкеру таку карту... А втім, яка до чорта з неї користь вночі, коли задницю зіркам показуєш і власних рук не видно...

А тут і Тендер заявився. Червоний, захекався. Донька в нього захворіла, по лікаря бігав. Вибачається за запізнення. Ну, ми його і вшанували подаруночком — у Зону йти. Спершу він навіть захекуватися забув, сердешний. "Як у Зону? — каже. — Чому — я?" Однак, почувши про подвійні преміальні і про те, що Ред Шухарт також іде, оклигав і задихав знову.

Отже, спустились ми до "будуару", Кирило зганяв по перепустки, показали ми їх ще одному сержанту, і видав нам цей сержант по спецкостюму. Оце корисна річ. Перефарбувати б його з червоного у якийсь годящий колір — кожен сталкер за такий костюм п'ятсот монет відстібне, оком не зморгне. Я вже давно присягся, що умудрюся якось і поцуплю один неодмінно. На перший погляд — нічого особливого, костюм такий як водолазний і шолом як у водолаза, з великим вікном спереду. Навіть не як водолазний, а радше як у льотчика-реактивника чи, скажімо, в космонавта. Легкий, зручний, ніде не тисне, і від спеки в ньому не потієш. У такому костюмчику й у вогонь можна, і газ через нього ніякий не проникає. Навіть куля, кажуть, не бере. Авжеж, і вогонь, і іприт який-небудь, і куля — це все земне, людське. У Зоні нічого цього нема, у Зоні не цього треба боятися. Загалом, що там казати, й у спецкостюмах також мруть гарненько. Інша справа, що без них мерли би, може, ще гарніше. Від "палючого пуху", наприклад, ці костюми на сто відсотків рятують. Чи від плювків "чортової капусти"... Добре.

Натягли ми спецкостюми, пересипав я гайки з мішечка у кишеню на стегні, і поволоклися ми через увесь інститутський двір до виходу в Зону. Так тут у них це заведено, щоб усі бачили: ось, мовляв, ідуть герої

науки життя своє класти на вівтар в ім'я людства, знання і святого духу, амінь. І дійсно — в усі вікна аж до п'ятнадцятого поверху рила співчутливі повистромлялися, не вистачає тільки хустинок і оркестру.

— Ширше крок, — кажу я Тендеру. — Пузо втягни, слабосила командо! Вдячне людство тебе не забуде!

Подивився він на мене, і бачу я, що йому не до жартів. І правильно — які вже тут жарти!.. Але коли в Зону виходиш, то вже одне з двох: або плач, або жартуй, — а я зроду-віку не плакав. Поглянув я на Кирила. Нічогенько тримається, тільки губами ворушить, наче молиться.

— Молишся? — питаю. — Молися, — кажу, — молися! Що далі у Зону — то ближче до неба...

— Що? — питає він.

— Молися! — кричу. — Сталкерів у рай без черги пропускають!

А він раптом усміхнувся і поплескав мене долонею по спині: не бійся, мовляв, зі мною не пропадеш, а як і пропадеш, то помираємо, мовляв, один раз. Ні, смішний він хлопець, їй-Богу.

Здали ми перепустки останньому сержанту — цього разу, як виняток, це лейтенант виявився, я його знаю, у нього батечко цвинтарними огорожами в Рексополі торгує, — а "летюча калоша" вже тут як тут, підігнали її хлопці з ППС і поставили біля самої прохідної. Всі вже тут як тут: і "швидка допомога", і пожежники, і наша доблесна гвардія, безстрашні рятувальники, — купа відгодованих ледацюг зі своїм вертольотом. Очі б мої на них не дивилися!

Піднялися ми на "калошу", Кирило став за керування і каже мені:

— Ну, Реде, командуй.

Я без усякого поспіху приспустив "блискавку" на грудях, витягнув із-за пазухи флягу, сьорбнув як слід, кришечку загвинтив і запхав флягу назад за пазуху. Не можу без цього. Котрий раз у Зону йду, а без цього — ні, не можу. Вони обидва на мене дивляться і чекають.

— Так, — кажу. — Вам не пропоную, бо йду з вами вперше і не знаю, як на вас діє спиртне. Порядок у нас буде такий. Усе, що я сказав, виконувати вмить і беззастережно. Якщо хто забариться чи там почне запитання ставити — битиму по чому бачу, вибачаюсь наперед. От я, наприклад, тобі, пане Тендер, накажу: стань на руки і йди. І тієї ж миті ти, пане Тендер, маєш зад свій грубий задерти і виконувати, що тобі сказано. А не виконаєш — доньку свою хвору, можливо, і не побачиш більше. Зрозуміло? Та я вже потурбуюся, щоб ти побачив.

— Ти, Реде, головне, наказати не забудь, — сипить Тендер, а сам весь червоний, уже потіє і губами плямкає. — Я ж на зубах піду, не те що на руках. Не новачок.

— Ви для мене обидва новачки, — кажу. — А вже наказати я не забуду, будь спокійний. До речі, ти "калошу" водити вмієш?

— Уміє, — каже Кирило. — Добре водить.

— Добре то добре, — кажу. — Тоді з Богом. Опустити забрала! Малий вперед по тичках, висота три метри! Біля двадцять сьомої тички — зупинка.

Кирило підняв "галошу" на три метри і дав малий вперед, а я непомітно повернув голову і тихенько дмухнув через ліве плече. Дивлюся — гвардійці-рятувальники у свій вертоліт полізли, пожежники звелися шанобливо, лейтенант у дверях прохідної честь нам, дурень, віддає, а над усіма над ними — здоровенний плакат, уже вицвілий: "Ласкаво просимо, панове прибульці!" Тендер націлився був їм усім папа зробити, та я його так у бік стусонув, що йому всі ці церемонії вмить

із голови вилетіли. Я тобі покажу — прощатися. Ти в мене попрощаєшся, морда твоя товстозада!..

Попливли.

Праворуч у нас був Інститут, ліворуч — Чумний квартал, а ми йшли від тички до тички по самій середині вулиці. Ох і давно вже по цій вулиці ніхто не ходив і не їздив! Асфальт увесь порепався, тріщини позаростали травою, але це ще була наша трава, людська. А от на тротуарі ліворуч росла вже чорна колючка, і по цій колючці було видно, як чітко Зона себе позначає: чорні зарості біля самої бруківки наче косою стяло. Ні, прибульці ці все-таки пристойні хлопці були. Напаскудили, звісно, багато, але самі ж своєму лайну окреслили чітку межу. Адже навіть "палючий пух" на наш бік із Зони — ні-ні, хоча, здавалось би, його вітер як прийдеться крутить...

Будинки в Чумному кварталі облуплені, мертві, однак шиби у вікнах майже всюди цілі, брудні тільки і тому ніби сліпі. А от уночі, коли проповзаєш мимо, дуже добре видно, як усередині там світиться, наче спирт горить, язичками такими голубуватими. Це "відьмин холодець" із підвалів дихає. А загалом так ось поглянеш — квартал як квартал, будинки як будинки, ремонту, звичайно, потребують, але нічого особливого в них нема, людей тільки не видно. Ось у цьому цегляному будинку, між іншим, мешкав наш учитель арифметики на прізвисько Кома. Зануда він був і невдаха, друга жінка від нього пішла перед самісіньким Візитом, а в доньки більмо на оці було, так ми її, пам'ятаю, до сліз задражнювали. Коли паніка почалася, він з усіма іншими з цього кварталу в самій білизні до самого моста біг — усі шість кілометрів без перепочинку. Потім довго на чумку хворів, шкіра з нього злізла, нігті. Майже всі, хто в цьому кварталі жив, на чумку перехворіли, тому-то цей квартал і називається Чумним. Дехто помер, але здебільшого старі, та й то не всі. Я, наприклад, гадаю, що вони не від чумки померли, а від страху. Страшно було дуже.

А ось у тих трьох кварталах люди сліпнули. Тепер ці квартали так і звуться: Перший Сліпий, Другий Сліпий... Не до кінця сліпнули, а так, щось схоже на курячу сліпоту. Між іншим, розповідають, що посліпли вони начебто не від спалаху там якого-небудь, хоча спалахи, кажуть, теж були, а посліпли вони від сильного гуркоту. Загриміло, кажуть, із такою силою, що відразу посліпли. Лікарі їм: та не може цього бути, згадайте добре! Ні, затялися на своєму: дуже сильний грім, від якого й посліпли. І при цьому ніхто, крім них, грому не чув...

Так, ніби тут нічого й не сталося. Он кіоск стоїть скляний, цілісінький. Дитячий візок у воротях — навіть білизна у ньому начебто чиста... Антени ось тільки підвели — обросли якимось волоссям, схожим на мачулу. Очкарики наші на ці антени давно вже зуби гострять: цікаво, бачте, їм подивитися, що це за мачула — ніде такої більше немає, тільки в чумному кварталі і тільки на антенах.

А головне — тутечки, зовсім поряд, під самими вікнами. Торік здогадалися: спустили з вертольота якір на сталевому тросі, зачепили одну мачулу. Щойно він потяг — раптом "пш-ш-ш"! Дивимося — від антени дим, від якоря дим, і сам трос уже димиться, та не просто димиться, а з отруйним таким сичанням, ніби гримуча змія. Ну, пілот, дарма що лейтенант, швидко допетрав, що до чого, трос викинув і сам драла дав... Он він, цей трос, висить, до самої землі майже звисає і весь мачулою обріс...

Так потихенько-полегенько допливли ми до кінця вулиці, до повороту. Кирило подивився на мене: звертати? Я йому махнув: найменший хід! Повернула наша "калоша" й пішла якнайповільніше понад останніми метрами людської землі. Тротуар ближче, ближче, ось уже й тінь "калоші" на колючки впала... Усе, Зона! І відразу такий мороз по шкірі. Щоразу у мене цей мороз, і досі я не знаю, чи то це так Зона мене зустрічає, чи то нерви у сталкера розходилися. Щоразу думаю: повернуся і спитаю, в інших буває те саме чи ні, і щоразу забуваю.

Ну добре, повземо потихенько над колишніми городами, двигун під ногами гуде рівно, спокійно — йому що з того, його не зачеплять. І тут мій Тендер не витримав. Не встигли ми ще до першої тички дійти, як узявся він патякати. Ну, як зазвичай новенькі молотять у Зоні: зуби у нього клацають, серце лихоманить, себе погано пам'ятає, і соромно йому, і стриматися не може. Як на мене, це в них щось як понос, від людини не залежить, а ллє собі та ллє. І чого тільки вони не молотять! То почне пейзаж нахвалювати, то візьметься висловлювати свої міркування з приводу прибульців, а то і взагалі щось від справи далеке — ось як Тендер зараз: завів про свій новий костюм і вже спинитися не може. Скільки він заплатив за нього, та яка шерсть тонка, та як йому кравець ґудзики міняв...

— Замовкни, — кажу.

Він сумно так на мене подивився, губами поплямкав — і знову: скільки шовку на підкладку пішло. А городи вже закінчуються, під нами вже глинясте пустирище, де раніше міське звалище було, і відчуваю я — вітерцем тут тягне. Щойно не було ніякого вітру, а тут раптом потягнуло, пилові чортики побігли, і начебто я щось чую.

— Мовчи, сволото! — кажу я Тендерові.

Ні, ніяк не може зупинитися. Тепер про кінський волос завів. Ну, тоді вибач.

— Стій, — кажу Кирилові.

Він негайно гальмує. Реакція добра, молодець. Беру я Тендера за плече, повертаю його до себе і з розмаху — долонею йому по заборолу. Торохнувся він, бідолаха, носом у скло, очі заплющив і замовк. І як тільки він замовк, я розчув: "Тр-р-р... Тр-р-р... Тр-р-р...". Кирило на мене дивиться, зуби зціплені, рот вищирений. Я рукою йому показую, — стій,

мовляв, стій, заради Бога, не ворушись. Але ж він так само цей тріск чує, і, як у всіх новачків, у нього відразу думка — діяти, робити що-небудь.

— Задній хід? — шепоче.

Я йому відчайдушно головою теліпаю, кулаком перед самим шоломом трясу — цить, мовляв. Ех, мамо рідна! З цими новачками не знаєш, куди й дивитися — чи то в поле дивитися, чи то на них. І тут я про все забув. Понад купою старого сміття, над битим склом і ганчір'ям різним поповзло якесь тремтіння, дрижання якесь, ну як гаряче повітря опівдні над залізним дахом, перебралося через пагорб і пішло, пішло нам навперейми, поряд із самою тичкою, над дорогою затрималося, постояло з півсекунди — чи це мені здалося тільки? — і втяглося в поле, за кущі, за зогнилі паркани, туди, до цвинтаря старих машин.

Мать їхню, очкариків, у чортову душу, треба ж, додумалися, де дорогу провісити: по виїмці! Ну, і я теж хороший — куди це мої очі дурнуваті дивилися, коли я їхньою картою захоплювався?

— Давай малий вперед, — кажу я Кирилові.

— А що це було?

— А хрен його знає!.. Було — і нема, і дякувати Богу. І стули пельку, будь ласка. Ти зараз не людина, зрозумів? Ти зараз — машина, важіль мій, шестірня...

Тут я спохопився, що мене, схоже, самого словесний понос змагати починає.

— Усе, — кажу. — Ані слова більше.

Сьорбнути б зараз! Витягнути з-за пазухи рідненьку, згвинтити ковпачок, не кваплячись, горлечко на нижні зуби покласти і голову

задерти, щоб саме полилося, щоб у самісіньку горлянку, пройняло би, сльозу виточило... А потім флягою поколихати і ще раз прикластися... Барахло ці скафандри, от що я вам скажу. Без скафандра я, Їй-Богу, стільки прожив і ще стільки ж проживу, а без добрячого ковтка у таку ось мить... Ну та годі!

Вітерець начебто вщух, і нічого поганого довкола не чути, тільки двигун гуде спокійно так, сонливо. А навколо сонце, а навколо спека... Над гаражем марево... Усе нібито нормально, тички одна за другою мимо пропливають. Тендер мовчить, Кирило мовчить — шліфуються новачки. Пусте, хлопці, у Зоні теж дихати можна, якщо вміючи... А от і двадцять сьома тичка — залізна жердина і червоний круг на ній з номером 27. Кирило на мене глянув, кивнув я йому, і наша "калоша" зупинилася.

Квіточки закінчилися, пішли ягідки. Тепер найголовніше для нас — цілковитий спокій. Поспішати нема куди, вітру нема, видимість добра, все як на долоні. Он канава проходить, де Слизняк гробанувся, — пістряве там щось видніється, може, ганчір'я його. Паскудний був хлопака, упокій, Господи, його душу, жадібний, дурний, брудний, тільки такі ось зі Стерв'ятником і зв'язуються, таких Стерв'ятник Барбридж за версту бачить і під себе підгрібає... А загалом кажучи, Зона не питає, поганий ти чи хороший, і спасибі тобі, виходить, Слизняче: дурнем ти був, навіть імені твого справжнього ніхто не пам'ятає, а розумним людям показав, куди йти не можна... Так. Звичайно, найкраще дістатися би нам тепер до асфальту. Асфальт рівний, на ньому все помітніше, і тріщина там ця знайома. Тільки от не подобаються мені ці горбочки! Якщо по прямій до асфальту йти, проходити доведеться якраз поміж ними. Ач стоять, наче усміхаються, чекають. Ні, проміж вами я не піду. Друга заповідь сталкера: чи праворуч, чи ліворуч усе повинно бути чисто на сто кроків. А от через лівий горбочок перебратися можна... Правда, не знаю я, що там за ним. На карті нібито нічого не було, але хто ж картам вірить?..

— Слухай, Реде, — шепоче мені Кирило. — Давай стрибнемо, га? На двадцять метрів угору і відразу вниз — ось ми й біля гаража, га?

— Мовчи, дурню, — кажу я. — Не заважай, мовчи.

Угору йому. А довбане там тебе на двадцяти метрах? Кісток тоді не збереш. Або "комарина лисина" де-небудь тут з'явиться — не те що кісток, мокрого місця не лишиться. Ото вже мені ці ризикові, не терпиться йому, бачиш ти: давай стрибнемо... Отже, як до пагорба йти — зрозуміло, а там постоїмо, подивимося. Запхав я руку в кишеню, витяг жменю гайок. Показав їх Кирилові на долоні й кажу:

— Хлопчика-мізинчика пам'ятаєш? Проходили у школі? Так от зараз буде все навпаки. Дивися! — І кинув я першу гаєчку. Недалеко кинув, як треба. Метрів на десять. Гаєчка пройшла нормально. — Бачив?

— Ну? — каже.

— Не ну, а бачив, я питаю?

— Бачив.

— Тепер найтихше веди "калошу" до цієї гаєчки і зупинись за два метри від неї. Зрозумів?

— Зрозумів. Гравіконцентрати шукаєш?

— Що треба, те й шукаю. Стривай, я ще одну кину. Слідкуй, куди впаде, і очей з неї більше не спускай.

Кинув я ще одну гайку. Само собою, також пройшла нормально і лягла біля першої.

— Давай, — кажу.

Зрушив він "калошу". Обличчя в нього спокійне і щасливе зробилося: видно, все зрозумів. Вони ж усі, очкарики, такі. їм головне — назву придумати. Поки не придумав, дивитися на нього шкода, йолоп йолопом. Ну а коли придумав який-небудь граві-концентратор — тут йому наче все зрозуміло стає, і відразу йому жити легше.

Пройшли ми першу гайку, пройшли другу, третю. Тендер зітхає, з ноги на ногу переминається і раз за разом позіхає від нервовості з таким собі собачим прискулюванням — нестерпно йому, бідоласі. Пусте, це йому на користь. П'ять кіло він сьогодні скине, це краще від будь-якої дієти... Кинув я четверту гаєчку. Якось вона не так пройшла. Не можу пояснити, у чому справа, проте відчуваю — не так, і відразу хап Кирила за руку.

— Стій, — кажу. — Ані руш...

А сам взяв п'яту й кинув вище і подалі. Ось вона, "лисина комарина"! Гаєчка вгору полетіла нормально, вниз — теж ніби нормально пішла була, але на півдорозі її наче хтось убік сіпнув, та так сіпнув, що вона в глину пішла і з очей щезла.

— Бачив? — кажу я пошепки.

— У кіно тільки бачив, — каже, а сам весь уперед подався, так і дивися з "галоїді" гепне. — Кинь ще одну, га?

Сміх і гріх. Одну! Хіба тут однією обійдешся? Ех, наука!.. Добре, розкидав я ще вісім гайок, поки "лисину" не позначив. Чесно кажучи, і семи б стачило, але одну я навмисно для нього кинув, у саме осердя, хай помилується на свій концентрат. Гахнула вона у глину, ніби це не гаєчка впала, а п'ятипудова гиря. Гахнула — і тільки дірка у глині. Він навіть крекнув від задоволення.

— Ну годі, — кажу. — Потішились, і доста. Сюди дивися. Кидаю прохідну, очей з неї не спускай.

Коротше, обійшли ми "комарину лисину" і піднялися на горбочок. Горбочок цей — як кіт напаскудив, я його до сьогоднішнього дня взагалі не примічав. Так... Ну зависли ми над горбочком, до асфальту рукою подати, кроків двадцять. Місце чистюсіньке — кожну травинку видно, кожну тріщинку. Здавалося б, ну що? Кидай гайку, і з Богом.

Не можу кинути гайку.

Сам не розумію, що зі мною діється, але гайку кинути ніяк не зважуся.

— Ти що, — каже Кирило, — чого ми стоїмо?

— Стривай, — кажу. — Замовкни, заради Бога.

Зараз, думаю, кину гаєчку, спокійненько пройдемо, як по маслу пропливемо, травинка не ворухнеться, — півхвилини, а там і асфальт... І тут раптом мене як у піт кине! Навіть очі залило, і вже знаю я, що гаєчку туди не кидатиму. Ліворуч — будь ласка, хоч дві. І дорога туди довша, і камінчики якісь я там бачу не дуже приємні, але туди я гаєчку кинути беруся, а прямо — нізащо. І кинув я гаєчку ліворуч. Кирило нічого не сказав, повернув "калошу", підвів до гайки і тільки тоді подивився на мене. І вигляд у мене, напевно, був не дуже, бо він відразу відвів очі.

— Пусте, — я йому кажу. — Кривою дорогою ближче буде. — І кинув останню гаєчку на асфальт.

Далі справа пішла простіше. Знайшов я свою тріщинку, чистою вона виявилась, люба моя, ніяким дрантям не заросла, кольору не перемінила, дивився я на неї і тихо радів. І довела вона нас до самих воріт гаража краще за всілякі там тички.

Я наказав Кирилові знизитися до півтора метрів, ліг на живіт і задивився у розчинені ворота. Спочатку після сонця нічого не було видно — чорно і чорно, потім очі звикли, і бачу я, що в гаражі відтоді нічого начебто не змінилося. Той самоскид як стояв на ямі, так і стоїть, цілесенький стоїть, без дірок, без плям, і на цементній долівці навколо все як раніше — тому, напевно, що "відьминого холодцю" в ямі назбиралось небагато, не виплескувався він відтоді жодного разу. Одне мені тільки не сподобалося: в самій глибині гаража, де каністри стоять, сріблиться щось. Раніше цього не було. Ну добре, сріблиться так сріблиться, не повертатися ж тепер через це! Адже не якось особливо сріблиться, а ледь-ледь, саму крихту, і спокійно так, нібито навіть лагідно... Підвівся я, обтрусив живіт і роззирнувся. Ген вантажівки на майданчику стоять, справді, як новенькі, — відтоді як я востаннє тут був, вони, по-моєму, ще новіші стали, а бензовоз — той зовсім, бідака, проржавів, скоро розвалюватися почне. Он і скат валяється, котрий у них на карті...

Не сподобався мені цей скат. Тінь від нього якась ненормальна. Сонце нам у спину, а тінь до нас простяглася. Ну та добре, до неї далеко. Загалом, нічого, працювати можна. Тільки що це там усе-таки сріблиться? Чи це ввижається мені? Зараз би закурити, присісти тихесенько і подумати — чому над каністрами сріблиться, чому поруч не сріблиться... Тінь чому така від ската... Стерв'ятник Бар-бридж про тіні щось розповідав, дивовижне щось, але безпечне... З тінями тут буває. А от що це там усе-таки сріблиться? Ну геть тобі павутиння в лісі на деревах. Який це павучок її там сплів? Ох, жодного разу я ще жучків-павучків у Зоні не бачив. І найгірше, що "порожняк" мій саме там, кроків за два від каністр, вилежується. Треба ж мені було тоді його поцупити, ніякого клопоту зараз не мав би. Але надто вже важкий, стерво, бо повний — підняти я його ще міг, але на горбу перти, та ще й вночі, та навкарачки... А хто "порожняків" жодного разу не тягав, нехай спробує: це все одно що пуд води без відер нести... Так іти, абощо? Треба йти. Хлебнути б зараз... Повернувся я до Тендера і кажу:

— Зараз ми з Кирилом підем у гараж. Ти залишаєшся тут за водія. До керування без мого наказу не торкайся, що б там не трапилося, хоч земля під тобою займеться. Якщо злякаєшся — на тому світі знайду.

Він мені серйозно покивав — не злякаюся, мовляв. Ніс у нього — як та сливка, добряче я йому врізав... Ну, спустив я тихесенько аварійні блок-троси, подивився ще раз на це сріблiння, махнув Кирилові і почав спускатися. Став на асфальт, чекаю, поки він спуститься по іншому тросу.

— Не квапся, — кажу йому. — Не квапся. Менше пилу.

Стоїмо ми на асфальті, "калоша" біля нас погойдується, троси під ногами соваються. Тендер макітру через перила вистромив, на нас дивиться, і в очах у нього розпач. Треба йти. Я кажу Кирилові:

— Йди за мною крок у крок, на два кроки позаду, дивись мені у спину, не лови ґав.

І пішов. На порозі зупинився, огледівся. Все-таки до чого ж простіше працювати вдень, аніж уночі! Пам'ятаю я, як лежав ось на цьому самому порозі. Темно, наче в негра у вусі, з ями "відьмин холодець" язики висуває, голубі, як спиртове полум'я, і що прикро — нічого, наволоч, не освітлює, навіть темніше через ці язики здається. А зараз — що! Очі до пітьми звикли, все як на долоні, навіть у найтемніших закутах пилюку видно. І справді, сріблиться там, нитки якісь сріблясті тягнуться від каністр до стелі — дуже на павутиння схоже. Може, павутиння і є, але краще від нього подалі. Ось тут я й напартачив. Мені б Кирила біля себе поставити, зачекати, поки й у нього очі до півтемряви звикнуть, і показати йому це павутиння, пальцем у нього тицьнути. А я звик один працювати — в самого очі призвичаїлися, а про Кирила я й не подумав.

Ступив я всередину, і прямо до каністр. Присів над "порожняком" навпочіпки, до нього павутина нібито не причепилася. Узявся я за один кінець і кажу Кирилові:

— Ну, берися, та не випусти — важкий...

Підняв я на нього очі, і горло мені перехопило: ні слова не можу сказати. Хочу крикнути: стій, мовляв, замри! — і не можу. Та й не встиг би, напевно, — надто вже швидко все трапилося. Кирило ступає через "порожняк", повертається задом до каністр і всією спиною — у це сріблiння. Я тільки очі заплющив. Усе в мені завмерло, нічого не чую — чую тільки, як павутиння рветься. Із слабким таким сухим тріскотом, наче звичайне павутиння лускає, але, звичайно, голосніше. Сиджу я з заплющеними очима, ні рук, ні ніг не чую, а Кирило каже:

— Ну, що? — каже. — Взяли?

— Взяли, — кажу.

Підняли ми "порожняк" і понесли до виходу, боком ідемо. Важенний, падло, навіть удвох тарабанити нелегко. Вийшли ми на сонечко, зупинилися біля "калоші", Тендер до нас вже лапи простягнув.

— Ну, — каже Кирило, — раз, два...

— Ні, — кажу, — стривай. Поставимо спочатку.

Поставили.

— Повернись, — кажу, — спиною.

Він без єдиного слова повернувся. Дивлюся я — нічого в нього на спині нема. Я і так і сяк — нема нічого. Тоді я повертаюсь і дивлюся на каністри. І там нічого нема.

— Слухай, — кажу я Кирилові, а сам усе на каністри дивлюся. — Ти павутиння бачив?

— Яке павутиння? Де?

— Добре, — кажу. — Щасливий наш Бог. — А сам про себе думаю: се, втім, поки невідомо. — Давай, — кажу, — берися.

Закинули ми "порожняк" на "калошу" і поставили його на попа, щоб не котився. Стоїть він, голуб сизий, — новенький, чистенький, на міді сонечко виграє, і синя начинка між мідними дисками туманно так міниться, струменисто. І видно тепер, що не "порожняк" це, а саме щось на зразок посудини, на зразок скляної банки з синім сиропом. Помилувалися ми ним, видерлися на "калошу" самі і без зайвих слів — у зворотню путь.

Лафа цим ученим! По-перше, вдень працюють. А по-друге, ходити їм важко лише в Зону, а із Зони "калоша" сама везе — є в неї такий пристрій, курсограф, абощо, який веде "калошу" точнісінько тим самим курсом, яким вона сюди йшла. Пливемо ми назад, повторюємо всі маневри, зупиняємося, повисимо трохи — і далі, і над усіма моїми гайками проходимо, хоч бери й збирай їх назад у мішок.

Новачки мої, звичайно, відразу піднеслися духом. Головами крутять щосили, страху в них майже не лишилося — сама цікавість і радість, що все щасливо обійшлося. Взялися теревенити. Тендер руками замахав і грозиться, що от зараз пообідає — і відразу назад у Зону, дорогу до гаража підвішувати, а Кирило взяв мене за рукав і давай пояснювати мені про цей свій гравіконцентрат, про "комарину лисину" тобто. Ну, я їх не відразу, правда, але вкоротив. Спокійненько так розповів їм, скільки

дурнів гробанулося на радощах на зворотньому шляху. Мовчіть, кажу, і дивіться як слід по боках, бо буде з вами як із Ліндоном-Коротуном. Подіяло. Навіть не запитали, що трапилося з Ліндоном-Коротуном. І добре. У Зоні знайомою дорогою сто разів щасливо пройдеш, а у сто перший гробанешся. Пливемо у тиші, а я про одне думаю: як буду скручувати накривочку. Так і сяк уявляю собі, як перший ковток зроблю, а перед очима ні-ні та павутинка і зблисне.

Одним словом, вибралися ми із Зони, загнали нас із "калошею" разом у "вошебийку", чи, висловлюючись по-науковому, у санітарний ангар. Мили нас там у трьох кип'ятках і трьох лугах, опромінювали якоюсь гидотою, обсипали чимось і знову мили, потім висушили і сказали: "Гуляйте, хлопці, вільні!" Тендер із Кирилом потягли "порожняк". Люду збіглося дивитися — не пропхаєшся, і що характерно: всі тільки дивляться і видають вітальні вигуки, а взятися і допомогти втомленим людям тягти — жодного сміливця не знайшлося... Гаразд, мене це все не обходить. Мене тепер ніщо не обходить...

Стягнув я з себе спецкостюм, кинув його просто на підлогу — лакеї-сержанти підберуть, — а сам рушив у душову, бо мокрий я був увесь від голови до ніг. Замкнувся в кабінці, видобув флягу, відкрутив кришечку і присмоктався до неї, наче клоп. Сиджу на лавочці, в колінах порожньо, у голові порожньо, у душі порожньо, знай собі ковтаю міцне, як воду. Живий. Відпустила Зона. Відпустила, поганка. Стерва рідненька. Підла. Живий. Ні хрена новачкам цього не зрозуміти. Нікому, крім сталкера, цього не зрозуміти. І течуть мені по щоках сльози — чи то від міцного, чи то сам не знаю від чого. Висмоктав флягу насухо — сам мокрий, фляга суха. Одного останнього ковтка, звичайно, забракло. Ну добре, це поправне. Тепер усе поправне. Живий. Закурив сигарету, сиджу. Відчуваю — відходити почав. Преміальні в голову прийшли. Це у нас в Інституті поставлено чітко. Просто хоч зараз іди й отримуй конвертик. А може, і сюди принесуть, просто у душову.

Почав я потихенько роздягатися. Зняв годинник, дивлюся — а в Зоні ж ми пробули п'ять годин із хвилинами, панове мої! П'ять годин. Мене

аж пересмикнуло. Так, панове мої, в Зоні часу немає. П'ять годин... А якщо подумати, що таке для сталкера п'ять годин? Та плюнути й розтерти. А дванадцять годин не хочеш? А дві доби не хочеш? Коли за ніч не встиг, цілий день у Зоні лежиш рилом у землю і вже не молишся навіть, а ніби як мариш, і сам не знаєш, живий ти чи мертвий... А на другу ніч справу зробив, підібрався з хабарем до кордону, а там патрулі-кулеметники, жаби, вони ж тебе ненавидять, їм тебе навіть арештовувати ніякого задоволення нема, вони тебе бояться до смерті, що ти заразний, вони тебе замочити ладні, і всі козирі у них на руках; іди потім, доводь, що замочили тебе незаконно... І значить, знову рилом у землю — молитися до світанку і знову до темряви, а хабар поруч лежить, і ти навіть не знаєш, чи то він просто лежить, чи то він тебе тихенько вбиває. Чи як Маслакуватий Ісхак — застряг на світанку на видноті, збився з дороги і застряг між двома канавами — ні вправо, ні вліво. Дві години по ньому стріляли, поцілити не могли. Дві години він мертвим прикидався. Дякувати Богу, набридло їм, повірили, пішли нарешті. Я його потім побачив — не впізнав, зламали його, наче й не було людини...

Утер я сльози і включив воду. Довго мився. Гарячою мився, холодною мився, знову гарячою. Мила цілий шматок змилив. Потім набридло. Виключив душ і чую — тарабанять у двері, і Кирило весело репетує:

— Агов, сталкере, вилізай! Зелененькими пахне!

Зелененькі — це добре. Відчинив я двері, стоїть Кирило голий, в одних трусах, веселий, без жодної меланхолії, і конверт мені простягає.

— Тримай, — каже, — від вдячного людства.

— Начхати мені на твоє людство! Скільки тут?

— Як виняток і за геройську поведінку у небезпечних обставинах — два оклади!

Еге. Так жити можна. Якби мені тут за кожного "порожняка" по два оклади платили, я б Ернеста давним-давно подалі послав.

— Ну як, задоволений? — питає Кирило, а сам сяє, рот до вух.

— Може бути, — кажу. — А ти?

Він нічого не сказав. Обхопив мене за шию, притис до спітнілих своїх грудей, відштовхнув і зник у сусідній кабіні.

— Гей! — кричу я йому вслід. — А Тендер що? Підштаники, мабуть, пере?

— Що ти! Тендера там кореспонденти оточили, ти б на нього подивився, який він поважний... Він їм так усе компетентно викладає....

— Як, — кажу, — викладає?

— Компетентно.

— Добре, — кажу, — сер. Наступного разу прихоплю словник, сер. — І тут мене ніби струмом ударило. — Стривай, Кириле, — кажу. — Ану вийди сюди.

— Та я вже голий, — каже.

— Вийди, я не баба!

Ну, він вийшов. Узяв я його за плечі, повернув спиною. Ні, здалося. Чиста спина. Цівки поту засохли.

— Нащо тобі моя спина здалася? — питає він.

Пригостив я його копанцем під голий зад, пірнув до себе в душову і замкнувся. Нерви, чорт їх забирай. Там ввижалося, тут ввижається... До чорта все це! Нап'юся сьогодні як зюзя. Річарда б обдерти, от що! Це ж треба, паршивець, як грає... Ну ні з якою картою його не візьмеш. Я вже і пересмикувати пробував, і карти під столом хрестив, і по-всякому...

— Кириле! — кричу. — У "Боржч" сьогодні прийдеш?

— Не в "Боржч", а в "Борщ", скільки разів тобі казати...

— Кинь! Написано — "Боржч". Ти до нас зі своїми порядками не лізь. То прийдеш чи ні? Річарда б обдерти...

— Ох, не знаю, Реде. Ти ж, проста твоя душа, і не розумієш, яку ми штуку притягли...

— А ти хоч розумієш?

— Я, втім, також не розумію. Це правда. Але тепер, по-перше, зрозуміло, для чого ці "порожняки" слугували, а по-друге, якщо одна моя ідейка пройде... Напишу статтю і тобі її персонально присвячу: Редріку Шухарту, почесному сталкерові, з благоговінням і вдячністю присвячую.

— Отут мене і запроторять на два роки, — кажу я.

— Зате в науку ввійдеш. Так цю штуку й називатимуть — "банка Шухарта". Звучить?

Поки ми так патякали, я перевдягся. Запхав порожню флягу у кишеню, перелічив зелененькі і пішов собі.

— Щасливо тобі залишатися, складна твоя душа...

Він не відповів — вода сильно шуміла.

Дивлюся — в коридорі пан Тендер власною персоною, червоний весь і надутий, як твій індик. Навколо нього юрма — тут і співробітники, і кореспонденти, і пара сержантів затесалися (щойно з обіду, в зубах длубаються), а він знай собі балабонить: "Та техніка, котру ми маємо у розпорядженні, — балабонить, — дає майже стовідсоткову гарантію успіху і безпеки..." Тут він мене побачив і відразу дещо всохся — усміхається, рученькою махає. Ну, думаю, треба драпати. Рвонув я кігті, проте не встиг. Чую — тупотять позаду.

— Пане Шухарт! Пане Шухарт! Два слова про гараж!

— Коментарів не маю, — відповідаю я і переходжу на біг. Але дідька лисого від них відірвешся: один, з мікрофоном, — праворуч, другий, з фотоапаратом, — ліворуч.

— Чи бачили ви у гаражі щось незвичайне? Буквально два слова!

— Без коментарів! — кажу я, намагаючись триматися до об'єктива потилицею. — Гараж як гараж...

— Дякую вам. Якої ви думки про турбоплатформи?

— Чудової, — кажу я, а сам націлююсь точнісінько у нужник.

— Що ви думаєте про мету Візиту?

— Зверніться до вчених, — кажу. І шмиг — за двері.

Чую — шкрябаються. Тоді я їм через двері кажу:

— Настійливо рекомендую, — кажу, — розпитайте пана Тендера, чому в нього ніс як буряк. Він через скромність змовчує, а це була наша найзахопливіша пригода.

Як вони рвонуть коридором! Наче коні, Їй-Богу. Я вичекав хвилину — тихо. Випнувся — нікого. І пішов собі, посвистуючи. Спустився у прохідну, показав бовдурові перепустку, дивлюся — він мені честь віддає. Героєві дня, так би мовити.

— Вільно, сержанте, — кажу. — Я вами задоволений.

Він ошкірився, ніби я йому бозна-як полестив.

— Ну, ти, Рудий, молодець, — каже. — Пишаюся, — каже, — таким знайомством.

— Що, — кажу, — буде тобі у твоїй Швеції про що дівкам розповідати?

— Питаєш! — каже. — Вони ж у мене окропом пісятимуть!

Ні, нічогенький він хлопака. Я, якщо чесно, таких рослих і рум'яних не люблю. Дівки від них без пам'яті, а чого, питається? Не у зрості ж справа... Йду це я по вулиці та розмірковую, у чому ж тут справа. Сонечко світить, безлюдно навколо. І захотілося мені раптом просто зараз Гуту побачити. Просто так. Подивитися на неї, за руку потримати. Після Зони людині тільки одне й залишається — за руку дівчинку потримати. Особливо якщо згадаєш усі ці розмови про дітей сталкерів — що з ними робиться... Та вже яка зараз Гута, мені зараз для початку пляшку міцного, не менше.

Проминув я автомобільну стоянку, а там і кордон. Стоять дві патрульні машини в усій своїй красі, широкі, жовті, прожекторами та кулеметами, жаби, наїжачились, ну й, звісно, голубі каски — всю вулицю

загородили, не пропхаєшся. Я йду, очі опустив, краще мені зараз на них не дивитися, вдень мені на них краще не дивитися зовсім: є там два-три рила, так я боюсь їх упізнати, скандал великий буде, якщо я їх упізнаю. Поталанило їм, Їй-Богу, що Кирило мене до Інституту зманив, я їх, гадів, шукав тоді, пришив би і не здригнувся...

Проходжу я через цю юрму плечем уперед, зовсім пройшов уже, і тут чую: "Гей, сталкере!" Ну, мене це не обходить, іду далі, тягну з пачки сигаретку. Наздоганяє хтось ззаду, бере за рукав. Я цю руку із себе струсив і в півоберта ввічливенько так запитую:

— Якого чорта чіпляєшся, містере?

— Почекай, сталкере, — каже він. — Два питання.

Звів я на нього очі — капітан Квотерблад. Старий знайомий. Зовсім зсохся, жовтий став якийсь.

— А, — кажу, — здорові будьте, капітане. Як ваша печінка?

— Ти, сталкере, мені зуби не забалакуй, — каже він сердито, а сам так і свердлить мене очима. — Ти мені краще скажи, чому відразу не зупиняєшся, коли тебе кличуть?

І вже тут як тут дві голубі каски в нього за спиною — лапи на кобурах, очей не видно, тільки щелепи під касками ворушаться. І де в них у Канаді таких набирають? На розплід їх нам прислали, чи що?.. Вдень я патрулів, загалом кажучи, не боюся, та от обшукати, жаби, можуть, а це мені в даний момент ні до чого.

— Та хіба ви мене кликали, капітане? — кажу. — Ви ж якогось Сталкера...

— А ти, значить, уже й не сталкер?

— Коли з вашої ласки відсидів — покинув, — кажу. — Зав'язав. Дякую вам, капітане, очі в мене тоді розплющились. Якби не ви...

— Що у передзоннику робив?

— Як що? Я там працюю. Два роки вже.

І, щоб закінчити цю неприємну розмову, виймаю я своє посвідчення і показую його капітану Квотербладу. Він узяв мою книжечку, погортав, кожну сторінку, кожну печатку просто-таки обнюхав, мало не облизав. Повертає мені книжечку, а сам задоволений, очі розгорілися, і навіть зарум'янився.

— Вибач, — каже, — Шухарте. Не сподівався. Значить, — каже, — не пройшли для тебе мої поради дарма. Що ж, це чудово. Хочеш — вір, хочеш — не вір, а я ще тоді припускав, що з тебе люди мають вийти. Не допускав я, щоб такий хлопець...

І пішов, і пішов. Ну, думаю, вилікував я ще одного меланхоліка собі на голову, а сам, звичайно, слухаю, очі знічено опускаю, підтакую, руками розводжу і навіть, мені пригадується, ніжкою сором'язливо так панель колупаю. Ці бичари в капітана за спиною послухали-послухали, занудило їх, мабуть, дивлюсь — потупотіли геть, де веселіше. А капітан знай мені все про перспективи сплітає: навчання, мовляв, — світло, неуцтво — тьма безпросвітна, Господь, мовляв, чесну працю любить і цінує, — одним словом, пустомелить він цю блудливу галу-балу, котрою нас священик у тюрмі щонеділі труїв. А мені випити хочеться — ніякого терпцю нема. Нічого, думаю, Реде, це ти, братику, також витримаєш. Треба, Реде, терпи! Не зможе він довго в такому самому темпі, от уже і задихатися почав... Тут, на моє щастя, одна з патрульних машин почала сигналити. Капітан Квотерблад озирнувся, крякнув із прикрістю і простягає мені руку.

— Ну що ж, — каже. — Радий був з тобою познайомитися, чесний чоловіче Шухарте. Із задоволенням перехилив би з тобою келишок на честь такого знайомства. Міцного, щоправда, мені не можна, лікарі не радять, але пивка би я з тобою випив. Та от бачиш — служба! Ну, ще зустрінемося, — каже.

Боже борони, думаю. Але ручку йому тисну і продовжую червоніти і робити ніжкою — все, як йому хочеться. Потім він пішов нарешті, а я ледь не стрілою — у "Боржч".

У "Боржчі" в цей час порожньо. Ернест стоїть за стійкою, келихи протирає і дивиться їх на світло. Дивовижна, між іншим, річ: коли не прийдеш — вічно ці бармени келихи протирають, ніби в них від цього залежить порятунок душі. Ось так і стоятиме хоч цілий день — візьме келих, примружиться, подивиться на світло, похухає на нього і давай терти: потре-потре, знову подивиться, тепер уже через денце, і знову терти...

— Здоров, Ерні! — кажу. — Годі тобі його мордувати, дірку протреш!

Подивився він на мене крізь келих, пробурчав щось, наче животом, і, не кажучи зайвого слова, наливає мені на чотири пальці міцного. Я видерся на табурет, ковтнув, замружився, головою покрутив і знову ковтнув. Холодильник поклацує, з музичного автомата доноситься якесь тихе тирликання, Ернест сопе у наступний келих — добре, спокійно... Я допив, поставив келих на стійку, й Ернест без затримки наливає мені ще на чотири пальці прозорого.

— Ну що, полегшало? — бурчить. — Відтанув, сталкере?

— Ти собі знай три, — кажу. — Знаєш, один тер-тер і злого духа викликав. Жив потім на широку ногу.

— Це хто ж такий? — питає Ерні з недовірою.

— Та був такий бармен тут, — відповідаю. — Ще до тебе.

— Ну то й що?

— Та нічого. Ти гадаєш, чому Візит був? Тер він, тер... Ти гадаєш, хто нас відвідав, га?

— Пустомеля ти, — каже мені Ерні зі схваленням.

Вийшов він на кухню і повернувся з тарілкою — смажених сосисок приніс. Тарілку поставив переді мною, підсунув кетчуп, а сам — знову за келихи. Ернест свою справу знає. Око в нього треноване, відразу бачить, що сталкер із Зони, що хабар буде, і знає Ерні, чого сталкерові після Зони треба. Своя людина — Ерні. Благодійник.

Доївши сосиски, я закурив і почав прикидати, скільки ж Ернест на нашому братові заробляє. Які ціни на хабар у Європі — я не знаю, але краєм вуха чув, що "порожняк", наприклад, іде там ледь не за дві з половиною тисячі, а Ерні дає нам усього чотириста.

"Батарейки" там коштують не менше ста, а ми отримуємо від сили по двадцять. Напевно, й усе інше в тому самому дусі. Щоправда, переправити хабар до Європи теж, звісно, грошей вартує. Тому на лапу, цьому на лапу, начальник станції гарантовано в них на утриманні... Отож, якщо подумати, не так уже багато Ернест і втовче — процентів п'ятнадцять-двадцять, не більше, а якщо попадеться — десять років каторги йому забезпечено...

Тут мої благочестиві роздуми перериває якийсь ввічливий тип. Я навіть не чув, як він увійшов. Вигулькує він біля мого правого ліктя і питає:

— Дозволите?

— Нема питань! — кажу. — Прошу.

Маленький такий, худенький, з гостреньким носиком і при кра-ватці-метелику. Фотка його начебто мені знайома, десь я його вже бачив, але де — не пам'ятаю. Заліз він на табурет поруч і каже Ернестові:

— Бурбон, будь ласка! — І відразу ж до мене: — Даруйте, здається, я вас знаю. Ви в Міжнародному Інституті працюєте, так?

— Так, — кажу. — А ви?

Він спритно вихоплює з кишені візитівку і кладе переді мною. Читаю: "Алоїз Макно, повноважний агент Бюро еміграції". Ну, звісно, знаю я його. Чіпляється до людей, щоби вони з міста поїхали. Комусь дуже треба, щоби ми всі з міста поїхали. Нас, розумієш, у Хармонті і так заледве половина залишилася від колишнього, так їм треба зовсім місце від нас очистити. Відсунув я картку нігтем і кажу йому:

— Ні, — кажу, — дякую. Не цікавлюся. Мрію, знаєте, померти на батьківщині.

— А чому? — жваво питає він. — Вибачте за нескромність, але що вас тут утримує?

Так йому відверто і скажи, що мене тут тримає.

— Аякже! — кажу. — Солодкі спогади дитинства. Перший поцілунок у міському саду. Матуся, татусь. Як уперше бухлом наллявся у цьому ось барі. Любий серцю поліцейський відділок... — Тут я витягую з кишені свій зашмарканий носовик і прикладаю до очей. — Ні, — кажу. — Нізащо!

Він посміявся, лизнув свого бурбону і замислено так каже:

— Ніяк я вас, хармонтців, не можу збагнути. Життя в місті важке. Влада належить військовим організаціям. Постачання нікудишнє.

Під боком — Зона, живете як на вулкані. Будь-якої миті може або епідемія якась розгулятися, або щось гірше... Я розумію — старі. Їм важко знятися з обжитого місця. Але ви... Скільки вам років? Років двадцять два, двадцять три, не більше... Ви зрозумійте, наше Бюро — організація благодійна, жодного зиску ми не маємо. Просто хочеться, щоб люди пішли з цього диявольського місця і включилися у справжнє життя. Ми ж бо надаємо підйомні, працевлаштовуємо на новому місці... молодих — таких, як ви, — забезпечуємо можливістю навчатися... Ні, не розумію!

— А що, — кажу я, — ніхто не хоче їхати?

— Та ні, не те щоби ніхто... Дехто погоджується, особливо люди з родинами. Та от молодь, старі... Ну що вам у цьому місті? Це ж діра, провінція...

І тут я йому видав:

— Пане Алоїзе Макно! — кажу. — Все правильно. Містечко наше — діра. Завжди було дірою і зараз діра. Тільки зараз, — кажу, — це діра в майбутнє. Через цю діру ми такого у ваш паршивий світ накачаємо, що все зміниться. Життя буде інше, правильне, кожен матиме все, що треба. От вам і діра. Через цю діру знання йдуть. А коли знання буде, ми й багатими всіх поробимо, і до зірок полетимо, і куди хочеш дістанемось. Ось така в нас тут діра...

На цьому місці я урвав, бо помітив, що Ернест дивиться на мене з величезним здивуванням, і мені зробилося ніяково. Я взагалі не люблю чужі слова повторювати, навіть якщо ці слова мені, скажімо, подобаються. Тим більше, що в мене це якось кострубато виходить. Коли Кирило говорить, заслухатись можна, рота забуваєш закривати. А

я ніби й те саме викладаю, але виходить якось не так. Може, тому, що Кирило ніколи Ернестові під прилавок хабар на складав. Ну добре...

Тут мій Ерні спохопився і квапливо налив мені відразу пальців на шість: очуняй, мовляв, хлопче, що це з тобою сьогодні? А гостроносий пан Макно знову лизнув свого бурбону і каже:

— Так, звісно... Вічні акумулятори, "синя панацея"... Але ви й справді вірите, що буде так, як ви сказали?

— Це не ваш клопіт, у що я там насправді вірю, — кажу я. — Це я про місто казав. А для себе я так скажу: чого я у вас там, у Європі, не бачив? Нудьги вашої не бачив? День батрачиш, вечір телевізор дивишся, ніч прийшла — до обридлої баби під ковдру, виблядків плодити. Страйки ваші, демонстрації, політика роздовбана... У гробу я вашу Європу бачив, — кажу, — занюхану.

— Ну чому ж неодмінно Європа?..

— А, — кажу, — всюди одне й те саме, а в Антарктиді ще на додачу зимно.

І ось що дивовижно: говорив я йому і всіма печінками вірив у те, що говорив. І Зона наша, гадина стервозна, вбивця, стократ миліша мені в цю мить була, ніж усі їхні Європи й Африки. І п'яний я ще не був, а просто уявилося мені на мить, як я весь розмачулений з роботи повертаюся у стаді таких самих кретинів, як мене в їхньому метро тиснуть зусібіч і як мені все остобісіло і нічого мені не хочеться.

— А ви що скажете? — звертається гостроносий до Ернеста.

— У мене справа, — вагомо відказує Ерні. — Я вам не шмаркач який-небудь! Я всі свої гроші у цю справу вклав. До мене інколи сам комендант заходить, генерал, не хвіст собачий. Чого ж я відсіля поїду?..

Пан Алоїз Макно взявся йому щось утовкмачувати з цифрами, але я, його вже не слухав. Сьорбнув я як слід із келиха, вигріб із кишені купу дрібних грошей, зліз із табуретки і щонайперше запустив музичний автомат на повну котушку. Є там одна така пісенька — "Якщо не впевнений, не повертайся". Дуже вона на мене добре діє після Зони... Ну, автомат, значить, гримить і завиває, а я забрав свій келих і пішов у кут до "однорукого бандита" старі рахунки зводити. І полетів час, наче пташечка...

Протринькую оце я останній нікель, і тут увалюються під гостинний дах Річард Нунан із Гуталіном. Гуталін уже під мухою — крутить білками і шукає, кому би дати у вухо, а Річард Нунан ніжно тримає його попід руку і відволікає анекдотами. Гарна парочка! Гуталін здоровенний, чорний, як офіцерський чобіт, кучерявий, ручиська до колін, а Дік — маленький, кругленький, рожевенький весь, добрий, хіба що не світиться.

— А! — кричить Дік, побачивши мене. — От і Ред тут! Ходи до нас, Реде!

— Пр-равильно! — реве Гуталін. — В усьому місті є лише двоє людей — Ред і я! Всі решта — свині, діти сатани. Реде! Ти теж служиш сатані, але ти все ж таки людина...

Я підходжу до них зі своїм келишком, Гуталін згрібає мене за куртку, саджає за столик і каже:

— Сідай, Рудий! Сідай, слуга сатани! Люблю тебе. Сплакнемо про гріхи людські. Гірко сплакнемо!

— Сплакнемо, — кажу. — Ковтнемо сліз гріха.

— Бо прийде день, — звіщає Гуталін. — Бо загнузданий вже кінь блідий, і вже вклав ногу у стремено вершник його. І марні молитви

запроданців сатани. І врятуються лише ті, що повстануть на нього. Ви, діти людські, кого сатана спокусив, хто сатанинськими іграшками грається, хто сатанинських скарбів зажадав, — вам кажу: сліпі! Спам'ятайтеся, мерзотники, поки не пізно! Розтопчіть диявольські цяцьки! — Тут він раптом замовк, наче забув, як буде далі. — А випити мені тут дадуть? — запитав він уже іншим голосом. — Чи де це я?.. Знаєш, Рудий, мене знову з роботи поперли. Агітатор, кажуть. Я їм пояснюю: спам'ятайтеся, самі сліпі, у прірву падаєте та інших сліпців за собою тягнете! Сміються. Ну, я дав керуючому по писку і пішов. Посадять тепер. А за що?

Підійшов Дік, поставив на стіл пляшку.

— Сьогодні я плачу! — крикнув я Ернесту.

Дік на мене скосив очі.

— Усе законно, — кажу. — Премію будемо пропивати.

— У Зону ходили? — питає Дік. — Щось винесли?

— Повний "порожняк", — кажу я. — На вівтар науки. І повні штани на додачу. Ти розливатимеш чи ні?

— "Порожняк"!.. — тужливо гудить Гуталін. — За якогось "порожняка" життям своїм ризикував! Живий лишився, але у світ приніс ще один диявольський виріб. А як ти можеш знати, Рудий, скільки горя і гріха...

— Засохни, Гуталін, — кажу я йому суворо. — Пий і веселися, що я живий повернувся. За щастя, хлопці!

Добре пішло за щастя. Гуталін зовсім розкис — сидить, плаче, тече у нього з очей, як із водопровідного крана. Пусте, я його знаю. Це в нього

стадія така — обливатися слізьми і проповідувати, що Зона, мовляв, є диявольська спокуса, виносити з неї нічого не можна, а що вже винесли — повернути назад і жити так, ніби Зони взагалі нема. Дияволове, мовляв, дияволу. Я його люблю, Гуталіна. Я взагалі диваків люблю. У нього коли гроші є, він у першого-ліпшого хабар скуповує, не торгуючись, за скільки просять, а потім уночі тарабанить цей хабар назад, у Зону, і там закопує... Ото реве вже, Боже борони! Ну нічого, він ще розійдеться.

— А що це таке — "повний порожняк"? — питає Дік. — Просто "порожняк" я знаю, а от що таке повний? Вперше чую.

Я йому пояснив. Він головою похитав, губами поплямкав.

— Так, — каже. — Це цікаво. Це, — каже, — щось новеньке. А з ким ти ходив? З росіянином?

— Так, — відповідаю. — З Кирилом і з Тендером. Знаєш, наш лаборант.

— Намордувався з ними, напевно...

— Нічого подібного. Цілком пристойно трималися хлопці. Особливо Кирило. Природжений сталкер, — кажу. — Йому б досвіду побільше, поспіх із нього цей хлопчачий збити, я би з ним щодня у Зону ходив.

— І щоночі? — питає він із п'яним смішком.

— Ти це покинь, — кажу. — Жарти жартами...

— Знаю, — каже він. — Жарти жартами, а за таке можна й у морду заробити. Вважай, що я тобі винен два ляпаси...

— Кому два ляпаси? — стрепенувся Гуталін. — Котрий тут?

Схопили ми його за руки, ледве всадовили. Дік йому сигарету в зуби встромив і запальничку підніс. Заспокоїли. А народу тим часом щоразу більшає. Стійку вже обліпили, багато столиків зайняті. Ернест своїх дівок гукнув, бігають вони, розносять кому що — кому пива, кому коктейлі, кому чистого. Я дивлюсь, останнім часом у місті багато незнайомців з'явилося — все більше якісь молокососи у строкатих шарфах до підлоги. Я сказав про це Дікові. Дік кивнув.

— Аякже, — каже. — Починається велика будова. Інститут три нові будівлі закладає, а крім цього, Зону збираються стіною обгородити — від кладовища до старого ранчо[2]. Добрі часи для сталкерів закінчуються...

— А коли вони у сталкерів були? — кажу. А сам думаю: от тобі й маєш, що ще за новини? Отже, тепер не підробиш. Ну що ж, може, це й до кращого — спокуси менше. Ходитиму у Зону вдень, як порядний, — гроші, звісно, не ті, та зате значно безпечніше: "калоша", спецкостюм, те-се, і на патрулі начхати... Прожити можна й на зарплатню, а випиватиму на преміальні. І така мене нудьга взяла! Знову кожну копійку рахувати: це можна собі дозволити, цього не можна собі дозволити, Гуті на кожну ганчірку гроші збирай, у бар не ходи, ходи в кіно... І сіро все, сіро. Щодень сіро, і щовечора, і щоночі.

Сиджу я так, думаю, а Дік над вухом гуде:

— Вчора у готелі зайшов я в бар дрінькнути нічний ковпачок — сидять якісь нові. Відразу вони мені не сподобалися. Підсідає один до мене і починає балачку здалеку, дає зрозуміти, що він мене знає, знає, хто я, де працюю, і натякає, що може добре оплачувати різноманітні послуги...

— Шпик, — кажу я. Не дуже мене цікавило все це, шпиків я тут набачився і розмов про послуги наслухався.

— Ні, милий мій, не шпик. Ти послухай. Я трошки з ним погалакав, — обережно, звичайно, дурника такого склеїв. Його цікавлять деякі предмети в Зоні, і при цьому — предмети серйозні. Акумулятори, "сльота", "чорні бризки" та інша біжутерія йому не потрібні. А на те, що йому потрібно, він тільки натякав.

— То що ж йому треба? — питаю я.

— "Відьмин холодець", наскільки я зрозумів, — каже Дік і дивно якось на мене дивиться.

— Ах, "відьмин холодець" йому потрібен! — кажу я. — А "смерть-лампа" йому, бува, не потрібна?

— Я у нього теж так запитав.

— Ну?

— Уяви собі, потрібна.

— Навіть так? — кажу я. — Ну то нехай сам і роздобуде все це. Це ж раз плюнути! "Відьминого холодцю" ген повні підвали, бери відро та зачерпуй. Похорон за власний кошт.

Дік мовчить, дивиться на мене спідлоба і навіть не посміхається. Що за чорт, найняти він мене хоче, чи що? І тут до мене дійшло.

— Стривай, — кажу. — Хто ж це такий був? "Холодець" заборонено навіть в Інституті вивчати...

— Правильно, — каже Дік неквапно, а сам усе на мене дивиться. — Дослідження, які становлять потенційну небезпеку для людства. Зрозумів тепер, хто це?

Нічого я не розумів.

— Прибульці, чи що? — кажу.

Він розреготався, поплескав мене по руці та й каже:

— Давай-но краще вип'ємо, проста ти душа!

— Давай, — кажу, але злюся. Якого хрена — знайшли собі просту душу, сучі діти! — Гей, — кажу, — Гуталіне! Годі спати, давай вип'ємо.

Ні, спить Гуталін. Поклав свою чорну макітру на чорний столик і спить, руки до підлоги звісив. Випили ми з Діком без Гуталіна.

— Ну добре, — кажу. — Проста я там душа чи складна, а про цього типа я відразу би доніс куди треба. Вже як я не люблю поліції, а сам би пішов і доніс.

— Угу, — каже Дік. — А тебе б у поліції запитали: а чому, власне, цей тип саме до вас звернувся? Га?

Я похитав головою.

— Все одно. Ти, зажирілий кабаниську, у місті третій рік, а в Зоні жодного разу не був, "відьмин холодець" тільки в кіно бачив, а подивився б ти на нього в натурі, та що він з людиною робить — ти би відразу у штани наклав. Це, любчику, страшна штука, її з Зони виносити не можна... Сам знаєш, сталкери — люди мужикуваті, їм тільки капусту і подавай, та побільше, але на таке навіть покійний Слизняк не пішов би. Стерв'ятник Бабридж на таке не піде... Я навіть уявити собі боюся, кому і для чого може знадобитися "відьмин холодець"...

— Що ж, — каже Дік, — усе це правильно. Тільки мені, розумієш, не хочеться, щоб якогось чудового ранку знайшли мене у ліжечку і сказали: наклав на себе руки. Я не сталкер, проте чоловік також різкий та діловий і жити, розумієш, люблю. Давно живу, звик уже...

Тут Ернест раптом заволав із-за стійки:

— Пане Нунан! Вас до телефону!

— От диявол, — каже Дік злісно. — Знову, напевне, рекламація[3]. Всюди знайдуть. Вибач, — каже, — Реде.

Підводиться він і йде до телефону. А я залишаюся з Гуталіном і з пляшкою, й оскільки від Гуталіна користі ніякої нема, то беруся я до пляшки серйозно. Чорт би побрав цю Зону, ніде від неї рятунку нема. Куди не підеш, із ким не заговориш — Зона, Зона, Зона... Добре, звичайно, Кирилові носитися, що із Зони проллється вічний мир і Божа благодать. Кирило — гарний чолов'яга, ніхто його дурнем не назве, навпаки — розумаха, але ж він про життя ні чорта не знає. Він навіть уявити собі не може, скільки всякої сволоти крутиться навколо Зони. Ось тепер, будь ласка: "відьмин холодець" комусь знадобився. Ні, Гуталін хоч і алконавт, хоч і психований він на релігійному ґрунті, та інколи подумаєш-подумаєш, та й скажеш: може, справді залишити дияволове дияволу? Не чіпай лайна...

Тут всідається на Дікове місце якийсь шмаркач у строкатому шарфі.

— Пан Шухарт? — питає.

— Ну? — кажу.

— Мене звати Креон, — каже. — Я з Мальти.

— Ну, — кажу. — І як там у вас на Мальті?

— У нас на Мальті непогано, але я не про це. Мене до вас направив Ернест.

Так, думаю. Сволота все-таки цей Ернест. Ні жалю в ньому нема, нічого. Ось сидить хлопчина — смаглявенький, чистенький, красунчик, не голився, мабуть, ще ні разу і дівку ще ні разу не цілував, а Ернестові байдуже, йому б тільки побільше народу в Зону загнати, один із трьох із хабарем повернеться — вже капуста...

— Ну і як поживає добрий старий Ернест? — запитую.

Він озирнувся на стійку і каже:

— По-моєму, він незле поживає. Я б із ним помінявся.

— А я б ні, — кажу. — Випити хочеш?

— Дякую, я не п'ю.

— Ну, запали, — кажу.

— Вибачте, але я і не палю також.

— Хай тебе чорт візьме! — кажу я йому. — Так навіщо тобі тоді гроші?

Він почервонів, перестав усміхатись і тихо так каже:

— Напевне, — каже, — це тільки мене стосується, пане Шухарте, чи не так?

— Що правда, те правда, — кажу я і наливаю собі на чотири пальці. В голові, треба зізнатися, вже трохи шумить, і в тілі така приємна

кайфовість: зовсім відпустила Зона. — Зараз я п'яний, — кажу. — Гуляю, як бачиш. Ходив у Зону, повернувся живий і з грошима. Це не часто буває, щоби живий, і вже зовсім рідко, щоби з грошима. Тож давай відкладемо серйозну розмову...

Тут він схоплюється, каже "вибачте", і я бачу, що повернувся Дік. Стоїть біля свого стільця, і з обличчя його я розумію — щось трапилося.

— Ну, — питаю, — знову твої балони вакуум не тримають?

— Так, — каже він. — Знову.

Сідає, наливає собі, підливає мені, і бачу я, що не в рекламації справа. На рекламації він, треба сказати, попльовує — той ще працелюб.

— Давай, — каже, — вип'ємо, Реде. — І, не чекаючи на мене, перехиляє одним духом усю свою порцію і наливає нову. — Ти знаєш, — каже він, — Кирило Панов помер.

Крізь хміль я його не відразу зрозумів. Помер там хтось то й помер.

— Що ж, — кажу, — вип'ємо за упокій душі...

Він глянув на мене круглими очима, і тільки тоді я відчув, немов усе в мене всередині обірвалося. Пригадую, я підвівся, вперся у стільницю і дивлюся на нього зверху вниз.

— Кирило?!. — А в самого перед очима срібне павутиння, і знову я чую, як воно потріскує, розриваючись. І через це моторошне потріскування Діків голос долинає до мене ніби з іншої кімнати:

— Розрив серця. У душовій його знайшли, голого. Ніхто нічого не розуміє. Про тебе питали, я сказав, що з тобою все гаразд...

— А чого тут не розуміти? — кажу. — Зона...

— Ти сядь, — каже мені Дік. — Сядь і випий.

— Зона... — повторюю я і не можу зупинитися. — Зона... Зона...

Нічого навколо не бачу, крім срібного павутиння. Весь бар заплутався у павутинні, люди ходять, а павутиння тихенько потріскує, коли вони його зачіпають. А в центрі мальтієць стоїть, обличчя у нього здивоване, дитяче — нічого не розуміє.

— Малюче, — кажу я йому лагідно, — скільки тобі грошей треба? Тисячі вистачить? На! Бери, бери! — Пхаю я йому гроші і вже кричу: — Йди до Ернеста і скажи йому, що він сволота і покидьок, не бійся, скажи! Він боягуз!.. Скажи і відразу йди на станцію, купи собі квиток і простісінько на свою Мальту! Ніде не затримуйся!..

Не пам'ятаю, що я там ще кричав. Пам'ятаю, опинився я перед стійкою, Ернест поставив переді мною бокал освіжаючого і питає:

— Ти сьогодні ніби з грошима?

— Так, — кажу, — з грошима...

— Може, боржок віддаси? Мені завтра податок платити.

І тут я бачу — в кулаці у мене пачка грошей. Дивлюсь я на цю капусту зелену і бурмочу:

— Ти диви, не взяв, значить, Креон Мальтійський... Гордий, значить... Ну, все решта — доля.

— Що це з тобою? — питає друг Ерні. — Перебрав крапелину?

— Ні, — кажу. — Зі мною, — кажу, — все гаразд. Хоч зараз у душ.

— Ішов би ти додому, — каже друг Ерні. — Перебрав ти крапелину.

— Кирило помер, — кажу я йому.

— Це котрий Кирило? Шолудивий, чи що?

— Сам ти шолудивий, сволото, — кажу я йому. — З тисячі таких, як ти, одного Кирила не зробити. Паскудь ти, — кажу. — Торгаш смердючий. Смертю ж торгуєш, мордо. Купив нас усіх за зелененькі... Хочеш, зараз усю твою лавочку роздовбаю?

І тільки я замахнувся як слід, раптом мене хапають і тягнуть кудись. А я вже нічого не тямлю і тямити не хочу. Кричу щось, відбиваюся, ногами когось копаю, потім отямився — сиджу в туалетній, весь мокрий, морда розквашена. Дивлюся на себе у дзеркало і не впізнаю, і щока посіпується, ніколи цього раніше не було. А із залу — гамір, тріщить там щось, посуд б'ється, дівки верещать, і чую — Гуталін реве, як білий ведмідь під час парування: "Покайтеся, паразити! Де Рудий? Куди Рудого поділи, дияволове сім'я?.." І поліцейська сирена завиває.

Як вона завила, тут мені в мозку все ніби кришталеве зробилося. Все пам'ятаю, все знаю, все розумію. І в душі вже більше нічого нема — сама крижана злість. Так, думаю, я тобі зараз влаштую вечорець. Я тобі покажу, що таке сталкер, торгаш ти смердючий. Витяг я з кишеньки для годинника "сльоту", новеньку, ні разу не вживану, пару разів стиснув її між пальцями для розгону, двері в зал прочинив і кинув її тихенько у плювальницю. А сам віконечко у нужнику розчинив — і надвір. Дуже мені, звичайно, хотілося подивитися, як усе це вийде, але треба було рвати кігті. Я цю "сльоту" переношу погано, мені від неї кров з носа йде.

Перебіг я через двір і чую: запрацювала моя "сльота" на повну котушку. Спочатку завили і загавкали собаки по всьому кварталу —

вони першими "сльоту" чують. Потім заверещав хтось у кабаку, так що мені навіть вуха заклало на віддалі. Я так і уявив собі, як там народець заметушився, — хто в меланхолію впав, хто в дике буйство, хто від страху не знає, куди подітися... Страшна штука — "сльота". Тепер в Ернеста не скоро повний кабак набереться. Він, мерзотник, звичайно, здогадається про мене, та мені начхати... Усе. Нема більше сталкера Реда. Вистачить з мене. Досить мені самому на смерть ходити та інших дурнів цієї справи навчати. Помилився ти, Кириле, друже мій любий. Пробач, та тільки, виходить, не ти правий, а Гуталін правий. Нема чого тут людям робити. Нема в Зоні добра.

Переліз я через паркан і поплентався потихеньку додому. Губи кусаю, плакати хочеться, а не можу. Попереду порожнеча, нічого нема. Нудота, будні. Кириле, друзяко мій єдиний, як це ми з тобою? Як я тепер без тебе? Перспективи мені малював, про новий світ, про змінений світ... А тепер що? Заплаче за тобою хтось у далекій Росії, а я от і заплакати не можу. І я ж у всьому винен, паразит, не хто-небудь, а я! Як я, скотина, смів його в гараж вести, коли у нього очі до темряви не звикли? Все життя вовком жив, усе життя про одного себе думав... І от надумався нарешті ощасливити, подаруночком ушанувати. Якого чорта я взагалі йому про цей "порожняк" сказав?.. І коли згадав я про це — взяло мене за горлянку, хоч і справді вовком вий. Я, мабуть, і завив — люди від мене чогось шарахатися почали, а потім раптом начебто полегшало — дивлюся: Гута йде.

Іде вона мені назустріч, моя кралечка, дівчинка моя, іде, ніжками своїми точеними переступає, спідничка над колінками хилитається, з усіх підворіть на неї витріщаються, а вона йде як по шнурочку, ні на кого не дивиться, і чомусь я відразу зрозумів, що це вона мене шукає.

— Добридень, — кажу, — Гуто. Куди це ти, — кажу, — прямуєш?

Вона оглянула мене, відразу все помітила — і морду мою розбиту, і куртку мокру, і кулаки у саднах, але нічого про це не сказала, а каже тільки:

— Добридень, Реде. А я саме тебе шукаю.

— Знаю, — кажу. — Ходімо до мене.

Вона мовчить, відвернулася і вбік дивиться. Ах яка у неї головонька, шийка — як у кобилки молоденької, гордої, але покірної вже своєму хазяїнові. Потім вона каже:

— Не знаю, Реде. Може, ти зі мною більше зустрічатися не захочеш.

Мене за серце відразу хапнуло — що ще? Але я спокійно їй так кажу:

— Щось я тебе не розумію, Гуто. Ти мені вибач, я сьогодні трохи той, може, тому погано тямлю... Чого це я раптом з тобою не захочу зустрічатися?

Беру я її попід руку, і йдемо ми не поспішаючи до мого дому, і всі, хто тільки що на неї витріщався, тепер квапливо рила ховають. Я на цій вулиці все життя живу, Реда Рудого тут усі чудово знають. А хто не знає, той у мене скоро знатиме, і він це відчує.

— Мати велить аборт робити, — каже раптом Гута. — А я не хочу.

Я ще кілька кроків зробив, перш ніж зрозумів, а Гута продовжує:

— Не хочу я ніяких абортів, я дитину хочу від тебе. А ти — як завгодно. Можеш на всі чотири вітри, я тебе не тримаю.

Слухаю я її, як вона поступово розпалюється, сама себе накручує, слухаю і потихенько балдію. Нічого до пуття збагнути не можу. У голові якась дурість крутиться: однією людиною більше — однією людиною менше.

— Вона мені товче, — каже Гута, — дитина, мовляв, від сталкера, чого тобі виродків плодити? Пройда він, каже, не буде у вас ні сім'ї, нічого. Сьогодні він на волі — завтра у тюрмі. А тільки мені байдуже, я на все ладна. Я й сама можу. Сама народжу, сама виховаю, сама людиною зроблю. І без тебе обійдуся. Тільки ти до мене більше не підходь — на поріг не пущу...

— Гуто, — кажу, — дівчинко моя! Та почекай ти... — А сам не можу, сміх мене бере якийсь нервовий, ідіотський. — Ластівко моя, — кажу, — чого ж ти мене женеш, а й справді?

Я регочу як останній дурень, а вона зупинилася, уткнулася мені у груди і ревить.

— Як ми тепер будемо, Реде? — каже вона крізь сльози. — Як ми тепер будемо?

2. Редрік Шухарт, 28 років, одружений, без певних занять

Редрік Шухарт лежав за могильним каменем і, відвівши рукою гілку горобини, дивився на дорогу. Прожектори патрульної машини металися цвинтарем і час від часу били його по очах, і тоді він замружувався і затамовував подих.

Минуло вже дві години, а на дорозі все залишалося як раніше. Машина, розмірено клекочучи двигуном, що працював ухолосту, стояла на місці і нишпорила, і нишпорила своїми трьома прожекторами по заростих занедбаних могилах, по перехняблених іржавих хрестах і плитах, по недбало розкиданих кущах горобини, по гребеню триметрової стіни, що обривалася ліворуч. Патрульні боялися Зони. Вони навіть не виходили з машини. Тут, біля цвинтаря, вони навіть не зважувалися стріляти. Іноді до Редріка долинали приглушені голоси, іноді він бачив, як з машини вилітав вогник сигаретного недопалка і котився по шосе, підстрибуючи і розсипаючи кволі червонуваті іскри.

Було дуже вогко, нещодавно пройшов дощ, і навіть крізь непромокальний комбінезон Редрік відчував вологий холод.

Він обережно відпустив гілку, повернув голову і прислухався. Десь праворуч, не дуже далеко, але й не близько, тут само, на цвинтарі, був хтось іще. Там знову прошурхотіло листя і нібито посипалася земля, а потім із тихим стукотом упало важке та тверде. Редрік обережно, не повертаючись, попою задом, притискаючись до мокрої трави. Знову над головою ковзнув прожекторний промінь. Редрік завмер, стежачи за його безшумним рухом, йому здалося, що між хрестами сидить на могилі непорушна людина в чорному. Сидить, не криючись, притулившись спиною до мармурового обеліска, повернувши у бік Редріка біле обличчя з темними ямами очей. Насправді Редрік не бачив і за долю секунди не міг побачити всіх цих подробиць, але він уявляв собі, як це мало виглядати. Він відповз ще на кілька кроків, намацав за пазухою флягу, витяг її і якийсь час полежав, притискаючи до щоки теплий метал. Потім, не випускаючи фляги з руки, поповз далі. Він більше не прислухався і не роззирався на всі боки.

В огорожі був пролом, і біля самого пролому на розстеленому просвинцьованому плащі лежав Барбридж. Він продовжував лежати горілиць, відтягуючи обома руками комір светра, і тихенько, болісно кректав, раз по раз зриваючись на стогін. Редрік сів біля нього і відгвинтив ковпачок фляги. Потім він обережно засунув руку під Бабриджеву голову, всією долонею відчуваючи липку від поту, гарячу лисину, і приклав горлечко фляги до губ старого. Було темно, але у слабких відблисках прожекторів Редрік бачив широко розплющені і наче осклілі Барбриджеві очі, чорну щетину, що вкривала його щоки. Барбридж жадібно ковтнув кілька разів, а потім занепокоєно засовався, обмацуючи рукою мішок із хабарем.

— Вернувся... — промовив він. — Хороший хлопець... Рудий... не покинеш старого... здихати...

Редрік, закинувши голову, зробив добрячий ковток.

— Стоїть, жаба, — сказав він. — Наче приклеєна.

— Це... недурно... — промовив Барбридж. Говорив він уривчасто, на видиху. — Настукав хтось. Чекають.

— Може бути, — сказав Редрік. — Дати ще ковток?

— Ні. Досить поки. Ти мене не покидай. Не покинеш — не помру. Тоді не пошкодуєш. Не покинеш, Рудий?

Редрік не відповів. Він дивився у бік шосе на голубі сполохи прожекторів. Мармуровий обеліск було видно звідси, але незрозуміло було, сидить там ЦЕЙ чи подівся десь.

— Слухай, Рудий. Я бодягу не жену. Не пошкодуєш. Знаєш, чому старий Барбридж досі живий? Знаєш? Боб Горила пропав, Фараон Банкер загинув, наче не було. Який був сталкер! А загинув. Слизняк також. Норман Очкарик. Каллоген. Піт Болячка. Всі. Один я залишився. Чому? Знаєш?

— Падлюкою ти завжди був, — сказав Редрік, не відриваючи очей від шосе. — Стерв'ятник.

— Падлюка. Це правда. Без цього не можна. Але ж і всі так. Фараон. Слизняк. А залишився один я. Знаєш чому?

— Знаю, — сказав Редрік, аби спекатися.

— Брешеш. Не знаєш. Про Золоту Кулю чув?

— Чув.

— Гадаєш — казка?

— Ти би мовчав краще, — порадив Редрік. — Сили ж втрачаєш!

— Пусте, ти мене винесеш. Ми з тобою стільки ходили! Невже покинеш? Я тебе отакого... маленького знав. Батька твого.

Редрік мовчав. Дуже хотілося курити, він витяг сигарету, викришив тютюн на долоню і почав нюхати. Не допомагало.

— Ти мене повинен витягти, — промовив Барбридж. — Це через тебе я погорів. Це ти Мальтійця не взяв.

Мальтієць дуже набивався піти з ними. Увесь вечір пригощав, пропонував гарний завдаток, присягався, що дістане спецкостюм, і Барбридж, котрий сидів біля Мальтійця, відгородившись від нього важкою зморшкуватою долонею, люто підморгував Редріку: погоджуйся, мовляв, не прогадаємо. Може, саме тому Редрік сказав тоді "ні".

— Через жадібність свою ти погорів, — холодно сказав Редрік. — Я тут ні при чому. Помовчи краще.

Якийсь час Барбридж тільки кректав. Він знову засунув пальці за комір і відкинув назад голову.

— Нехай увесь хабар твій буде, — прокректав він, — тільки не покидай.

Редрік поглянув на годинник. До світанку залишалося зовсім мало, а патрульна машина все не від'їжджала. Прожектори її продовжувати нишпорити по кущах, і десь там, зовсім поряд із патрулем, стояв замаскований "лендровер", і щохвилини його могли виявити.

— Золота Куля, — сказав Барбридж. — Я її знайшов. Брехні довкола неї потім наплели. Я й сам плів. Що будь-яке, мовляв, бажання виконує.

Хрен тобі — будь-яке! Якби всяке, мене би тут давно не було. Жив би у Європі. У грошах би купався.

Редрік подивився на нього зверху вниз. У миготливих голубих відблисках закинуте обличчя Барбриджа видавалося мертвим. Але скляні очі його викотилися і пильно, не відриваючись, стежили за Редріком.

— Вічну молодість — хрен я отримав, — бурмотів він. — Грошей — хрен. А от здоров'я — так. І діти в мене гарні. І живий. Ти такого уві сні не бачив, де я був. І все одно — живий. — Він облизав губи. — Я її тільки про це і прошу. Жити, мовляв, дай. І здоров'я.

І щоби діти.

— Та заткайся ти, — сказав нарешті Редрік. — Чого ти як баба? Якщо зможу — витягну. Діну мені твою шкода — бо ж на панель піде дівка...

— Діна... — прохрипів Барбридж. — Дитинка моя. Красуня. Вони ж у мене пещені, Рудий. Відмови не знали. Пропадуть. Артур. Арчі мій. Ти ж його знаєш, Рудий. Де ти ще таких бачив?

— Сказано тобі: зможу — витягну.

— Ні, — вперто сказав Барбридж. — Ти мене у будь-якому випадку витягнеш. Золота Куля. Хочеш — скажу де?

— Ну, скажи.

Барбридж застогнав і заворушився.

— Ноги мої... — прокректав він. — Помацай, як там.

Редрік простягнув руку і, обмацуючи, провів по його нозі долонею від коліна і нижче.

— Кістки... — хрипів Барбридж. — Кістки є ще?

— Є, є, — збрехав Редрік. — Не метушись.

Насправді промацувалася тільки колінна чашечка. Нижче, до самої стопи, нога була наче гумова палиця, її можна було вузлом зав'язати.

— Брешеш, — сказав Барбридж. — Навіщо брешеш? Що я — не знаю, не бачив ніколи?

— Коліна цілі, — сказав Редрік.

— Брешеш, напевно, — сказав Барбридж тоскно. — Ну, добре. Ти тільки мене витягни. Я тобі все. Золоту Кулю. Карту намалюю. Всі пастки покажу. Все розповім...

Він говорив і обіцяв ще щось, але Редрік уже не слухав його. Він дивився в бік шосе. Прожектори більше не металися по кущах, вони завмерли, схрестившись на тому самому мармуровому обеліску, і в яскравому голубому тумані Редрік чітко побачив згорблену постать, що брела між хрестами. Постать ця рухалась мовби наосліп, просто на прожектори. Редрік побачив, як вона налетіла на величезний хрест, відсахнулася, знову вдарилася об хрест і тільки тоді обминула його і рушила далі, витягнувши вперед довгі руки з розчепіреними пальцями. Потім вона раптом щезла, наче запалася під землю, і через кілька секунд з'явилася знову, правіше і далі, крокуючи з якоюсь безглуздою, нелюдською заповзятістю, наче накручений механізм.

І раптом прожектори згасли. Заскреготіло зчеплення, дико ревнув двигун, крізь кущі мигнули червоні та сині сигнальні вогні, і патрульна машина, зірвавшись із місця, шалено набираючи швидкість, помчала до

міста і щезла за стіною. Редрік конвульсивно ковтнув і розпустив "блискавку" на комбінезоні.

— Ніби поїхали... — гарячково забурмотів Барбридж. — Рудий, давай... Давай скоренько! — Він завовтузився, занишпорив довкіл себе руками, схопив мішок із хабарем і спробував підвестися. — Ну давай, чого сидиш!

Редрік продовжував дивитися у бік шосе. Тепер там запала темінь і годі було щось розгледіти, але десь там був ЦЕЙ — крокував, ніби механічна лялька, шпортаючись, падаючи, натикаючись на хрести, плутаючись у чагарнику.

— Добре, — сказав Редрік уголос. — Ходімо.

Він підняв Барбриджа. Старий наче кліщами обхопив його лівою рукою за шию, і Редрік, не в змозі випростатися, навкарачки поволік його через дірку в загорожі, хапаючись руками за мокру траву.

— Давай, давай... — хрипів Барбридж. — Не переживай, хабар я тримаю, не випущу... Давай!

Стежка була знайома, але мокра трава слизькалася, гілки горобини шмагали по обличчю, огрядний старий був неймовірно важкий, наче мертвяк, та ще мішок з хабарем, подзенькуючи та постукуючи, весь час чіплявся за щось, і ще страшно було натрапити на ЦЬОГО, який, можливо, ще блукав тут у пітьмі.

Коли вони вибралися на шосе, було ще зовсім темно, але відчувалося, що незабаром світатиме. У лісочку по той бік шосе сонно і невпевнено загомоніли птахи, а над чорними будинками далекої околиці, над поодинокими жовтими ліхтарями нічний морок уже засинів, і подуло відтіля пронизливим вологим вітерцем. Редрік поклав Барбриджа на узбіччя, огледівся і, наче великий чорний павук, перебіг

через дорогу. Він швидко знайшов "лендровер", скинув з капота і кузова маскувальні гілки, сів за кермо і обережно, не вмикаючи фар, виїхав на асфальт. Барбридж сидів, однією рукою тримаючись за мішок з хабарем, а другою обмацуючи ноги.

— Швидко! — прохрипів він. — Швидко давай! Коліна, цілі ще в мене коліна... Коліна би врятувати!

Редрік підняв його і, скрегочучи зубами від напруження, перекинув через борт. Барбридж зі стукотом гупнув на заднє сидіння і застогнав. Мішка він так і не випустив. Редрік підібрав із землі і кинув на нього зверху просвинцьований плащ. Барбридж примудрився притягти з собою і плащ.

Редрік узяв ліхтарик і пройшовся взад-вперед узбіччям, видивляючись сліди. Слідів, загалом, не було. Викочуючись на шосе, "лендровер" прим'яв високу густу траву, але ця трава повинна була піднятися через кілька годин. Довкола місця, де стояв патрульний автомобіль, валялася величезна кількість недопалків. Редрік згадав, що давно хоче курити, витяг сигарету і закурив, хоча найбільше йому зараз хотілося стрибнути в машину і гнати, гнати, гнати якнайшвидше звідси. Але гнати було поки що не можна. Все треба було робити повільно і розважливо.

— Чого ж ти? — плаксивим голосом сказав з машини Барбридж. — Воду не вилив, снасті всі сухі... Чого стоїш? Ховай хабар!

— Заткайся! — сказав Редрік. — Не заважай! — Він затягнувся. — На південну околицю звернемо, — сказав він.

— Як на околицю? Та ти що? Коліна ж мені вгробиш, паскуднику! Коліна!

Редрік затягнувся востаннє і запхав недопалок у сірникову коробку.

— Не кіпішуй, Стерв'ятнику, — сказав він. — Просто через місто не можна. Три застави, бодай на одній та зупинять.

— Ну то й що?

— Подивляться на твої ратиці — і кінець.

— А що ратиці? Рибу глушили, ноги мені перебило, та й по розмові!

— А якщо хто-небудь помацає?

— Помацає... Я так зарепетую, що надалі забуде, як мацати.

Проте Редрік усе вже вирішив. Він підняв водійське сидіння, підсвічуючи собі ліхтариком, відкрив потаємну кришку і сказав:

— Давай сюди хабар.

Бензобак під сидінням був фальшивий. Редрік узяв мішок і заштовхав його всередину, чуючи, як у мішку дзенькає та перекочується.

— Мені ризикувати не можна, — пробурмотів він. — Не маю права.

Він поставив на місце кришку, присипав сміттям, накидав зверху ганчірок і опустив сидіння. Барбридж кректав, стогнав, жалібно вимагав поквапитися, знову взявся обіцяти Золоту Кулю, а сам усе вовтузився на своєму сидінні, стривожено вдивляючись у рідіючу пітьму. Редрік не звертав на нього уваги. Він розпоров налитий водою пластиковий міхур з рибою, воду вилив на риболовні снасті, вкладені на дні кузова, а тріпотливу рибу пересипав у брезентовий мішок. Пластиковий міхур він склав і запхав у кишеню комбінезона. Тепер усе було гаразд: рибалки повертались з не дуже вдалої ловлі. Він сів за кермо і рушив машину.

До самого повороту він їхав, не вмикаючи фар. Ліворуч, відгороджуючи Зону, тяглася потужна триметрова стіна, а праворуч були кущі, ріденькі гайки, інколи траплялися занедбані котеджі з забитими вікнами й облупленими стінами. Редрік добре бачив у темряві, та й темрява не була вже такою щільною, і, крім того, він знав, що зараз трапиться, тому, коли попереду замаячила розмірено крокуючи, згорблена постать, він навіть не вповільнив ходу. Він лише пригнувся ще нижче до керма. ЦЕЙ крокував просто посеред шосе — як і всі вони, він ішов до міста. Редрік обігнав його, притиснувши машину до узбіччя, й, обігнавши, сильніше натиснув на акселератор.

— Матір Божа! — пробурмотів позаду Барбридж. — Рудий, ти бачив?

— Так, — сказав Редрік.

— Господи!.. Цього нам ще бракувало!.. — бурмотів Барбридж і раптом взявся голосно читати молитву.

— Стули писок! — прикрикнув на нього Редрік.

Поворот мав бути десь тут. Редрік уповільнив хід, вдивляючись у лінію перехняблених будиночків і парканів, що тяглися праворуч. Стара трансформаторна будка... стовп із підпоркою... підгнилий місток через кювет... Редрік повернув кермо. Машину підкинуло на вибоїні.

— Ти куди?! — дико загорлав Барбридж. — Ноги мені вгробиш, сволото!

Редрік на секунду повернувся і навідліг ударив старого по обличчю, відчувши затиллям долоні колючу щоку. Барбридж поперхнувся і замовк. Машину підкидало, колеса безперестанку пробуксовували у свіжій після нічного дощу багнюці. Редрік увімкнув фари. Біле стрибаюче світло вихопило зарослі травою старі колії, величезні калюжі, гнилі, покривлені огорожі з боків. Барбридж плакав, схлипуючи і

шмаркаючись. Він більше нічого не обіцяв, він скаржився і погрожував, але дуже тихо і нерозбірливо, тож Редрік чув тільки окремі слова. Щось про ноги, про коліна, про красунчика Арчі... Потім він затих.

Селище тяглось уздовж західної околиці міста. Колись тут були дачі, городи, фруктові сади, літні резиденції міського начальства та заводської адміністрації. Зелені веселі місця, маленькі озера з чистими піщаними берегами, прозорі березові гаї, ставки, у яких розводили коропів. Заводський сморід і заводські ядучі дими сюди ніколи не доходили, як, утім, і міська каналізація. Тепер усе тут було покинуте і занедбане, і за весь час їм трапився всього один жилий будинок — жовто світилося завішане фіранкою віконце, висіла на мотузках промокла від дощу білизна, і величезний пес, заходячись від люті, вилетів збоку і якийсь час гнався за машиною у вихорі грудок грязюки, що летіла з-під коліс.

Редрік обережно переїхав ще через один старий перехняблений місток і, коли попереду замаячів поворот на Західне шосе, зупинив машину і заглушив двигун. Потім він виліз на дорогу, не озирнувшись на Барбриджа, і пішов уперед, мерзлякувато запхавши руки у вогкі кишені комбінезона. Вже зовсім розвиднілося. Все навкруги було мокре, тихе, сонне. Він дійшов до шосе і обережно визирнув з-за кущів. Поліцейська застава добре проглядалася звідси: маленький будиночок на колесах, три освітлених віконця, димок з вузької високої труби; патрульна машина стояла на узбіччі, в ній нікого не було.

Якийсь час Редрік стояв і дивився. На заставі не було ніякого руху: мабуть, патрульні померзли і вимоталися за ніч і тепер грілися в будиночку — дрімали із сигареткою, прилиплою до нижньої губи.

— Жаби, — тихо сказав Редрік.

Він намацав у кишені кастет, просунув пальці в овальні отвори, затиснув у кулаці холодний метал і, все так само мерзлякувато

горблячись, не виймаючи рук із кишень, пішов назад. "Лендровер", трохи нахилившись, стояв між кущами. Місце було глухе, занедбане — ніхто сюди, напевно, не зазирав уже років десять.

Коли Редрік підійшов до машини, Барбридж трохи підвівся і подивився на нього, розтуливши рота. Зараз він виглядав навіть старшим, ніж зазвичай, — зморшкуватий, лисий, оброслий нечистою щетиною, гнилозубий. Якийсь час вони мовчки дивились один на одного, і раптом Барбридж сказав нерозбірливо:

— Карту дам... усі пастки, усе... Сам знайдеш, не пошкодуєш...

Редрік слухав його, не рухаючись, потім розтиснув пальці, випускаючи у кишені кастет, і сказав:

— Добре. Твоя справа — бути непритомним, зрозумів? Стогни і не давай торкатися.

Він сів за кермо, ввімкнув двигун і рушив машину.

І все обійшлося. Ніхто не вийшов з будиночка, коли "лендровер" в акуратній відповідності зі знаками і вказівниками повільно прокотився мимо, а потім, щосекунди збільшуючи швидкість, понісся у місто через південну околицю. Була шоста година ранку, вулиці були порожні, асфальт мокрий і чорний, автоматичні світлофори самотньо і надаремно переморгувалися на перехрестях. Вони проминули пекарню з високими, яскраво освітленими вікнами, і Редріка обвіяло хвилею теплого, неймовірно смачного запаху.

— Жерти хочеться, — сказав Редрік і, розминаючи потерплі від напруження м'язи, потягнувся, впираючись руками в кермо.

— Що? — злякано запитав Барбридж.

— Жерти, кажу, хочеться... Тебе куди? Додому чи просто до М'ясника?

— До М'ясника, до М'ясника жени! — поквапливо забурмотів Барбридж, нахилившись уперед, гарячково дихаючи Редріку в потилицю. — Прямо до нього! Прямо давай! Він мені ще сімсот монет винен. Та жени ти, жени, чого ти повзеш як воша по мокрому місцю! — І раптом почав лаятися безсило і люто, чорними, брудними словами, бризкаючи слиною, задихаючись і заходячись у нападах кашлю.

Редрік не відповідав йому. Не було ні часу, ні сил утихомирити розлютованого Стерв'ятника. Треба було чимшвидше зав'язувати з усім оцим і бодай годинку, бодай півгодини поспати перед побаченням у "Метрополі". Він вивернув на Шістнадцяту вулицю, проїхав два квартали і зупинив машину перед сірою двоповерховою хороминою.

М'ясник відчинив йому сам — мабуть, щойно встав і збирався до ванної. Він був у розкішному халаті з золотими китицями, в руці — склянка зі вставною щелепою. Волосся було скуйовджене, під каламутними очима набрякли темні мішечки.

— А! — сказав він. — Рутий? Шо шкашеш?

— Натягуй зуби і ходімо, — сказав Редрік.

— Угу, — озвався М'ясник, запрошувально мотнув головою у глибину холу, а сам, човгаючи перськими капцями і рухаючись із дивовижною швидкістю, попрямував у ванну. — Хто? — запитав він звідти.

— Барбридж, — відповів Редрік.

— Що?

— Ноги.

У ванній полилася вода, почулося форкання, плескіт, щось упало й покотилося по кахельній підлозі. Редрік стомлено присів у крісло, витяг сигарету і закурив, озираючись. Еге, хол був нічогенький. М'ясник грошей не шкодував. Він був дуже досвідченим і дуже модним хірургом, світилом медицини не тільки міста, а й штату, і зі сталкерами він злигався, звичайно, не заради грошей. Він також брав свою пайку із Зони: брав натурою, різним хабарем, який застосовував у своїй медицині; брав знаннями, вивчаючи на скалічених сталкерах невідомі раніше хвороби, каліцтво і пошкодження людського організму; брав славою, славою першого на планеті лікаря — фахівця з нелюдських захворювань людини. Грошима, він, утім, теж брав охоче.

— Що саме з ногами? — запитав він, з'являючись із ванної з величезним рушником на плечі. Краєм рушника він обережно витирав довгі нервові пальці.

— Утелющився в "холодець", — сказав Редрік.

М'ясник свиснув.

— Отже, кінець Барбриджу, — пробурмотів він. — Шкода, знаменитий був сталкер.

— Пусте, — сказав Редрік, відкидаючись у кріслі.— Ти йому протези зробиш. Він ще на протезах по Зоні пострибає.

— Ну, добре, — сказав М'ясник. Обличчя в нього зробилося зовсім заклопотане. — Зачекай, я зараз одягнуся.

Поки він одягався, поки дзвонив кудись, мабуть, у свою лікарню, щоб усе приготували для операції, Редрік нерухомо напівлежав у кріслі і курив. Тільки один раз він поворушився, щоби витягти флягу. Він пив маленькими ковтками, тому що у флязі залишалося на денці, і намагався ні про що не думати. Він просто чекав.

Потім вони разом вийшли до машини, Редрік сів за кермо, М'ясник сів поруч і відразу ж, перехилившись через сидіння, почав обмацувати ноги Барбриджа. Барбридж, принишклий, відразу якось зіщулений, бурмотів щось жалісливе, присягався озолотити, згадував знову і знову дітей і покійну дружину і благав врятувати йому хоч коліна. Коли вони під'їхали до клініки, М'ясник вилаявся, не виявивши санітарів біля під'їзду, ще на ходу вистрибнув з машини і зник за дверима. Редрік знову запалив, а Барбридж раптом сказав зрозуміло і чітко, наче зовсім заспокоївшись:

— Ти мене вбити хотів. Я тобі це запам'ятаю.

— Але ж не вбив, — байдужо сказав Редрік.

— Так, не вбив... — Барбридж помовчав. — Це я теж запам'ятаю.

— Запам'ятай, запам'ятай, — сказав Редрік. — Ти би, звичайно, мене не вбивав...

Він оглянувся і подивився на Барбриджа. Старий невпевнено кривив рота, посмикуючи пересохлими губами.

— Ти б мене просто покинув, — сказав Редрік. — Покинув би мене в Зоні, і кінці у воду. Як Очкарика.

— Очкарик сам помер, — похмуро заперечив Барбридж. — Я тут ні при чому. Прикувало його.

— Паскудь ти, — байдужо сказав Редрік, відвертаючись. — Стерв'ятник.

З під'їзду вилетіли сонні розтріпані санітари і, на ходу розгортаючи носилки, підбігли до машини. Редрік, час від часу затягуючись, дивився, як вони спритно витягли Барбриджа з кузова, поклали на носилки і понесли до під'їзду. Барбридж лежав нерухомо, склавши руки на грудях

і відчужено дивлячись у небо. Величезні стопи його, жорстоко об'їдені "холодцем", були чудернацько і неприродно викручені.

Він був останнім зі старих сталкерів, із тих, хто почав полювання за позаземними скарбами відразу ж після Візиту, коли Зона ще не називалася Зоною, коли не було ні інститутів, ні стіни, ні поліцейських сил ООН, коли місто було паралізоване жахом, а світ хихотів над новою вигадкою газетярів. Редрікові виповнилося тоді десять років, а Барбридж був ще міцним і спритним чоловіком — він обожнював випити за чужий кошт, побитися, притиснути у кутку роззявкувате дівчисько. Власні діти тоді його зовсім не цікавили, а дрібною сволотою він уже був, тому що, напившись, із якось мерзенною насолодою лупцював дружину, шумно, всім напоказ... Так і забив до смерті.

Редрік розвернув "лендровер" і, не звертаючи уваги на світлофори, погнав його, гаркаючи сигналом на поодиноких перехожих, зрізаючи кути, просто до себе додому. Він зупинився перед гаражем, а коли виліз із машини, побачив управителя, який наближався до нього з боку скверика. Як завжди, управитель був не в гуморі, пожмакане його личко з запухлими очима виражало неабияку гидливість, немов не по землі він ішов, а по гноївці.

— Доброго ранку, — сказав йому Редрік ввічливо.

Управитель, зупинившись за два кроки, тицьнув великим пальцем собі через плече.

— Це ваша робота? — невиразно запитав він. Видно було, що це перші його слова від учорашнього дня.

— Ви про що?

— Гойдалка ця... Ви поставили?

— Я.

— Для чого?

Редрік, не відповідаючи, підійшов до гаражних воріт і взявся відмикати замок. Управитель пішов за ним і зупинився в нього за спиною.

— Я питаю, для чого ви цю гойдалку поставили? Хто вас просив?

— Дочка попросила, — сказав Редрік дуже спокійно. Він відкотив ворота.

— Я вас не про дочку питаю! — Управитель підвищив голос. — Про дочку розмова окрема. Я вас питаю, хто вам дозволив? Хто вам, власне кажучи, дозволив у сквері розпоряджатися?

Редрік повернувся до нього і якийсь час непорушно стояв, пильно дивлячись у бліде, з прожилками перенісся. Управитель відступив на крок і промовив тоном нижче:

— І балкон ви не перефарбовуєте. Скільки разів я вам...

— Дарма стараєтесь, — сказав Редрік. — Однаково звідси не виїду.

Він повернувся в машину і ввімкнув двигун. Поклавши руки на кермо, він мигцем помітив, як побіліли кісточки пальців. І тоді він висунувся з машини і, вже більше не стримуючись, сказав:

— Але вже якщо доведеться все-таки виїхати, мерзото, тоді молися.

Він загнав машину у гараж, увімкнув лампу і зачинив ворота. Потім він видобув із фальшивого бензобака мішок із хабарем, дав машині лад,

запхав мішок у старий плетений кошик, зверху поклав снасті, ще вогкі, з прилиплими травинками та листям, а зверху висипав поснулу рибу, котру Барбридж учора ввечері купив у якійсь крамничці на околиці. Потім він ще раз оглянув машину з усіх боків, просто за звичкою. До заднього правого протектора прилипла розплющена сигарета. Редрік віддер її — сигарета виявилася шведською. Редрік подумав і запхав її до сірникової коробки. У коробці вже було три недопалки.

На сходах він не зустрів нікого. Він зупинився перед своїми дверима, і двері розчинилися, перш ніж він устиг видобути ключ. Він зайшов боком, тримаючи важелезного кошика під пахвою, і поринув у знайоме тепло і знайомі запахи своєї оселі, а Гута, обхопивши його за шию, завмерла, притиснувшись обличчям до його грудей. Навіть крізь комбінезон і теплу сорочку він відчував, як шалено стукотить її серце. Він не заважав їй — терпляче стояв і чекав, поки вона відійде, хоча саме в цю хвилину відчув, до якої міри зморився і знесилів.

— Ну добре... — промовила вона врешті низьким хриплуватим голосом, відпустила його і ввімкнула в передпокої світло, а сама, не обертаючись, пішла на кухню. — Зараз я тобі кави... — сказала вона звідти.

— Я тут рибу приволік, — сказав він навмисно бадьорим голосом. — Засмаж, але всю відразу смаж, жерти хочеться — сил нема!

Вона повернулася, ховаючи обличчя в розпущеному волоссі, він поставив кошик на підлогу, допоміг їй витягти сітку з рибою, і вони разом віднесли сітку на кухню і висипали рибу у мийку.

— Іди мийся, — сказала вона. — Поки помиєшся, все буде готове.

— Як Мавпочка? — запитав Редрік, всідаючись і стягуючи з ніг чоботи.

— Та щебетала весь вечір, — озвалася Гута. — Заледве я її вклала. Чіпляється весь час: де тато, де тато? Вийми і поклади їй тата...

Вона спритно і безшумно рухалась по кухні — міцна, гарна, і вже закипала вода в казанку на плиті, і летіла луска з-під ножа, і шкварчала олія на найбільшій сковорідці, і чудово запахло свіжою кавою.

Редрік підвівся, ступаючи босими ногами, повернувся у передпокій, узяв кошик і відніс його до комірчини. Потім він зазирнув у спальню. Мавпочка безтурботно спала, збита ковдрочка звісилася на підлогу, сорочинка задерлася, і вся вона була як на долоні — маленьке сопуче звірятко. Редрік не втримався і погладив її по спині, порослій теплою золотавою шерсткою, і в тисячний раз здивувався, яка ця шерстка шовковиста і довга. Йому дуже захотілося взяти Мавпочку на руки, але він побоявся її розбудити, та й брудний він був як дідько, весь просякнутий Зоною і смертю. Він повернувся на кухню, знову сів за стіл і сказав:

— Налий горнятко кави. Митися потім піду.

На столі лежала пачка вечірньої кореспонденції: "Хармонтська газета", журнал "Атлет", журнал "Плейбой" — ціла купа журналів підвалила — і товстенькі, у сірій обкладинці "Доповіді Міжнародного Інституту Позаземних Культур", випуск 56. Редрік узяв від Гути горнятко паруючої кави і потягнув до себе "Доповіді". Кривульки, значки якісь, креслення... На фотографіях — знайомі предмети в чудернацьких ракурсах. Ще одна посмертна стаття Кирила вийшла: "Про одну несподівану властивість магнітних пасток типу 77-б". Прізвище "Панов" обведене чорною рамкою, внизу дрібним шрифтом примітка: "Доктор Кирило А. Панов, СРСР, трагічно загинув під час проведення експерименту у квітні 19... року". Редрік відкинув журнал, обпікаючись, сьорбнув кави і спитав:

— Заходив хто-небудь?

— Гуталін заходив, — сказала Гута, ледь повагавшись. Вона стояла біля плити і дивилась на нього. — П'яний був як чіп, я його спровадила.

— А Мавпочка як?

— Не хотіла, звісно, його відпускати. Рюмсати намірилась. Але я їй сказала, що дядько Гуталін погано почувається. А вона мені так розуміюче відповідає: "Знову засмоктав Гуталін!"

Редрік осміхнувся і зробив ще ковток. Потім запитав:

— Сусіди як?

І знову Гута трохи повагалася, перш ніж відповісти.

— Та як завжди, — сказала вона врешті.

— Добре, не розповідай.

— А! — сказала вона, з відразою махнувши рукою. — Сьогодні вночі стукає ця баба знизу. Очі отакенні, піна так і бризкає. Чого це ми серед ночі пиляємо у ванній!..

— Зараза, — сказав Редрік крізь зуби. — Слухай, може, поїдемо звідси все-таки? Купимо де-небудь дім на околиці, де ніхто не живе, дачу яку-небудь закинуту...

— А Мавпочка?

— Господи, — сказав Редрік. — Ну невже ми вдвох з тобою не зробимо, щоб їй було добре?

Гута похитала головою:

— Вона дітей любить. І вони її люблять. Вони ж не винні, що...

— Так, — промовив Редрік. — Вони, звичайно, не винні.

— Що там говорити! — сказала Гута. — Тобі дзвонив хтось. Себе не назвав. Я сказала, що ти на риболовлі.

Редрік поставив горнятко і підвівся.

— Добре, — сказав він. — Піду все-таки помиюся. Купа справ ще в мене.

Він замкнувся у ванній, кинув одяг у бак, а кастет, решту гайок, сигарети й інший дріб'язок поклав на поличку. Він довго крутився під гарячим, як окріп, душем, крекчучи, розтираючи тіло рукавицею із жорсткої губки, поки шкіра не побуряковіла, потім вимкнув душ, сів на край ванни і закурив. Миркотіла вода у трубах, Гута на кухні побрязкувала посудом; запахло смаженою рибою, потім Гута постукала у двері і просунула йому чисту білизну.

— Давай швидше, — наказала вона. — Риба стигне.

Вона вже зовсім відійшла і знову взялася командувати. Усміхаючись, Редрік одягнувся, тобто вдяг майку і труси, і прямо в такому вигляді повернувся на кухню.

— Ось тепер і поїсти можна, — сказав він, усідаючись.

— Шмотки в бак поклав? — спитала Гута.

— Угу, — промовив він з напханим ротом. — Гарна рибка!

— Водою залив?

— Ні-і... Винуватий, сер, більше не повториться, сер... Та облиш ти, встигнеш, посидь!

Він упіймав її за руку і спробував посадити собі на коліна, але вона викрутилась і сіла за стіл навпроти.

— Нехтуєш, значить, чоловіком, — сказав Редрік, знову набиваючи повний рот. — Гидуєш, значить.

— Та який ти зараз чоловік. — Порожній лантух ти зараз, а не чоловік. Тебе спочатку напхати треба.

— А раптом? — сказав Редрік. — Хіба не буває у світі див?!

— Щось я таких див від тебе ще не бачила. Вип'єш, може?

Редрік нерішуче погрався виделкою.

— Н-ні, напевно, — промовив він, поглянув на годинник і підвівся. — Я зараз піду. Приготуй мені вихідний костюм. Клас "А". Сорочечку там, краватку...

З насолодою ляскаючи чистими босими ногами по прохолодній підлозі, він пройшов до комірчини і зачинив двері на клямку. Потім він одягнув гумовий фартух, натягнув гумові рукавиці до ліктів і взявся викладати на стіл те, що було в мішку. Два "порожняки". Коробка зі "шпильками". Дев'ять "батарейок". Три "браслети". І один якийсь обруч — теж схожий на "браслет", але з білого металу, легший і діаметром більший, міліметрів на тридцять. Шістнадцять штук "чорних бризок" у поліетиленовому пакеті. Дві чудово збережені "губки" з кулак завбільшки. Три "сльоти". Банка "газова-ної глини". У мішку ще залишався важкий фарфоровий контейнер, ретельно запакований у скловату, але Редрік не став його чіпати. Він дістав сигарети і запалив, роздивляючись добро, розкладене на столі.

Потім він висунув шухляду, дістав аркуш паперу, огризок олівця і рахівницю. Затиснувши сигарету в куті рота і мружачись від диму, він писав цифру за цифрою, вишиковуючи все в три стовпчики, а потім підсумував перші два. Суми вийшли солідні. Він роздавив недопалок у попільничці, обережно відкрив коробку і висипав "шпильки" на папір. В електричному світлі "шпильки" полискували синявою і тільки зрідка раптом бризкали чистими спектральними барвами — жовтою, червоною, зеленою. Він узяв одну "шпильку" й обережно, щоби не вколотися, затиснув між великим та вказівним пальцями. Потім він вимкнув світло і почекав трохи, звикаючи до темряви. Але "шпилька" мовчала. Він відклав її в бік, намацав іншу й теж затиснув між пальцями. Нічого. Він стиснув сильніше, ризикуючи вколотися, і "шпилька" заговорила: слабкі червонуваті спалахи пробігли по ній і раптом змінилися рідшими зеленими. Кілька секунд Редрік милувався цим дивовижним переливом вогників, який, як він дізнався з "Доповідей", мав щось означати, можливо, щось дуже важливе, дуже значне, а потім поклав "шпильку" окремо від першої і взяв нову...

Усього "шпильок" виявилося сімдесят три, з них говорили дванадцять, інші мовчали. Насправді вони теж мали б розмовляти, але для цього пальців було мало, а потрібна була спеціальна машина завбільшки як стіл. Редрік знову запалив світло і до вже написаних цифр додав ще дві. І тільки після цього він зважився.

Він устромив обидві руки в мішок і, затамувавши подих, видобув і поклав на стіл м'який згорток. Якийсь час він дивився на цей згорток, замислено почісуючи підборіддя затиллям долоні. Потім усе-таки взяв олівець, покрутив його в незграбних гумових пальцях і знову відкинув. Добув ще одну сигарету і, не відриваючи очей від згортка, викурив її всю.

— Якого чорта! — сказав він голосно, рішуче взяв згорток і запхав його назад у мішок. — І все. І досить.

Він швидко зсипав "шпильки" назад у коробку і підвівся. Час було йти. Напевно, з півгодинки можна було би ще поспати, щоб голова посвіжішала, та, з іншого боку, значно корисніше прийти на місце раніше і подивитися, як і що. Він скинув рукавиці, повісив фартух і, не вимкнувши світла, вийшов з комірки.

Костюм уже був розкладений на ліжку, і Редрік почав одягатися. Він зав'язував краватку перед дзеркалом, коли за його спиною тихенько рипнули мостини, почулось азартне сопіння, і він удавано нахмурився, щоби не розсміятися.

— У! — крикнув раптом поряд із ним тоненький голосок, і його схопили за ногу.

— Ах! — вигукнув Редрік, падаючи непритомним на ліжко.

Мавпочка, сміючись і повискуючи, негайно видерлася на нього.

По ньому тупцяли, смикали за волосся і обдавали потоками всіляких новин. Сусідський Віллі відірвав у ляльки ногу. На третьому поверсі завелося кошеня, все біле і з червоними очима, — мабуть, не слухалося мами і ходило в Зону. На вечерю була каша з варенням. Дядько Гуталін знов засмоктав і був хворий, він навіть плакав. Чому риби не тонуть, якщо вони у воді? Чому мама вночі не спала? Чому пальців п'ять, а рук дві, а ніс один?.. Редрік обережно обіймав теплу істоту, що повзала по ньому, вдивлявся у величезні, всуціль темні, без білків очі, притискався щокою до пухкої, зарослої золотим шовковистим пушком щічки і повторював:

— Мавпулька... Ах ти, Мавпуся... Мавпуся ти такенька...

Потім над вухом різко задеренчав телефон. Він простягнув руку і взяв слухавку.

— Слухаю.

Слухавка мовчала.

— Алло! — сказав Редрік. — Алло!

Ніхто не озивався. Потім у слухавці клацнуло, і почулися короткі гудки. Тоді Редрік підвівся, опустив Мавпочку на підлогу і, вже більше не слухаючи її, натяг штани і піджак. Мавпочка торохтіла не змовкаючи, але він тільки розгублено всміхався одним ротом, тож нарешті йому було оголошено, що тато язика проковтнув, зубами закусив, і йому було дано спокій.

Він повернувся у комірчину, склав у портфель те, що лежало на столі, збігав у ванну по кастет, знову повернувся у комірчину, взяв портфель в одну руку, кошик з мішком — у другу, вийшов, ретельно замкнув двері комірчини і крикнув Гуті: "Я пішов!"

— Коли повернешся? — запитала Гута, вийшовши з кухні. Вона вже зачесалася і підфарбувалася, і на ній був не халат, а домашнє плаття, його найулюбленіше, яскраво-синє з великим вирізом.

— Я зателефоную, — сказав він, дивлячись на неї, потім підійшов, нахилився і поцілував у виріз.

— Та йди вже, — тихо сказала Гута.

— А я? А мене? — заверещала Мавпочка, продираючись між ними. Довелося нахилитися ще нижче. Гута дивилася на нього нерухомими очима.

— Дурниці, — сказав він. — Не переймайся. Я зателефоную.

На сходовій площадці поверхом нижче Редрік побачив огрядного чоловіка у смугастій піжамі, який вовтузився з дверним замком біля своїх дверей. З темних надр квартири тхнуло теплою кислятиною. Редрік зупинився і сказав:

— Доброго дня.

Огрядний чоловік боязко поглянув на нього через могутнє плече і щось буркнув.

— Ваша дружина вночі до нас заходила, — сказав Редрік. — Нібито ми щось пиляємо. Це якесь непорозуміння.

— А мені що до того, — пробурчав чоловік у піжамі.

— Дружина вчора ввечері прала, — продовжував Редрік. — Якщо ми вас потурбували, прошу вибачення.

— А я нічого не казав, — сказав чоловік у піжамі. — Будь ласка...

— Ну, я дуже радий, — сказав Редрік.

Він спустився вниз, зайшов у гараж, поставив кошик із мішком у кут, кинув на нього старе сидіння, оглянув усе наостанок і вийшов на вулицю.

Іти було недалеко — два квартали до площі, потім через парк і ще один квартал до Центрального проспекту. Перед "Метропо-лем", як завжди, блищав нікелем і лаком різноколірний стрій машин, лакеї в малинових куртках тягнули в під'їзд валізи, якісь іноземного вигляду солідні люди групками по двоє, по троє теревенили, димлячи сигарами, на мармурових сходах. Редрік вирішив поки не заходити туди. Він влаштувався під тентом маленького кафе на іншому боці вулиці, попросив кави й закурив. За два кроки від нього сиділи за столиком

трійко чинів міжнародної поліції в цивільному, вони мовчки і поквапно заправлялися смаженими сосисками по-хармонтськи і пили темне пиво з високих скляних бокалів. По інший бік, кроків за десять, якийсь сержант похмуро жер смажену картоплю, затиснувши виделку в кулаці. Голуба каска стояла догори дном на підлозі біля його стільця, ремінь з кобурою висів на спинці. Більше у кафе відвідувачів не було. Офіціантка, незнайома літня жінка, стояла осторонь і час від часу позіхала, делікатно прикриваючи долонею розмальований рот. Була за двадцять дев'ята.

Редрік побачив, як із готельного під'їзду вийшов Річард Нунан, жуючи на ходу й насуваючи на голову м'якого капелюха. Він бадьоро зсипався по сходах — маленький, товстенький, рожевий, весь такий щасливий, ласкавий, свіжовимитий, абсолютно впевнений, що день не принесе йому ніяких неприємностей. Він помахав комусь рукою, перекинув згорнутий плащ через праве плече і підійшов до свого "пежо". "Пежо" в Діка був теж округлий, куценький, свіжовимитий і теж начебто впевнений, що ніякі неприємності йому не загрожують.

Прикрившись долонею, Редрік дивився, як Нунан заклопотано і діловито влаштовується на передньому сидінні за кермом, щось перекладає з переднього сидіння на заднє, нахиляється по щось, поправляє дзеркальце заднього огляду. Потім "пежо" фиркнув голубуватим димком, бібікнув на якогось африканця в бурнусі і бадьоро викотився на вулицю. Судячи з усього, Нунан прямував в Інститут, а отже, мав обігнути фонтан і проїхати повз кафе. Підводитись і йти було вже пізно, тому Редрік тільки зовсім закрив обличчя долонею і згорбився над своїм горнятком. Однак це не допомогло. "Пежо" пробібікав понад самим вухом, заскрипіли гальма, і бадьорий Нунанів голос гукнув:

— Е! Шухарт! Ред!

Вилаявшись про себе, Редрік підвів голову. Нунан уже йшов до нього, на ходу простягаючи руку. Нунан привітно сяяв.

— Ти що тут робиш у таку рань? — спитав він підійшовши. — Дякую, мамуню, — кинув він офіціантці. — Нічого не треба... — І знову до Редріка: — Сто років тебе не бачив. Де пропадаєш? Чим займаєшся?

— Та так... — неохоче сказав Редрік. — Більше дрібницями.

Він дивився, як Нунан зі звичною клопітливістю і ґрунтовністю влаштовується на стільці навпроти, відсуває пухкими ручками склянку із серветками в один бік, тарілку з-під сандвічів — в інший, і слухав, як Нунан приязно теревенить.

— Вигляд у тебе якийсь здохлий — недосипаєш, чи що? Я, знаєш, останнім часом також замотався з цією новою автоматикою, але спати — ні, брате, сон для мене найперше, провалися вона, ця автоматика... — Він раптом огледівся. — Пардон, може, ти чекаєш кого-небудь? Я не завадив?

— Та ні... — мляво сказав Редрік. — Просто час є, дай, гадаю, кави хоч поп'ю.

— Ну, я тебе надовго не затримаю, — сказав Дік і подивився на годинник. — Слухай, Реде, облиш ти свій дріб'язок, повертайся в Інститут. Ти ж знаєш, там тебе у будь-який момент візьмуть. Хочеш, знову до росіянина, прибув недавно?

Редрік похитав головою.

— Ні, — сказав він. — Другий Кирило на світ ще не народився... Та й нема що мені робити у вашому Інституті. У вас там тепер усе автоматика, роботи в Зону ходять, преміальні, треба розуміти, теж роботи отримують... А лаборантські гроші — мені їх навіть на тютюн не вистачить.

— Перестань, усе це можна було би влаштувати, — заперечив Нунан.

— А я не люблю, коли для мене влаштовують, — сказав Редрік. — Зроду я сам влаштовувався і надалі хочу сам.

— Гордий ти став, — промовив Нунан з осудом.

— Нічого я не гордий. Гроші я не люблю рахувати, от що.

— Ну що ж, твоя правда, — сказав Нунан розгублено. Він байдуже подивився на Редріків портфель на стільці поряд, потер пальцем срібну пластинку з вигравійованими на ній слов'янськими літерами. — Все правильно: гроші потрібні людині для того, щоб ніколи про них не думати... Кирило подарував? — запитав він, киваючи на портфель.

— У спадок дістався, — сказав Редрік. — Чого це тебе в "Борж-чі" не видно останнім часом?

— Припустимо, це тебе не видно, — заперечив Нунан. — Я там майже щодня обідаю, тут у "Метрополі" за кожну котлету так луплять... Слухай, — сказав він раптом, — а як у тебе зараз із грішми?

— Позичити в мене хочеш? — запитав Редрік.

— Ні, навпаки.

— Мені позичити, значить...

— Є робота, — сказав Нунан.

— О Господи! — сказав Редрік. — І ти туди ж!

— А хто ще? — відразу перепитав Нунан.

— Та багато вас таких... роботодавців.

Нунан, начебто тільки зараз зрозумівши його, розсміявся:

— Та ні, це не за твоїм основним фахом.

— А за чиїм?

Нунан знов подивився на годинник.

— От що, — сказав він, підводячись. — Приходи сьогодні у "Боржч" під обід, годину на другу. Поговоримо.

— На другу я можу не встигнути, — сказав Редрік.

— Тоді ввечері, годину на шосту. Згода?

— Побачимо, — сказав Редрік і теж поглянув на годинник. Була за п'ять дев'ята.

Нунан дав па-па і покотився до свого "пежо". Редрік провів його очима, підкликав офіціантку, попросив пачку "Лакі страйк", розплатився і, взявши портфель, неквапно пішов через вулицю до готелю. Сонце вже добряче припікало, вулиця швидко наповнювалась вологою задухою, і Редрік відчув печіння під повіками. Він міцно замружився, жалкуючи, що бракнуло часу поспати бодай годинку перед важливою справою. І тут на нього накотило.

Такого з ним ще ніколи не бувало поза Зоною, та й у Зоні траплялося всього разів два чи три. Він раптом наче потрапив до іншого світу. Мільйони запахів разом ринули на нього — різких, солодких, металевих, лагідних, небезпечних, тривожних, величезних, наче будинки, крихітних, наче пилинки, грубих, наче каменюки, тонких і складних, наче годинникові механізми. Повітря зробилося твердим, у ньому з'явилися грані, поверхні, куги, немовби простір заповнився величезними шерехатими кулями, слизькими пірамідами,

велетенськими колючими кристалами, і через усе це доводилось протискатися, як уві сні через темну крамницю лахмітника, захаращену старовинними потворними меблями... Це тривало якусь мить. Він розплющив очі, і все зникло. Це був не інший світ — це колишній знайомий світ повернувся до нього іншою, невідомою стороною, сторона ця відкрилася йому на мить і знову закрилася наглухо, перш ніж він устиг проаналізувати...

Над вухом гаркнув роздратований сигнал, Редрік прискорив кроки, потім побіг і зупинився тільки біля стіни "Метрополю". Серце гупало шалено, він поставив портфель на асфальт, квапливо розірвав пачку сигарет, закурив. Він глибоко затягувався, відпочиваючи, ніби після бійки, і черговий полісмен зупинився поряд і запитав його стурбовано:

— Вам допомогти, містере?

— Н-ні, — витиснув із себе Редрік і прокашлявся. — Душно...

— Може, провести вас?

Редрік нахилився і підняв портфель.

— Усе, — сказав він. — Усе гаразд, приятелю. Дякую.

Він швидко рушив до під'їзду, піднявся сходами і ввійшов у вестибюль. Тут було прохолодно, похмуро, лунко. Треба було би посидіти в одному з цих величезних шкіряних крісел, очуняти, відсапатися, але він уже й без цього запізнювався. Він дозволив собі тільки докурити до кінця сигарету, роздивляючись із-під напівопущених повік людей, котрі товклись у вестибюлі. Кістлявий був уже тут як тут — із роздратованим виглядом порпався в журналах біля газетної стійки. Редрік жбурнув недопалок в урну й увійшов у кабіну ліфта.

Він не встиг зачинити двері, і разом з ним втиснулися: якийсь дебелий товстун із астматичним диханням, добряче напарфумлена панянка з похмурим хлопчиком, що жував шоколад, і широченна стара з погано виголеним підборіддям. Редріка затисли в кут. Він заплющив очі, щоби не бачити хлопчика, в якого підборіддям текла шоколадна слина, але личко було свіже, чисте, без жодної волосинки... не бачити його мамуню, мізерний бюст якої прикрашало намисто з великих "чорних бризок", оправлених у срібло... і не бачити вибалушених склеротичних білків товстуна і страхітливих бородавок на набряклому рилі старої. Товстун спробував закурити, але стара напосілася на нього, і це тривало до п'ятого поверху, де вона викотилася, і щойно вона викотилася, товстун усе-таки закурив з таким виглядом, наче він оборонив свої громадянські свободи, і відразу почав кашляти і задихатися, сипіти, хрипіти, по-верблюдячому витягуючи губи і штовхаючи Редріка в бік болісно відчепіреним ліктем...

На восьмому поверсі Редрік вийшов і, щоби хоч трохи розрядитися, гучно, старанно виголосив:

— В душу твою неголену, карго, стара ти лярво, кашлюком смердючим, напівздохлим в бога трахнута, разом зі шмаркачем заслиненим, шоколадним...

Потім він рушив по м'якому килиму вздовж коридору, осяяного затишним світлом прихованих ламп. Тут пахло дорогим тютюном, паризькими парфумами, блискучою натуральною шкірою туго набитих гаманців, дорогими панянками по п'ятсот монет за ніч, масивними золотими портсигарами — всією цією бридкою пліснявою, що наросла на Зоні, пила від Зони, жерла, хапала, жиріла від Зони, і на все їй було наплювати, і особливо їй було наплювати на те, що буде потім, коли вона нажереться, нахапає вдосталь, а все, що було в Зоні, опиниться ззовні й осяде у світі. Редрік без стуку штовхнув двері номера вісімсот сімдесят чотири.

Хрипатий, сидячи на столі біля вікна, чаклував над сигарою. Він був ще в піжамі, з мокрим ріденьким волоссям, утім, ретельно зачесаним на проділ, хворобливе одутле обличчя було гладенько виголене.

— Ага, — промовив він, не підіймаючи очей. — Точність — ґречність королів. Добридень, мій хлопчику!

Він закінчив відстригати в сигари кінчик, узяв її двома руками, підніс до вусів і поводив носом уздовж неї взад і вперед.

— А де ж наш старий добрий Барбридж? — запитав він і звів очі.

Очі в нього були прозорі, голубі, ангельські.

Редрік поставив портфель на диван, сів і дістав сигарети.

— Барбридж не прийде, — сказав він.

— Старий добрий Барбридж, — проказав Хрипатий, узяв сигару двома пальцями й обережно підніс її до рота. — У старого Барбриджа розладналися нерви...

Він дивився на Редріка чистими голубими очима і не кліпав. Він ніколи не кліпав. Двері прочинилися, і в номер протиснувся Кістлявий.

— Хто був цей чоловік, з яким ви розмовляли? — запитав він просто з порога.

— А, добридень, — привітно сказав йому Редрік, струшуючи попіл на підлогу.

Кістлявий запхав руки в кишені, наблизився, широко переступаючи величезними, скошеними всередину стопами, і зупинився перед Редріком.

— Ми ж з вами сто разів говорили, — докірливо промовив він. — Ніяких контактів перед зустріччю. А ви що робите?

— Я — вітаюся, — сказав Редрік. — А ви?

Хрипатий розсміявся, а Кістлявий роздратовано сказав:

— Добридень, добридень... — Він перестав свердлити Редріка докірливим поглядом і гримнувся поруч на диван. — Не можна так робити, — сказав він. — Розумієте? Не можна!

— Тоді призначайте мені побачення там, де я не маю знайомих, — сказав Редрік.

— Хлопець правий, — зауважив Хрипатий. — Наш промах... То хто був цей чоловік?

— Це Річард Нунан, — сказав Редрік. — Він представляє якісь фірми, що постачають обладнання для Інституту. Мешкає тут, у готелі.

— От бачиш, як просто! — сказав Хрипатий Кощавому, взяв зі столу колосальну запальничку, оформлену під Статую Свободи, з ваганням подивився на неї і поставив назад.

— А Барбридж де? — запитав Кістлявий уже зовсім приязно.

— Накрився Барбридж, — сказав Редрік.

Ці двоє швидко перезирнулися.

— Мир праху його, — сказав Хрипатий насторожено. — Чи, може, він арештований?

Якийсь час Редрік не відповідав, повільними затяжками докурюючи сигарету. Потім він кинув недопалок на підлогу і сказав:

— Не бійтеся, все чисто. Він у лікарні.

— Нічого собі — чисто! — сказав Кістлявий знервовано, підхопився і пройшов до вікна. — В якій лікарні?

— Не бійтеся, — повторив Редрік. — У якій треба. Давайте ближче до справи, я спати хочу.

— У якій саме лікарні? — вже роздратовано запитав Кістлявий.

— Так я вам і сказав, — озвався Редрік. Він узяв портфель. — Будемо ми сьогодні справою займатися чи ні?

— Будемо, будемо, мій хлопчику, — бадьоро сказав Хрипатий. З несподіваною легкістю він зіскочив на підлогу, швидко присунув до Редріка журнальний столик, одним рухом змахнув на килим стос журналів та газет і сів навпроти, вперши в коліна рожеві волохаті руки. — Показуйте, — сказав він.

Редрік розкрив портфель, витяг список із цінами і поклав на столик перед Хрипатим. Хрипатий поглянув і нігтем відсунув список убік. Кістлявий, зайшовши йому за спину, втупився у список через його плече.

— Це рахунок, — сказав Редрік.

— Бачу, — озвався Хрипатий. — Показуйте, показуйте!

— Гроші, — сказав Редрік.

— Що це за "кільце"? — підозріло поцікавився Кістлявий, тицяючи пальцем у список через плече Хрипатого.

Редрік мовчав. Він тримав розкритий портфель на колінах і, не відриваючись, дивився в голубі янгольські очка. Хрипатий нарешті осміхнувся.

— І за що це я вас так люблю, мій хлопчику? — промуркотів він. — А ще кажуть, що любові з першого погляду не буває! — Він театрально зітхнув. — Філе, друзяко, як у них тут висловлюються? Відваж йому капусти, відслинь зелененьких... і дай мені нарешті сірника! Ти ж бачиш... — І він потрусив сигарою, все ще затиснутою у двох пальцях.

Кістлявий Філ пробурчав щось нерозбірливе, кинув йому сірникову пачку, а сам вийшов до сусідньої кімнати через двері, заслонені портьєрою. Було чутно, як він з кимось там розмовляє, роздратовано і нерозбірливо, щось про кота в мішку, а Хрипатий, розкурюючи нарешті свою сигару, все розглядав Редріка впритул із застиглою усмішкою на тонких блідих губах і ніби розмірковував про щось, а Редрік, поклавши підборіддя на портфель, теж дивився йому в обличчя і теж намагався не кліпати, хоча повіки пекло як вогнем і на очі набігали сльози. Потім Кістлявий повернувся, кинув на столик дві обандеролені пачки банкнот і, надувшись, сів біля Редріка. Редрік лінькувато потягнувся за грошима, але Хрипатий жестом зупинив його, обдер із пачок бандеролі і пхнув ці бандеролі собі до кишені.

— Тепер прошу, — сказав він.

Редрік узяв гроші і, не рахуючи, порозпихав пачки по внутрішніх кишенях піджака. Потім він узявся викладати хабар. Він робив це повільно, даючи можливість їм обом роздивитися і звірити зі списком кожний предмет зокрема. В кімнаті було тихо, тільки важко дихав

Хрипатий, і ще з-за портьєри долинало слабке дзенькання — нібито ложечки об край склянки.

Коли Редрік нарешті закрив портфель і клацнув замками, Хрипатий підняв на нього погляд і запитав:

— Ну, а як стосовно головного?

— Ніяк, — відповів Редрік. Він помовчав і додав: — Поки що.

— Мені подобається оце "поки що", — ласкаво сказав Хрипатий. — А тобі, Філе?

— Мудруєте, Шухарте, — сказав невдоволено Кістлявий Філ. — А чого темнити, питається?

— Спеціальність така: темні справи, — сказав Ред. — Важка у нас із вами спеціальність.

— Ну добре, — сказав Хрипатий. — А де фотоапарат?

— О, чорт! — проговорив Редрік. Він потер пальцями щоку, відчуваючи, як кров приливає йому до обличчя. — Винуватий, — сказав він. — Геть забув.

— Там? — запитав Хрипатий, роблячи невизначений рух сигарою.

— Не пам'ятаю... Напевно, там... — Редрік заплющив очі й відкинувся на спинку дивана. — Ні. Геть не пам'ятаю.

— Шкода, — сказав Хрипатий. — Але ви, принаймні, хоч бачили цю штуку?

— Таж ні, — з досадою сказав Редрік. — У тому-то вся справа. Ми ж не дійшли до кауперів. Барбридж вляпався у "холодець", і мені довелося відразу ж повертати голоблі... Вже можете бути певні, якби я її побачив, я б не забув...

— Слухай, Х'ю, поглянь! — переляканим шепотом промовив раптом Кістлявий. — Що це, га?

Він сидів, напружено витягнувши перед собою вказівний палець правої руки. Навколо пальця крутився той самий білий металевий обруч, і Кістлявий дивився на цей обруч, витріщивши очі.

— Він не зупиняється! — голосно сказав Кістлявий, переводячи круглі очі з обруча на Хрипатого і назад.

— Що означає — не зупиняється? — обережно запитав Хрипатий і трохи відсунувся.

— Я надяг його на палець і крутнув разочок — просто так... І він уже цілу хвилину не зупиняється!

Кістлявий раптом підскочив і, тримаючи витягнутого пальця перед собою, побіг за портьєру. Обруч, сріблясто поблискуючи, розмірено крутився перед ним, наче пропелер літака.

— Що це ви нам принесли? — запитав Хрипатий.

— Чорт його знає! — сказав Редрік. — Я й не знав... Знав би — здер би більше.

Хрипатий якийсь час дивився на нього, потім підвівся і теж зник за портьєрою. Там відразу забубоніли голоси. Редрік витяг сигарету, закурив, підібрав з підлоги якийсь журнал і взявся його неуважно гортати. У журналі було повнісінько міцнозадих красунь, але чомусь

зараз було гидко дивитися на них. Редрік пожбурив журнал геть і понишпорив очима по номеру, шукаючи чогось випити. Потім він видобув із внутрішньої кишені пачку і перерахував папірці. Все було правильно, але, щоби не заснути, він перерахував і другу пачку. Коли він ховав її в кишеню, повернувся Хрипатий.

— Вам щастить, мій хлопчику, — оголосив він, знову всідаючись навпроти Редріка. — Знаєте, що таке перпетуум мобіле[4]?

— Ні, — сказав Редрік. — У нас цього не проходили.

— І не треба, — сказав Хрипатий.

Він витяг ще одну пачку банкнот.

— Це ціна першого примірника, — промовив він, обдираючи з пачки бандероль. — За кожний новий екземпляр цього вашого "кільця" ви будете отримувати по дві таких пачки. Запам'ятали, мій хлопчику? По дві. Але за умови, що, крім нас із вами, ніхто про ці кільця ніколи нічого не дізнається. Домовилися?

Редрік мовчки запхнув пачку до кишені і підвівся.

— Я пішов, — сказав він. — Коли і де наступного разу?

Хрипатий також підвівся.

— Вам зателефонують, — сказав він. — Чекайте дзвінка щоп'ятниці з дев'ятої до дев'ятої тридцять ранку. Вам передадуть привіт від Філа і Х'ю та призначать побачення.

Редрік кивнув і рушив до дверей. Хрипатий пішов за ним, поклавши руку йому на плече.

— Я хотів би, щоб ви зрозуміли, — продовжував він. — Усе це добре, дуже мило і так далі, а "кільце" — так це просто чудово, але передусім нам потрібні дві речі: фотографії та повний контейнер. Поверніть нам наш фотоапарат, але з відзнятою плівкою, і наш фарфоровий контейнер, але не порожній, а повний, і вам більше ніколи не доведеться ходити в Зону...

Редрік, ворухнувши плечем, скинув його руку, відімкнув двері і вийшов. Він, не обертаючись, крокував по м'якому килиму і весь час відчував у себе на потилиці голубий янгольський непорушний погляд. Він не став чекати ліфта і спустився з восьмого поверху пішки.

Вийшовши з "Метрополю", він узяв таксі й поїхав на інший кінець міста. Водій трапився незнайомий, з новачків, носатий прищавий хлопчисько, один із тих, хто валом сунув у Хармонт останніми роками в пошуках карколомних пригод, незліченних багатств, всесвітньої слави, якоїсь особливої релігії, сунули валом, та так і поосідали водіями таксі, офіціантами, будівельними робітниками, викидалами у борделях — жадібні, безталанні, замучені невиразними бажаннями, всім на світі невдоволені, страшенно розчаровані і переконані, що тут їх знову обдурили. Половина з них, потинявшись місяць-другий, із прокльонами верталася по домівках, розносячи велике своє розчарування чи не в усі країни світу, лічені одиниці ставали сталкерами і швидко гинули, так і не встигнувши ні в чому розібратися, і посмертно перетворювались на легендарних героїв, деяким вдавалося поступити в Інститут, найтямовитішим і найграмотнішим із них, придатним бодай на посаду препаратора, а решта понастворювали політичних партій, релігійних сект, якихось гуртків взаємодопомоги, цілими вечорами просиджувала у кабацюрах, билася через розбіжності у поглядах, через дівок і просто так, на п'яну голову. Час від часу вони влаштовували процесії з якимись петиціями, якісь демонстрації протесту, якісь страйки — сидячі, стоячі та навіть лежачі, — зовсім довели до сказу міську поліцію, комендатуру та старожилів, але чим далі, тим більше заспокоювалися, змирялися й дедалі менше цікавилися, для чого вони тут.

Від прищавого водія за версту тхнуло перегаром, очі в нього були червоні, як у кролика, але він був страшенно збуджений і з ходу взявся розповідати Редріку, як сьогодні вранці на їхню вулицю заявився небіжчик із цвинтаря. Прийшов, значить, до свого дому, а дім отой уже багато років забитий, усі звідти повиїжджали — і вдова його, стара, і дочка з чоловіком, і онуки. А сам він, сусіди кажуть, помер років тридцять тому, ще до Візиту, а тепер от — привіт! — припхався. Походив-походив довкола дому, пошкрібся, потім всівся біля паркана і сидить. Люду набігло — з усього кварталу, дивляться, а підійти, звичайно, бояться. Потім хтось здогадався: виламали двері в його домі, відкрили, значить, йому вхід. І що ви думаєте? Встав і ввійшов, і двері за собою причинив. Мені на роботу треба було бігти, не знаю, чим там діло закінчилося, знаю тільки, що зібралися в Інститут телефонувати, щоб забрали його від нас до чортовової мами. Знаєте, що кажуть? Кажуть, комендатура готує наказ, щоб цих небіжчиків, якщо родичі в них виїхали, посилали до них, на нове місце проживання. Ото вже радості в родичів буде! А вже смердить від нього... ну, на те він і покійник...

— Стоп, — сказав Редрік. — Зупини отут.

Він понишпорив у кишені. Дрібних грошей не знайшлося, довелось розміняти нову банкноту. Потім він постояв біля воріт, почекав, поки таксі поїде. Котеджик у Стерв'ятника був непоганий: два поверхи, засклений флігель з більярдною, доглянутий садок, оранжерея, біла альтанка серед яблунь. І навколо всього цього візерунчаста залізна решітка, пофарбована світло-зеленою масляною фарбою. Редрік кілька разів натиснув кнопку дзвінка, хвіртка з легким рипом відчинилася, і Редрік повільно рушив по піщаній доріжці, обсадженій трояндовими кущами, а на ганку котеджу вже стояв Ховрах — скрючений, чорно-багряний, весь азартно тремтячи від бажання догодити. В нетерпінні він повернувся боком, спустив зі східця, судомно намацуючи опору, одну ногу, ствердився, почав тягти до нижнього східця другу ногу й одночасно все смикав, смикав у бік Редріка здоровою рукою: зараз, мовляв, зараз...

— Агов, Рудий! — покликав із саду жіночий голос.

Редрік повернув голову і побачив серед зелені біля білого ажурного даху альтанки голі смагляві плечі, яскраво-червоний рот, вітальний помах руки. Він кивнув Ховрахові, збочив з доріжки і напролом через трояндові кущі, по м'якій зеленій траві рушив до альтанки.

На галяві був розстелений величезний червоний мат, а на маті сиділа з келихом у руці Діна Барбридж у майже невидимому купальному костюмі, неподалік валялася книжка у строкатій палітурці, і поряд, у тіні під кущем, стояло блискуче відерце з льодом, із якого стирчала вузька довга шийка пляшки.

— Здоров, Рудий! — сказала Діна Барбридж, роблячи вітальний рух келихом. — А де ж татуньо? Невже знову засипався?

Редрік підійшов і, завівши руки з портфелем за спину, зупинився, дивлячись на неї зверху вниз. Так, дітей собі Стерв'ятник в когось у Зоні випросив нівроку. Вся вона була оксамитова, розкішно-тілиста, жодної вади, жодної зайвої складки — півтораста фунтів[5] двадцятирічної ласої плоті, та ще смарагдові очі, що сяяли зсередини та ще великий вологий рот і рівні білі зуби, та ще недбало кинуті на одне плече чорні коси, що виблискували під сонцем, а сонце так і походжало по ній, переходячи із плечей на живіт і на стегна, залишаючи тіні між майже голими грудьми. Він стояв над нею і відверто розглядав її, а вона дивилася на нього знизу вгору, з розумінням усміхаючись, а потім піднесла келих до губ і зробила кілька ковтків.

— Хочеш? — сказала вона, облизуючи губи, і, зачекавши рівно стільки, щоби двозначність дійшла до нього, простягла йому келих.

Він відвернувся, пошукав очима і, знайшовши в тіні шезлонг, усівся і випростав ноги.

— Барбридж у лікарні, — сказав він. — Ноги йому відріжуть.

Так само усміхаючись, вона дивилася на нього одним оком, друге приховувала густа хвиля волосся, що впала на плече, тільки усмішка її зробилась нерухомою — цукровий вишкір на смаглявому обличчі. Потім вона машинально похитала келихом, неначе прислухаючись до дзенькання крижинок об стінки, і запитала:

— Обидві ноги?

— Обидві. Може, до колін, а може, й вище.

Вона поставила келих і відвела з обличчя волосся. Вона більше не усміхалась.

— Шкода, — промовила вона. — А ти, значить...

Саме їй, Діні Барбридж, він міг би докладно розповісти, як усе це сталося і як усе це було. Напевно, він міг би їй розповісти навіть, як повертався до машини, тримаючи напоготові кастет, і як Барбридж просив — не за себе просив навіть, за дітей, за неї та за Арчі, і обіцяв Золоту Кулю. Але він не розповів. Він мовчки поліз за пазуху, витяг пачку асигнацій і кинув її на червоний мат, просто до довгих голих ніг Діни. Банкноти розлетілися райдужним віялом. Діна розгублено взяла кілька штук і почала їх розглядати, наче бачила вперше, але не дуже ними цікавилася.

— Останній заробіток, значить, — промовила вона.

Редрік перегнувся з шезлонга, дотягнувся до відерця і, витягнувши пляшку, поглянув на ярлик. По темному склу стікала вода, і Редрік відвів пляшку вбік, щоб не капало на штани. Він не любив дорогого віскі, але зараз можна було би сьорбнути й цього. І він уже намірився сьорбнути просто з шийки, але його зупинили нерозбірливі протестуючі звуки за

спиною. Він озирнувся і побачив, що через галявину, болісно переставляючи криві ноги, щосили поспішає Ховрах, тримаючи перед собою в обох руках високий келих із прозорою сумішшю. Від завзяття піт градом котився по його чорно-багряному обличчю, налиті кров'ю очі зовсім вилізли з орбіт, і побачивши, що Редрік дивиться на нього, він ледве не з відчаєм простягнув перед собою келиха і знову чи то замугикав, чи то заскавулів, широко і безсило роззявляючи беззубого рота.

— Чекаю, чекаю, — сказав йому Редрік і поклав пляшку назад У лід.

Ховрах пришкандибав нарешті, подав Редрікові келиха і з боязкою фамільярністю поплескав його по плечу клешнястою рукою.

— Дякую, Діксоне, — серйозно сказав Редрік. — Це якраз те, чого мені зараз бракувало. Ти, як завжди, на висоті, Діксоне.

І поки Ховрах збентежено і радісно кивав головою і конвульсивно бив себе здоровою рукою по стегну, Редрік урочисто підняв келих, кивнув йому і за один дух відпив половину. Потім він подивився на Діну.

— Хочеш? — сказав він, показуючи їй келих.

Вона не відповіла. Вона складала асигнацію наполовину, і ще раз наполовину, і ще раз наполовину.

— Облиш, — сказав він. — Не пропадете. У твого татуся...

Вона перервала його:

— А ти його, значить, тарабанив, — сказала вона. Вона його не питала, вона стверджувала. — Пер його, дурень, через усю Зону, кретин рудий, пер на хребті цю сволоту, слинько, таку нагоду втратив...

Він дивився на неї, забувши про келих, а вона підвелася, підійшла, ступаючи босоніж по розкиданих банкнотах, і зупинилася перед ним, уперши стиснуті кулаки у гладенькі боки, загородивши від нього весь світ своїм чудовим тілом, що пахло парфумами та солодким потом.

— Отак він усіх вас, ідіотиків, навкруг пальця... По кістках ваших, по ваших макітрах безмозких... Стривай, стривай, він ще на костурах по ваших черепочках ходитиме, він вам ще покаже братську любов і милосердя! — Вона вже майже кричала. — Золоту Кулю, напевно, тобі обіцяв, так? Карту, пастки, так? Йолоп! Кретин! По морді твоїй рябій бачу, що обіцяв... Стривай, він тобі ще дасть карту, упокій, Господи, дурну душу рудого дурня Редріка Шухарта...

Тоді Редрік неквапно підвівся і з розмаху заліпив їй ляпаса, і вона змовкла на півслові, опустилася, як підрубана, на траву і сховала обличчя в долонях.

— Дурень... рудий... — нерозбірливо проговорила вона. — Таку нагоду втратив... Таку нагоду...

Редрік, дивлячись на неї зверху вниз, допив келих і, не обертаючись, тицьнув його Ховраху. Говорити тут не було більше про що. Гарних діточок вимолив собі Стерв'ятник Барбридж у Зоні. Люблячих і шанобливих.

Він вийшов на вулицю, піймав таксі і наказав їхати у "Боржч". Треба було закінчувати всі ці справи, спати хотілося нестерпно, перед очима все пливло, і він таки заснув, навалившись на портфель усім тілом, і прокинувся, тільки коли шофер потермосив його за плече.

— Приїхали, містере.

— Де це ми? — промовив він, спросоння озираючись. — Я ж тобі велів у банк...

— Аж ніяк, містере, — вишкірився шофер. — Веліли у "Боржч". От вам і "Боржч".

— Добре, — пробурчав Редрік. — Приснилося щось...

Він розплатився і виліз, важко перебираючи занімілими ногами. Асфальт уже розпікся під сонцем, стало дуже спекотно. Редрік відчув, що він весь мокрий, у роті було гидко, очі сльозилися. Перш ніж увійти, він огледівся. Вулиця перед "Боржчем", як і завжди о цій годині, була безлюдною. Забігайлівки навпроти ще не відкривалися, та й сам "Боржч" був, власне, зачинений, але Ернест уже був на посту — протирав бокали, похмуро позираючи з-за стійки на якихось трьох чмирів, що жлуктили пиво за кутовим столиком. З решти столиків ще не були зняті перевернуті стільці, незнайомий неф у білій куртці надраював підлогу шваброю, і ще один негр мордохався з ящиками пива за спиною в Ернеста. Редрік підійшов до стійки, поклав на стійку портфель і привітався. Ернест пробурчав у відповідь щось непривітне.

— Пива налий, — сказав Редрік і судомно позіхнув.

Ернест гримнув на стійку порожню кружку, вихопив із холодильника пляшку, відкоркував її і нахилив над кружкою. Редрік, прикриваючи рота долонею, витріщився на його руку. Рука тремтіла. Шийка пляшки кілька разів дзенькнуло об край кружки. Редрік поглянув Ернесту в обличчя. Важкі Ернестові повіки були опущені, маленький рот викривлений, товсті щоки обвисли. Негр шаркав шваброю під самими ногами в Редріка, чмирі в куті азартно і злісно сперечалися про біги, негр, що совав ящики, штовхнув Ернеста задом так, що той хитнувся. Негр почав бурмотіти вибачення. Ернест здавленим голосом спитав:

— Приніс?

— Що — приніс? — Редрік озирнувся через плече.

Один із чмирів лінькувато підвівся з-за столика, пішов до виходу і зупинився в дверях, розкурюючи сигарету.

— Ходім поговоримо, — сказав Ернест.

Негр зі шваброю тепер теж стояв між Редріком і дверима. Здоровенний такий негр, як Гуталін, але вдвічі ширший.

— Ходімо, — сказав Редрік і взяв портфель. Сну в нього вже і близько не було.

Він зайшов за стійку і протиснувся мимо негра з пивними ящиками. Неф прищемив, мабуть, собі пальця — облизував нігтя, спідлоба роздивляючись Редріка. Так само міцно скроєний негр, з проломленим носом і розплющеними вухами. Ернест пройшов до задньої кімнати, і Редрік подався за ним, бо тепер уже всі троє чмирів стояли біля виходу, а негр зі шваброю опинився перед кулісами, що вели до складу.

У задній кімнаті Ернест відступив убік і, згорбившись, сів на стілець біля стіни, а з-за столу підвівся капітан Квотерблад, жовтий і скорботний, а звідкись зліва висунувся величезний оонівець[6] у насунутій на очі касці, швидко взяв Редріка за боки і провів величезними долонями по його кишенях. Біля правої бокової кишені він затримався, видобув кастет і легенько підштовхнув Редріка до капітана. Редрік підійшов до столу і поставив перед Квотербладом портфель.

— Що ж ти, заразо! — сказав він Ернесту.

Ернест понуро рухнув бровами і знизав одним плечем. Усе було зрозуміло. В дверях уже стояли, усміхаючись, обидва негри, і більше дверей не було, а вікно було зачинене й, окрім того, загороджене знадвору солідними ґратами.

Капітан Квотерблад, з відразою кривлячи обличчя, обома руками рився у портфелі, викладаючи на стіл: "порожняки" малі — дві штуки; "батарейки" — дев'ять штук; "чорні бризки" різних розмірів — шістнадцять штук у поліетиленовому пакеті; "губки" чудово збережені — дві штуки; "газованої глини" — одна банка...

— В кишенях є що-небудь? — тихо промовив капітан Квотерблад. — Викладайте...

— Гади, — сказав Редрік. — Зар-рази.

Він сунув руку за пазуху і жбурнув на стіл пачку банкнот. Банкноти полетіли на всі боки.

— Ого! — промовив капітан Квотерблад. — Ще?

— Жаби смердючі! — закричав Редрік, вихопив з кишені другу пачку і з розмаху жбурнув її собі під ноги. — Жеріть! Подавіться!

— Дуже цікаво, — промовив капітан Квотерблад спокійно. — А тепер підбери все це.

— Редьку в око! — сказав йому Редрік, закладаючи руки за спину. — Холуї твої підберуть. Сам підбереш!

— Підбери гроші, сталкере, — не підвищуючи голосу, сказав капітан Квотерблад, упираючись кулаками в стіл і весь нахиляючись уперед.

Кілька секунд вони мовчки дивилися один одному в очі, потім Редрік, бурмочучи прокльони, опустився навпочіпки і знехотя заходився підбирати гроші. Негри за спиною захихотіли, а оонівець зловтішно фиркнув.

— Не фиркай, ти! — сказав йому Редрік. — Шмаркля вилетить!

Він повзав уже на колінах, збираючи папірці по одному, дедалі ближче підбираючись до темного мідного кільця, що мирно лежало в зарослій грязюкою виїмці в паркеті, повертаючись так, щоб було зручно, він викрикував і викрикував брудні прокльони, всі, які міг пригадати, і ще ті, котрі вигадував на ходу, а коли настала мить, він замовк, напружився, схопився за кільце, щосили рвонув його вгору, і відчинена кришка люка ще не встигла вдаритися об підлогу, а він вже пірнув униз головою, витягнувши напружені руки, в сиру холодну пітьму пивниці.

Він упав на руки, перекотився через голову, підскочив і, зігнувшись, кинувся, нічого не бачачи, покладаючись тільки на пам'ять і на удачу, у вузький прохід між штабелями ящиків, на ходу шарпаючи, розгойдуючи ці штабелі і чуючи, як вони з дзеньканням і гуркотом валяться у прохід позаду нього, слизькаючись, вибіг нагору по невидимих сходах, усім тілом вибив оббиті ржавою бляхою двері й опинився в Ернестовому гаражі. Він весь трусився і важко дихав, перед очима пливли криваві плями, серце важкими болісними поштовхами било в саме горло, але він не зупинився навіть на секунду. Він відразу метнувся в дальній кут і, обдираючи руки, взявся розкидати купу мотлоху, під якою у стіні гаража було виламано кілька дошок. Потім він ліг на живіт і проповз через цю дірку, чуючи, як з тріскотом рветься щось у його піджаку, і вже у дворі, вузькому, наче колодязь, присів між сміттєвими контейнерами, стягнув піджак, зірвав і кинув галстук, швидко огледів себе, обтріпав штани, випростався і, пробігши через двір, пірнув у вузький смердючий тунель, що вів до сусіднього такого самого двору. На бігу він прислухався, але виття патрульних сирен поки що не було чути, і він побіг ще швидше, розганяючи перелякану дітлашню, пірнаючи під розвішену білизну, пролізаючи в дірки у зогнилих парканах, намагаючись якомога швидше вибратися з цього кварталу, поки капітан Квотерблад не встиг викликати оточення. Він чудово знав ці місця. В усіх цих дворах, у підвалах, у занедбаних пральнях, у вугільних складах він грався ще хлопчиськом, усюди тут у нього були знайомі і навіть друзі, і за інших обставин йому нічого не вартувало би заховатися тут і відсиджуватися

хоч цілий тиждень, але не для цього він здійснив "зухвалу втечу з-під арешту" — з-під носа в капітана Квотерблада, відразу ж заробивши собі зайвих дванадцять місяців.

Йому добряче пощастило. По Сьомій вулиці, розмахуючи дурнуватими транспарантами, горланячи і здіймаючи пилюку, сунула процесія якоїсь ліги — душ двісті довговолосих йолопів і стрижених дуреп, таких самих розтріпаних і неохайних, як і він сам, і навіть гірше, неначе всі вони так само щойно продиралися крізь лази у парканах, перекидали на себе баки зі сміттям, та на додачу ще перед тим провели буйну ніченьку на вугільному складі. Він вихопився із підворіття, з ходу врізався у цю юрму і навскіс, штовхаючись, наступаючи на ноги, дістаючи по вуху і даючи здачі, продерся на інший бік вулиці і знову пірнув у підворіття — якраз тої миті, коли попереду пролунало знайоме огидне виття патрульних машин, і процесія зупинилася, стискаючись гармошкою. Але тепер він був уже в іншому кварталі, і капітан Квотерблад не міг знати, в якому саме.

Він вийшов на свій гараж із боку складу радіотоварів, і йому довелося прочекати якийсь час, поки робітники завантажували автокар величезними картонними коробками з телевізорами. Він влаштувався у хирлявих кущах бузку перед глухою стіною сусіднього будинку, трохи відсапався і викурив сигарету. Він жадібно курив, присівши навпочіпки, притулившись спиною до твердої штукатурки брандмауера[7], час від часу прикладаючи руку до щоки, аби вгамувати нервове сіпання, і думав, думав, думав, а коли автокар з робочими, гудячи, покотив у підворіття, він засміявся і неголосно сказав йому вслід: "Дякую вам, хлопці, затримали дурня... дали подумати". З цієї миті він почав діяти швидко, але без поспіху, спритно, продумано, неначе працював у Зоні.

Він пробрався у свій гараж через потайний лаз, безшумно прибрав старе сидіння, запхав руку в кошик, обережно дістав з мішка згорток і прилаштував його за пазухою. Після цього він зняв із цвяха стару потерту шкірянку, знайшов у куті засмальцьоване кепі й обома руками натягнув його низько на чоло. Крізь шпари воріт у напівтемряву гаража

падали вузькі смуги сонячного світла, повні лискучих порошинок, у дворі весело й азартно вищали дітлахи, і, вже збираючись іти, він раптом упізнав голос доньки. Тоді він притулився оком до найширшої шпарини і якийсь час дивився, як Мавпочка, розмахуючи двома повітряними кульками, бігає довкола нової гойдалки, а три баби-сусідки з в'язанням на колінах сидять поряд на лавочці і дивляться на неї, неприязно стуливши губи. Обмінюються своїми паршивими думками, старі пеньки. А дітлахи — нічого, граються з нею як ні в чому не бувало, не дарма ж він до них підлещувався як умів — і гірку дерев'яну зробив для них, і ляльковий будиночок, і гойдалку... І лавочку цю, на якій розсілися старі поторочі, теж він зробив. Ну гаразд, сказав він самими губами, відірвався від шпари, востаннє оглянув гараж і пірнув у лаз.

На південно-західній околиці міста, біля занедбаної бензоколонки, що наприкінці Гірницької вулиці, була будка телефона-автомата. Бозна-хто тепер тут нею користувався — навколо були самі закинуті будинки, а далі на південь розстелявся неозорий пустир колишнього міського звалища. Редрік сів у тіні будки просто на землю і застромив руку в щілину під будкою. Він намацав запилюжений проолієний папір і руків'я пістолета, загорнутого у цей папір, оцинкована коробка з патронами теж була на місці, і мішечок з "браслетами", і старий гаманець із підробленими документами — з тайником усе було гаразд. Тоді він зняв із себе шкірянку та кепі і поліз за пазуху. Хвилину десь він сидів, зважуючи на долоні фарфоровий балончик з нездоланною і неминучою смертю всередині. І тут він відчув, як йому знову засіпало щоку.

— Шухарте, — пробурмотів він, не чуючи власного голосу. — Що ж ти, заразо, робиш? Падло ти, вони ж цією штукою всіх нас передушать... — Він притис пальцями сіпливу щоку, але це не допомогло. — Гади, — сказав він про робітників, що вантажили телевізори на автокар. — Трапилися ж ви мені на дорозі... Кинув би я її, стервоту, назад у Зону, і кінці у воду...

Він тоскно огледівся. Над порепаним асфальтом бриніло гаряче повітря, понуро дивилися позабивані вікна, пустирем блукали пилові чортики. Він був один.

— Добре, — сказав він рішуче. — Кожен за себе, один Бог за всіх. На наш вік вистачить...

Поспіхом, щоби не передумати знову, він запхав балон у кепі, а кепі загорнув у шкірянку. Потім він встав на коліна і, напружившись, трохи нахилив будку. Товстий згорток ліг на дно ямки, і ще залишилося багато вільного місця. Він обережно опустив будку, похитав її двома руками і підвівся, обтрушуючи долоні.

— І все, — сказав він. — І нічичирк.

Він заліз у розпечену задуху будки, опустив монету і набрав номер.

— Гуто, — сказав він. — Ти, будь ласка, не хвилюйся. Я знову попався.

Йому було чутно, як вона судомно зітхнула, і він поспіхом проговорив:

— Та дурниці це все, місяців шість-вісім... і з побаченнями... Переживемо. А без грошей ти не будеш, гроші тобі пришлють... — Вона продовжувала мовчати. — Завтра вранці тебе викличуть у комендатуру, там побачимося. Мавпочку приведи.

— Обшуку не буде? — запитала вона глухо.

— А хоч би й був. Удома все чисто. Пусте, тримай хвоста трубою... Вуха сторчма, хвіст пістолетом. Узяла за чоловіка сталкера, тепер не нарікай. Ну, до завтра... Май на увазі, я тобі не дзвонив. Цілую у попку.

Він різко повісив слухавку і кілька секунд стояв, щосили замруживши, стиснувши зуби так, що дзвеніло у вухах. Потім він знову кинув монетку і набрав інший номер.

— Слухаю вас, — сказав Хрипатий.

— Говорить Шухарт, — сказав Редрік. — Слухайте уважно і не переривайте...

— Шухарт? — дуже натурально здивувався Хрипатий. — Який Шухарт?

— Не переривайте, я кажу! Я попався, втік і зараз іду здаватися. Мені дадуть років два з половиною або три. Дружина залишається без грошей. Ви її забезпечите. Щоб у неї всього було вдосталь, зрозуміло? Зрозуміло, я вас питаю?

— Продовжуйте, — сказав Хрипатий.

— Неподалік від того місця, де ми з вами вперше зустрілися, є телефонна будка. Там вона одна, не помилитесь. Фарфор лежить під нею. Хочете — беріть, хочете — ні, але жінка моя щоб мала всього вдосталь. Нам з вами ще працювати і працювати. А якщо я повернусь і дізнаюся, що ви зіграли нечисто... Я вам не раджу грати нечисто. Зрозуміло?

— Я все зрозумів, — сказав Хрипатий. — Дякую. — Потім, повагавшись, запитав: — Може, адвоката?

— Ні, — сказав Редрік. — Усі гроші до останнього мідяка — дружині. З привітом.

Він повісив слухавку, огледівся, глибоко запхав руки в кишені штанів і поволі пішов угору по Гірницькій вулиці між порожніми, покинутими будинками.

3. Річард Г. Нунан, 51 рік, представник постачальників електронного обладнання при Хармонтському філіалі МІПК

Річард Г. Нунан сидів за столом у себе в кабінеті і малював чортиків у величезному блокноті для ділових нотаток. При цьому він співчутливо усміхався, хитав лисою головою і не слухав відвідувача. Він просто чекав телефонного дзвінка, а відвідувач, доктор Пільман, ліньку вато йому виговорював. Чи гадав собі, що йому виговорює. Чи хотів змусити себе повірити, ніби йому виговорює.

— Ми все це врахуємо, Валентине, — сказав нарешті Нунан, домалювавши десятого для рівного рахунку чортика і закривши блокнот. — Справді, неподобство...

Валентин простягнув тонку руку й акуратно струсив попіл у попільницю.

— І що ж саме ви врахуєте? — ввічливо поцікавився він.

— А все, що ви сказали, — весело відповів Нунан, відкидаючись у кріслі. — До останнього слова.

— А що я сказав?

— Це несуттєво, — промовив Нунан. — Що б ви не сказали, все буде враховано.

Валентин (доктор Валентин Пільман, лауреат Нобелівської премії і все таке інше) сидів перед ним у глибокому кріслі, маленький, вишуканий, охайний, на замшевій курточці — жодної плямки, на

попідсмикуваних штанях — ані зморшки; сліпуча сорочка, строгий одноколірний галстук, сяючі черевики, на тонких блідих губах — єхидна усмішечка, величезні чорні окуляри приховують очі, над широким низьким чолом — чорне волосся жорстким їжачком.

— Як на мене, вам даремно платять вашу фантастичну платню, — сказав він. — Мало того, Діку, по-моєму, ви ще й саботажник.

— Тс-с-с! — промовив Нунан пошепки. — Заради Бога, не так голосно.

— Справді, — вів далі Валентин. — Я доволі давно стежу за вами: як на мене, ви зовсім не працюєте...

— Одну хвилинку! — урвав його Нунан і протестуюче помахав товстим рожевим пальцем. — Як це не працюю? Хіба хоч одна рекламація залишилася без наслідків?

— Не знаю, — сказав Валентин і знову струсив попіл. — Приходить хороше обладнання, приходить погане обладнання. Хороше приходить частіше, а при чому тут ви — не знаю.

— А от якби не я, — заперечив Нунан, — хороше приходило б рідше. Крім того, ви, вчені, весь час псуєте хороше обладнання, а потім заявляєте рекламації, і хто вас тоді покриває? От, наприклад, що ви зробили з "нишпоркою"? Чудовий апарат, блискуче заявив про себе в геологорозвідці, стійкий, автономний... А ви ганяли його в цілковито ненормальних режимах, загнали механізм, як скакуна...

— Напоїли не вчасно і не дали вівса... — зауважив Валентин. — Конюх ви, Діку, а не промисловик!

— Конюх, — замислено повторив Нунан. — Це вже краще. От кілька років тому тут працював доктор Панов, ви його, мабуть, знали, він потім загинув... Так от, він гадав, що моє покликання — розводити крокодилів.

— Я читав його праці, — сказав Валентин. — Дуже серйозна і розважлива людина. На вашому місці я поміркував би над його словами.

— Добре. Поміркую на дозвіллі... Ви мені краще скажіть, чим вчора закінчився випробувальний запуск СК-3?

— СК-3? — повторив Валентин, наморщуючи бліде чоло. — А... "Скоморох"! Нічого особливого. Маршрутом пройшов добре, приніс кілька "браслетів" і якусь пластинку невідомого призначення... — Він помовчав. — І пряжку від підтяжок фірми "Люкс".

— А що за пластинка?

— Сплав ванадію, поки важко сказати точніше. Поведінка нульова.

— Чому тоді СК її притяг?

— Запитайте у фірми. Це вже з вашої галузі.

Нунан замислено постукав олівчиком по блокноту.

— Зрештою, це ж був пробний запуск, — промовив він. — А може, пластинка розрядилася... Знаєте, що я вам пораджу? Зажбурте її знов у Зону, а через днинку-другу пошліть по неї "нишпорку". Я пам'ятаю, позаминулого року...

Задзвонив телефон, і Нунан, відразу забувши про Валентина, схопив слухавку.

— Містер Нунан? — запитала секретарка. — Вас знову пан Лемхен.

— З'єднуйте.

Валентин підвівся, поклав згаслий недопалок у попільницю, на прощання покрутив біля скроні двома пальцями і вийшов — маленький, прямий, доладний.

— Містер Нунан? — пролунав у слухавці знайомий млявий голос.

— Слухаю вас.

— Нелегко застати вас на робочому місці, містере Нунан.

— Прийшла нова партія...

— Так, я вже знаю. Містере Нунан, я приїхав ненадовго. Є кілька питань, які необхідно обговорити при особистій зустрічі. Маються на увазі останні контракти "Міцубісі Денсі". Юридичний бік.

— До ваших послуг.

— Тоді, якщо ви не заперечуєте, хвилин через тридцять у конторі нашого відділку. Вас влаштовує?

— Цілком. Через тридцять хвилин.

Річард Нунан поклав слухавку, підвівся і, потираючи пухкі руки, пройшовся кабінетом. Він навіть заспівав якийсь модний шлягер, але відразу ж пустив півня і добродушно засміявся над собою. Потім він узяв капелюх, перекинув через руку плащ і вийшов у приймальню.

— Дитинко, — сказав він секретарці, — мене понесло по клієнтах. Залишайтеся командувати гарнізоном, утримуйте, як кажуть, фортецю, а я вам принесу шоколадку.

Секретарка розцвіла. Нунан послав їй повітряний поцілунок і покотився по коридорах Інституту. Кілька разів його намагалися спіймати за полу — він вивертався, віджартовувався, просив утримувати без нього позиції, берегти нирки, не напружуватися, і зрештою, так ніким і не зловлений, викотився з будівлі, звично змахнувши нерозкритою перепусткою перед носом чергового сержанта.

Над містом висіли низькі хмари, парило, перші невпевнені краплі чорними зірочками розпливалися на асфальті. Накинувши плащ на голову і плечі, Нунан підтюпцем пробіг уздовж шеренги машин до свого "пежо", пірнув усередину і, зірвавши з голови плащ, жбурнув його на заднє сидіння. З бокової кишені піджака він видобув чорну круглу паличку "етака", вставив її в акумуляторне гніздо й засунув великим пальцем до клацання. Потім, посовгавшись задом, він зручно влаштувався за кермом і натиснув педаль. "Пежо" безшумно викотився на середину вулиці і помчав до виходу з передзонника.

Дощ ринув раптово, відразу, ніби в небі перекинули чан з водою. Бруківка зробилася слизькою, машину заносило на поворотах. Нунан запустив двірники і зменшив швидкість. Отож, рапорт отримано, думав він. Зараз нас хвалитимуть. Що ж, я — за. Я люблю, коли мене хвалять. Особливо коли хвалить сам пан Лемхен, через силу. Дивна річ, чому це нам подобається, коли нас хвалять? Грошей від цього не побільшає. Слави? Яка в нас може бути слава? "Він прославився: тепер про нього знало троє". Ну, скажімо, четверо, якщо рахувати Бейліса. Людина — кумедне створіння!.. Схоже, ми любимо похвалу як таку. Як дітлахи — морозиво. Комплекс неповноцінності це, ось що. Похвала тішить наші комплекси. І дуже немудро. Як я можу вивищитись у власних очах? Що я — сам себе не знаю? Старого товстого Річарда Г. Нунана? А до речі, що таке це "Г"? От тобі й маєш! І запитати нема в кого... Не в пана ж Лемхена питати... А, згадав! Герберт. Річард Герберт Нунан. Ох і ллє...

Він вивернув на Центральний проспект і раптом подумав: наскільки потужно розрослося містечко за останні роки!.. Які хмарочоси відгрохали... От ще один будують. Це що ж у нас буде? А, луна-комплекс — найкращі у світі джази, і вар'єте, і дім розпусти на тисячу верстатів, усе для нашого доблесного гарнізону і для наших хоробрих туристів, особливо літніх, і для шляхетних лицарів науки... А околиці порожніють. І вже нема куди повертатися посталим із могил небіжчикам.

— Посталим із могил шляхи додому закриті, — промовив він уголос, — тому вони сумні й сердиті...

Так, хотів би я знати, чим усе це закінчиться. Між іншим, десять років тому я цілком точно знав, чим усе це має скінчитися. Нездоланні кордони. Пояс порожнечі завширшки п'ятдесят кілометрів. Учені та солдати, більше нікого. Страшна виразка на тілі моєї планети заблокована намертво... І треба ж, нібито й усі так вважали, не тільки я. Які виголошувалися промови, які ухвалювалися законопроекти!.. А тепер от уже навіть і не пригадаєш, яким чином ця всезагальна сталева рішучість розпливлася раптом киселем. "З одного боку, — не можна не визнати, але з іншого боку, — не можна не погодитися". А почалося це, здається, коли сталкери винесли із Зони перші "етаки". Батарейки... Так, здається, з цього й почалося.

А надто коли з'ясувалося, шо "етаки" розмножуються. Виразка виявилася не такою вже й виразкою, і навіть не виразкою зовсім, а навпаки, скарбницею... А тепер уже ніхто й не знає, що вона таке — чи виразкою, чи скарбниця, чи пекельна спокуса, чи скринька Пандори[8], чи чорт, чи диявол... Користуються помаленьку. Двадцять років горбатяться, мільярди вбухали, а організований грабіж налагодити так і не змогли. Кожен робить свій маленький бізнес, а вчені лоби з поважним виглядом віщують: з одного боку, — не можна не визнати, а з іншого боку, — не можна не погодитись, оскільки об'єкт такий-то, будучи опромінений рентгеном під кутом вісімнадцять градусів, випромінює квазітеплові електрони під кутом двадцять два градуси... До дідька! Однаково до самого кінця мені не дожити...

Машина котилася повз котедж Стерв'ятника Барбриджа. В усьому будинку з нагоди зливи горіло світло — видно було, як у вікнах другого поверху, в кімнатах кралечки Діни, рухаються у танці пари. Чи то спозаранку розпочали, чи то від учорашнього ніяк зупинитися не можуть. Мода така пішла у місті — доба за добою. Міцну молодь ми виховали, витривалу і наполегливу у своїх намірах...

Нунан зупинив машину перед непримітною спорудою зі скромною вивіскою — "Юридична контора Корш, Корш і Саймак". Він вийняв і сховав у кишеню "етак", знову натягнув на голову плащ, підхопив капелюх і прожогом кинувся у парадні двері — повз швейцара, заглибленого в газету, по сходах, укритих потертим килимом, загупав підборами по темному коридору другого поверху, просякнутому специфічним запахом, природу якого він свого часу даремно намагався з'ясувати, розчинив двері в кінці коридору і ввійшов у приймальню. На місці секретарки сидів незнайомий, дуже смаглявий юнак. Він був без піджака, рукави сорочки засукані. Він копирсався в нутрі якогось складного електронного пристрою, встановленого на столику замість друкарської машинки. Річард Нунан повісив плащ і капелюх на цвяшок, обома руками пригладив рештки волосся за вухами і питально поглянув на юнака. Той кивнув. Тоді Нунан відчинив двері у кабінет.

Пан Лемхен важко підвівся йому назустріч із великого шкіряного крісла, розташованого біля завішаного портьєрою вікна. Прямокутне генеральське обличчя його збрижилося, що означало чи то привітну усмішку, чи то скорботу з нагоди поганої погоди, а може — заледве приховане бажання чхнути.

— Ну от і ви, — мляво промовив він. — Заходьте, влаштовуйтесь.

Нунан пошукав поглядом, де би влаштуватися, і не виявив нічого, крім твердого стільця з прямою спинкою, захованого за стіл. Тоді він присів на край столу. Веселий настрій його почав чомусь випаровуватися — він і сам не розумів ще, чому. Раптом він зрозумів, що

хвалити його тут не будуть. Швидше навпаки. День гніву, по-філософському подумав він і приготувався до найгіршого.

— Паліть, — запропонував пан Лемхен, знов опускаючись у крісло.

— Дякую, не палю.

Пан Лемхен похитав головою з таким виглядом, немов підтвердилися найгірші його припущення, з'єднав перед обличчям кінчики пальців обох рук і якийсь час уважно роздивлявся утворену фігуру.

— Гадаю, юридичні справи фірми "Міцубісі Денсі" ми обговорювати з вами не будемо, — промовив він нарешті.

Це був жарт. Річард Нунан з дорогою душею усміхнувся і сказав:

— Як вам буде завгодно!

Сидіти на столі було до біса незручно, ноги не діставали до підлоги, різало сідниці.

— Із жалем мушу повідомити вам, Річарде, — сказав пан Лемхен, — що ваш рапорт справив нагорі надзвичайно сприятливе враження.

— Гм... — промовив Нунан. Починається, подумав він.

— Вас навіть збиралися нагородити орденом, — продовжував пан Лемхен, — проте я запропонував зачекати. І правильно зробив. — Він нарешті відірвався від споглядання фігури з десяти пальців і подивився спідлоба на Нунана. — Ви запитаєте мене, чому я виявив таку, здавалось би, надмірну обережність.

— Мабуть, у вас були на це підстави, — нудним голосом сказав Нунан.

— Так, були. Що випливало з вашого рапорту, Річарде? Група "Метрополь" ліквідована. Вашими зусиллями. Група "Зелена квіточка" взята на гарячому в повному складі. Блискуча робота. Також ваша. Групи "Варр", "Квазімодо", "Мандрівні музиканти" і всі інші, я не пам'ятаю їхніх назв, самоліквідувалися, усвідомивши, що не сьогодні-завтра їх накриють. Це все насправді так і було, все підтверджується перехресною інформацією. Поле бою очистилося. Воно лишилося за вами, Річарде. Супротивник безладно відступив, зазнавши чималих утрат. Я правильно виклав ситуацію?

— У будь-якому випадку, — обережно сказав Нунан, — останні три місяці витік матеріалів із Зони через Хармонт припинився... Принаймні, за моїми даними, — додав він.

— Противник відступив, чи не так?

— Ну, якщо ви наполягаєте саме на цьому вислові... Так.

— Не так! — сказав пан Лемхен. — Справа в тому, що цей супротивник ніколи не відступає. Я це знаю твердо. Поквапившись із переможним рапортом, Річарде, ви продемонстрували незрілість. Саме тому я запропонував утриматись від вашого нагородження.

На чорта твої нагороди, думав Нунан, розгойдуючи ногою і понуро дивлячись на мигочучий носок черевика. У сортирі я твої паскудні ордени вішав. Теж мені мораліст, вихователь молоді, я й без тебе знаю, з ким я тут маю справу, нічого мені мораль читати, який такий-сякий у мене супротивник. Скажи просто і дохідливо: де, як і що я прогавив... що ці мерзотники встругнули ще... де, як і які знайшли шпарини... І без передмов, я тобі не дошкільнятко шмаркате, мені вже за п'ятдесят переступило, і я тобі тут не заради твоїх нікчемних орденів сиджу...

— Що ви чули про Золоту Кулю? — запитав раптом пан Лемхен.

Господи, із роздратованням подумав Нунан, а Золота Куля тут при чому? Дідько б тебе забрав з твоєю манерою розмовляти...

— Золота Куля — це легенда, — нудним голосом доповів він. — Міфічна споруда у Зоні, наділена формою і зовнішнім виглядом такої собі золотої кулі, призначена для виконання людських бажань.

— Будь-яких?

— Згідно із канонічним текстом легенди — будь-яких. Існують, однак, варіанти...

— Так, — промовив пан Лемхен. — А що ви чули про "смерть-лампу"?

— Вісім років тому, — нудним голосом затягнув Нунан,— сталкер Стефан Норман на прізвисько Очкарик виніс із Зони якийсь пристрій, що становив собою, наскільки можна припустити, щось на зразок системи випромінювачів, які смертоносно діяли на земні організми. Вищезгаданий Очкарик хотів продати цей агрегат Інституту. У ціні вони не зійшлися, Очкарик пішов у Зону і не повернувся.

Де перебуває агрегат у даний час — невідомо. В Інституті досі лікті кусають. Відомий вам Х'ю з "Метрополя" пропонував за цей агрегат будь-яку суму, яка вміститься на аркуші чекової книжки.

— Усе? — запитав пан Лемхен.

— Усе, — відповів Нунан. Він демонстративно озирав кімнату. Кімната була нудна, дивитися не було на що.

— Так, — сказав Лемхен. — А що ви чули про "ракове око"?

— Про яке око?

— Про ракове. Рак. Знаєте? — Пан Лемхен постриг повітря двома пальцями. — З клешнями.

— Вперше чую, — сказав Нунан, насупившись.

— Ну а що ви знаєте про "гримучі серветки"?

Нунан зліз зі стола і став перед Лемхеном, запхавши руки в кишені.

— Нічого не знаю, — сказав він. — А ви?

— На жаль, я теж нічого не знаю. Ні про "ракове око", ні про "гримучі серветки". А тим часом вони існують.

— У моїй Зоні? — запитав Нунан.

— Ви сядьте, сядьте, — сказав пан Лемхен, помахуючи долонею. — Наша розмова тільки починається. Сядьте.

Нунан обігнув стіл і всівся на твердий стілець із високою спинкою. Куди гне? — гарячково думав він. Що ще за новина? Мабуть, знайшли щось в інших Зонах, а він мене розігрує, мерзота. Завжди він мене не любив, старий чорт, не може забути того віршика...

— Продовжимо наш невеличкий іспит, — оголосив Лемхен, відсунув портьєру і визирнув у вікно. — Ллє, — повідомив він. — Люблю. — Він відпустив портьєру, відкинувся у кріслі і, дивлячись у стелю, запитав: — Як поживає старий Барбридж?

— Барбридж? Стерв'ятник Барбридж під наглядом. Каліка, не бідує. Із Зоною не пов'язаний. Тримає чотири бари, танцклас і організовує

пікніки для офіцерів гарнізону і туристів. Дочка, Діна, веде гуляще життя. Син, Артур, щойно закінчив юридичний коледж.

Пан Лемхен задоволено покивав.

— Чітко, — похвалив він. — А що поробляє Креон-Мальтієць?

— Один із небагатьох діючих сталкерів. Був пов'язаний із групою "Квазімодо", тепер збуває хабар Інститутові, через мене. Я тримаю його на волі: коли-небудь хто-небудь клюне. Щоправда, останнім часом він сильно п'є і, побоююся, довго не протягне.

— Контакти з Барбриджем?

— Залицяється до Діни. Успіху не має.

— Дуже добре, — сказав пан Лемхен. — А що чути про Рудого Шухарта?

— Місяць тому вийшов із тюрми. Не бідує. Намагався емігрувати, але в нього... — Нунан помовчав. — Загалом, у нього сімейні негаразди. Йому зараз не до Зони.

— Усе?

— Усе.

— Небагато, — сказав пан Лемхен. — А як ідуть справи у Щасливчика Картера?

— Він уже багато років не сталкер. Торгує потриманими автомобілями, і потім у нього майстерня з переобладнання автомобілів

на живлення від "етаків". Четверо дітей, дружина померла рік тому. Теща.

Лемхен покивав.

— Ну, кого зі старих я ще забув? — добродушно поцікавився він.

— Ви забули Джонатана Майлза на прізвисько Кактус. Зараз він у лікарні, вмирає від раку. І ви забули Гуталіна...

— Так-так, що Гуталін?

— Гуталін усе той самий, — сказав Нунан. — Має групу з трьох чоловік. Тижнями пропадають у Зоні. Все, що знаходять, знищують на місці. А його спілка Войовничих Ангелів розпалася.

— Чому?

— Ну, як ви пам'ятаєте, вони займалися тим, що скуповували хабар, і Гуталін відносив його назад у Зону. Дияволове дияволу. Тепер скуповувати стало нічого, а крім того, новий директор філіалу нацькував на них поліцію.

— Розумію, — сказав пан Лемхен. — Ну а молоді?

— Що ж — молоді... Приходять і відходять, є п'ять-шість чоловік із таким-сяким досвідом, але останнім часом їм нема кому збувати хабар, і вони розгубились. Я їх потроху приручаю... Вважаю, шеф, що зі сталкерством у моїй Зоні практично покінчено. Старі відійшли, молодь нічого не вміє, та й престиж ремесла вже не той, що раніше. Йде техніка, сталкери-автомати.

— Так-так, я чув про це, — сказав пан Лемхен. — Однак ці автомати не виправдовують поки навіть тої енергії, котру споживають. Чи я помиляюся?

— Це питання часу. Скоро почнуть виправдовувати.

— Як скоро?

— Років через п'ять-шість...

Пан Лемхен знову покивав.

— Між іншим, ви, напевно, ще не знаєте, супротивник теж став застосовувати сталкери-автомати.

— У моїй Зоні? — знову запитав Нунан, насторожившись.

— І у вашій теж. У вас вони базуються на Рексополісі, перекидають обладнання на вертольотах через гори до Зміїної ущелини, на Чорне озеро, до підніжжя Болдерпіка.

— Так це ж периферія, — сказав Нунан недовірливо. — Там порожньо, що вони там зможуть знайти?

— Мало, дуже мало. Але знаходять. Утім, це я для довідки, це вас не стосується... Резюмуємо. Сталкерів-професіоналів у Хармонті майже не залишилося. Ті, що залишилися, до Зони більше стосунку не мають. Молодь розгублена і перебуває у процесі приручення. Супротивник розбитий, відкинутий, заліг десь і зализує рани. Хабара нема, а коли він з'являється, його нема кому збувати. Незаконний витік матеріалів із Хармонтської Зони вже три місяці як припинився. Так?

Нунан мовчав. Зараз, думав він. Зараз він мені вріже. Але де ж у мене діра? І здоровенна, мабуть, пробоїна. Ну, давай, давай, стара морквино!.. Не тягни душу...

— Не чую відповіді, — промовив пан Лемхен і приклав долоню до зморшкуватого волохатого вуха.

— Добре, шеф, — похмуро сказав Нунан. — Годі. Ви мене вже зварили і висмажили, подавайте на стіл.

Пан Лемхен невиразно гмикнув.

— Ви навіть не маєте що мені сказати, — промовив він із несподіваною гіркотою. — Хіба що вуха розвісили перед начальством, а як було мені, коли позавчора... — Він раптом урвав себе, підвівся і побрів по кабінету до сейфа. — Коротше кажучи, за останні два місяці, тільки за наявною інформацією, комплекси супротивника отримали понад шість тисяч одиниць матеріалу з різних Зон... — Він зупинився біля сейфа, погладив його по фарбованому боці і різко повернувся до Нунана. — Не тіште себе ілюзіями! — закричав він. — Відбитки пальців Барбриджа! Відбитки пальців Мальтійця! Відбитки пальців Носатого Бен-Галеві, про котрого ви навіть не вважали за потрібне мені згадати! Відбитки пальців Гугнявого Гереша і Карлика Цмига! Ось так ви приручаєте вашу молодь! "Браслети"! "Голки"! "Білі вертячки"! І більше того — якісь "ракові очі", якісь "сучі брязкальця", "гримучі серветки", чорти б їх забрали!

Він знов урвав себе, повернувся у крісло, знову з'єднав пальці і ввічливо запитав:

— Що ви про це думаєте, Річарде?

Нунан дістав носовичок і витер шию та потилицю.

— Нічого не думаю, — просипів він чесно. — Даруйте, шефе, я зараз взагалі... Дайте віддихатися... Барбридж! Можете підтертися моїм послужним списком, але Барбридж не має ніякого стосунку до Зони! Я знаю кожен його крок! Він влаштовує пиятики та пікніки на озерах, він загрібає гарні гроші, і йому просто не треба... Пробачте, я дурниці, звісно, кажу, але запевняю вас, я не випускаю Барбриджа з поля зору відтоді, відколи він вийшов із лікарні...

— Я вас більше не затримую, — сказав пан Лемхен. — Даю тиждень часу. Подайте міркування, яким чином матеріали з вашої Зони потрапляють до рук Барбриджа... і всієї іншої сволоти. До побачення!

Нунан підвівся, незграбно кивнув профілеві пана Лемхена і, продовжуючи витирати носовичком рясно спітнілу шию, вибрався до приймальні. Смаглявий юнак курив, задумливо дивлячись у надра розкиданої електроніки. Він мигцем поглянув у бік Нунана — очі в нього були порожні, обернені всередину.

Річард Нунан так-сяк насунув капелюх, схопив плащ під пахву і пішов геть. Такого зі мною, здається, ще не траплялося, безладно думав він. Треба ж — Носатий Бен-Галеві! Прізвисько вже встиг заробити... Коли? Отакий шибздик, соломинкою переломити можна... хлопчисько... Ні, все це не те... Ах ти, потолоч безнога, Стерв'ятнику! Як же ти мене в'їв! Без штанів пустив, брудними шкарпетками нагодував... Як це могло статися? Цього ж просто не могло статися! Достоту як тоді, у Сингапурі, — мордою об стіл, потилицею об стіну...

Він сів в автомобіль і якийсь час безтямно нишпорив під щитком у пошуках ключа запалювання. З капелюха текло на коліна, він зняв його і, не дивлячись, жбурнув за спину. Дощ заливав переднє скло, і Річардові Нунану уявлялося чомусь, що саме через це він ніяк не може збагнути, що ж робити далі. Усвідомивши це, він сильно стукнув себе кулаком у лисину. Полегшало. Відразу згадалося, що ключа запалювання нема і бути не може, а є в кишені "етак". Вічний акумулятор. І треба його витягти з кишені, маму його сучу за ногу, і

встромити у приймальне гніздо, і тоді можна буде куди-небудь поїхати — подалі від цього дому, де з вікна за ним запевне стежить ота стара бруква...

Рука Нунана з "етаком" завмерла на півшляху. Так. Із кого почати — я, принаймні, знаю. От із нього й почну. Ох, як я з нього почну!

Ніхто ні з кого так не починав, як почну з нього я зараз. І з таким задоволенням... Він увімкнув двірники і погнав машину вздовж бульвару, майже нічого не бачачи перед себе, та вже потроху заспокоюючись. Гаразд. Хай як у Сингапурі. Зрештою у Сингапурі усе закінчилося щасливо... Подумаєш, разочок мордою об стіл! Могло бути й гірше. Могло бути не мордою і не об стіл, а об щось із цвяхами... Господи, як просто все це можна було би зробити! Зібрати в одну купу всю цю сволоту, засадити років на п'ятнадцять... чи вислати до бісової матері! В Росії от про сталкерів і не чували. Там навколо Зони дійсно порожнеча, сто кілометрів, нікого зайвого, ні туристів цих смердючих, ні Барбриджів... Простіше треба чинити, панове, простіше! Ніяких складнощів тут, їй-Богу, не треба. Нічого тобі робити в Зоні — до побачення, на сто перший кілометр... Добре, не будемо відволікатися. Де тут мій бардак? Не видно ні чорта... Ага, от він.

Час був неурочний, але заклад "П'ять хвилин" сяяв вогнями, наче якийсь "Метрополь". Обтрушуючись, ніби собака на березі, Річард Нунан увійшов у яскраво освітлений хол, просмерділий тютюном, парфумами і скислим шампанським. Старий Бенні, ще без лівреї, сидів за стійкою навскіс від входу і щось жер, тримаючи виделку в кулаці. Перед ним, розташувавши серед порожніх келихів страхітливий бюст, бовваніла Мадам і, похнюпившись, дивилася, як він їсть. У холі ще навіть не прибирали після вчорашнього. Коли Нунан увійшов, Мадам відразу повернула в його бік широке наштукатурене обличчя, спочатку невдоволене, але яке негайно розтягнулося у професійній усмішці.

— Хо! — пробасила вона. — Чи не сам пан Нунан! За дівчатками стужилися?

Бені продовжував жерти, він був глухий як пень.

— Привіт, старенька! — озвався Нунан, підходячи. — Навіщо мені дівчатка, коли переді мною справжня жінка?

Бенні нарешті помітив його. Страшна маска, вся в синіх і багряних рубцях, з натугою перекосилась у привітній усмішці.

— Добридень, хазяїне! — прохрипів він. — Підсушитися зайшли?

Нунан усміхнувся у відповідь і помахав рукою. Він не любив розмовляти з Бенні: весь час доводилось кричати.

— Де мій управитель, друзі? — запитав він.

— У себе, — відповіла Мадам. — Завтра податки платити.

— Ох уже ці податки! — сказав Нунан. — Добре. Мадам, попрошу приготувати моє улюблене, я скоро повернуся.

Безшумно ступаючи по товстому синтетичному килиму, він пройшов коридором попри завішані портьєрами стійла — на стіні біля кожного стійла красувалося зображення якої-небудь квітки, — повернув у непримітний тупичок і без стуку відчинив обшиті шкірою двері.

Маслак Катюша сидів за столом і роздивлявся у дзеркальце зловісну болячку на носі. Плювати він хотів, що завтра податки платити. На цілком порожньому столі перед ним стояла баночка ртутної мазі та склянка з прозорою рідиною. Маслак Катюша підняв на Нунана налиті кров'ю очі і зірвався на ноги, зронивши дзеркальце. Не кажучи ні слова, Нунан опустився в крісло навпроти і якийсь час мовчки роздивлявся пройду і слухав, як той нерозбірливо бурмоче щось про триклятий дощ і ревматизм. Потім він сказав:

— Замкни двері на ключ, голубчику.

Маслак, плоскостопо бухкаючи ножиськами, підбіг до дверей, клацнув ключем і повернувся до столу. Він волохатою горою громадився над Нунаном, віддано дивлячись йому в рот. Нунан усе розглядав його крізь примружені повіки. Чомусь він раптом пригадав, що справжнє ім'я Маслака Катюші — Рафаель. Маслаком його прозвали через страхітливі кістляві кулаки, сизо-червоні та голі, котрі випиналися з густої шерсті, що вкривала його руки, наче з манжетів. А Катюшею він називав себе сам у цілковитій впевненості, що це традиційне ім'я великих монгольських царів. Рафаель. Ну що ж, Рафаелю, почнемо.

— Як справи? — запитав він лагідно.

— У повному порядку, бос, — квапливо відповідав Рафаель-Маслак.

— Той скандал залагодив у комендатурі?

— Сто п'ятдесят монет виклав. Усі задоволені.

— Сто п'ятдесят із тебе, — сказав Нунан. — Твоя провина, голубчику. Треба було стежити.

Маслак зробив нещасне обличчя і покірно розвів величезні долоні.

— Паркет у холі здалося би перестелити, — сказав Нунан.

— Буде зроблено.

Нунан помовчав, випинаючи губи.

— Хабар? — спитав він, понизивши голос.

— Є трішки, — теж понизивши голос, промовив Маслак.

— Покажи.

Маслак метнувся до сейфа, дістав згорток, поклав його на стіл перед Нунаном і розгорнув. Нунан одним пальцем подлубався в купці "чорних бризок", узяв "браслет", оглянув його з усіх боків і поклав назад.

— Це все? — запитав він.

— Не несуть, — винувато сказав Маслак.

— Не несуть... — повторив Нунан.

Він ретельно прицілився і щосили копнув носаком черевика Маслака в гомілку. Маслак зойкнув, пригнувся, аби вхопитися за болюче місце, але відразу випростався і витягнув руки по швах. Тоді Нунан підхопився, немов його штрикнули в зад, пожбурив крісло геть, схопив Маслака за комір сорочки і пішов на нього, копаючись, крутячи очима і пошепки лаючись. Маслак, ахаючи й охаючи, задираючи голову, як налякана коняка, задкував від нього доти, поки не впав на диван.

— На дві сторони працюєш, падло? — сичав Нунан просто в його білі від жаху очі. — Стерв'ятник у хабарі купається, а ти мені намисто у папірці підносиш?.. — Він розвернувся і вдарив Маслака в обличчя, намагаючись зачепити ніс із болячкою. — У тюрмі згною! У лайні у мене житимеш... Лайно жертимеш... Шкодуватимеш, що на світ народився! — Він навідліг тицьнув кулаком у болячку. — Звідки у Барбриджа хабар? Чому йому несуть, а тобі ні? Хто несе? Чому я нічого не знаю? На кого ти працюєш, свиня волохата? Кажи!

Маслак беззвучно розтуляв і затуляв рот. Нунан відпустив його, повернувся у крісло і задер ноги на стіл.

— Ну? — сказав він.

Маслак із хлюпанням втягнув носом кров і сказав:

— Їй-Богу, бос... Чого ви? Який у Стерв'ятника хабар? Не має він ніякого хабара. Нині хабара ніхто не має...

— Ти що — сперечатися зі мною будеш? — ласкаво запитав Нунан, знімаючи ноги зі столу.

— Та ж ні, бос... Їй-Богу... — заквапився Маслак. — Мать-перемать! Яке там сперечатися! І гадки такої не маю...

— Викину я тебе, — похмуро промовив Нунан. — Бо ти або скурвився, або працювати не вмієш. На дідька ти мені, такий-сякий, здався? Я таких, як ти, за четвертак десяток наберу. Мені справжня людина потрібна при ділі, а ти мені тут лише дівок псуєш та пиво жереш.

— Стривайте, бос, — розважливо сказав Маслак, розмазуючи кров по морді. — Чого це ви відразу, з наскоку?.. Давайте все ж таки розберемось... — Він обережно торкнув болячку кінчиками пальців. — Хабара, кажете, багато у Барбриджа? Не знаю. Перепрошую, звичайно, але це вам хтось казки розказує. Ніхто зараз хабара не має. Адже у Зону самі шмаркачі ходять, так вони ж не повертаються майже ніколи. Ні, бос, в натурі, це вам хтось бреше...

Нунан скоса стежив за ним. Було схоже, що Маслак справді нічого не знає. Та йому й невигідно було брехати — на Стерв'ятнику багато не заробиш.

— Ці пікніки його — вигідна справа? — запитав він.

— Пікніки? Та не так щоб дуже. Лопатою не загребеш... Але ж зараз у місті вигідних справ не лишилося...

— Де ці пікніки влаштовуються?

— Де влаштовуються? Так, у різних місцях. Коло Білої гори, на Гарячих джерелах бувають, на Веселкових озерах...

— А яка клієнтура?

— Клієнтура яка? — Маслак знову помацав болячку, подивився на пальці і сказав довірчо: — Якщо ви, бос, хочете самі за цю справу взятися, я б вам не радив. Супроти Стерв'ятника вам тут нічого не посвітить.

— Це чому ж?

— У Стерв'ятника клієнтура: голубі каски — раз. — Маслак узявся відгинати пальці. — Офіцери з комендатури — два, туристи з "Метрополю", з "Білої Лілеї", з "Прибульця"... це три. Потім у нього вже реклама поставлена, місцеві хлопці теж до нього ходять... Їй-Богу, бос, не варто з таким зв'язуватися. За дівчат він нам платить — не те щоби щедро...

— Місцеві теж до нього ходять?

— Молодь, в основному.

— Ну й що там, на пікніках, діється?

— Діється що? їдемо туди на автобусах, так? Там уже наметики, буфетик, музичка... Ну й кожен розважається як хоче. Офіцери здебільшого з дівчатами, туристи пхаються на Зону дивитися — якщо біля Гарячих джерел, то до Зони там рукою подати, просто за Сірчаною ущелиною... Стерв'ятник туди їм кінських кісток накидав, от вони і дивляться в біноклі...

— А місцеві?

— Місцеві? Місцевим це, звичайно, нецікаво... Так, розважаються, хто як уміє...

— А Барбридж?

— Так а що — Барбридж? Як усі, так і Барбридж...

— А ти?

— А що — я? Як усі, так і я. Дивлюся, щоб дівчат не ображали, і... це... ну, там... Ну, як усі, загалом.

— І скільки це все триває?

— Коли як. Коли три дні, а коли й весь тиждень.

— І скільки це задоволення коштує? — запитав Нунан, думаючи зовсім про інше.

Маслак відповів щось, Нунан його не чув. Ось вона, прогалина, діра, думав він. Кілька днів... Кілька ночей. За цих умов просто неможливо простежити за Барбриджем, навіть якщо ти навмисно поставив собі за мету, а не валяєшся з дівками і не дудлиш пиво, як мій монгольський цар... І все-таки нічого не зрозуміло. Він же безногий, а там ущелина... Ні, тут щось не те...

— Хто з місцевих їздить постійно?

— З місцевих? Так я ж кажу — здебільшого молодь. Одні відморозки, які є в місті. Ну там Галеві, Ражба... Курча Цапфа... цей... Цмиг... Ну, Мальтієць буває. Тепла компанія. Вони цю справу називають "недільна

школа". Що, кажуть, відвідаємо "недільну школу"? Вони там здебільшого на літніх туристках незле заробляють. Приваландається якась стара з Європи...

— "Недільна школа", — повторив Нунан.

Якась дивна думка з'явилася раптом у нього. Школа. Він підвівся.

— Добре, — сказав він. — Бог з ними, з пікніками. Це не для нас. Але щоби ти знав: Стерв'ятник має хабар, а це вже — наша справа, голубчику. Це ми просто так лишити не можемо. Шукай, Маслаче, шукай, бо вижену я тебе до дідькової мами. Звідки він бере хабар, хто йому доправляє, — з'ясуй усе і давай на двадцять відсотків більше, ніж він. Зрозумів?

— Зрозумів, бос, — Маслак уже також стояв, руки по швах, на замурзаній морді — відданість.

— Та припини мені псувати дівок, тварюко! — загорланив раптом Нунан і вийшов.

У холі біля стійки він неквапно розпив свій аперитив, потеревенив із Мадам про падіння моралі, натякнув, що в найближчому майбутньому збирається розширити заклад, і, понизивши голос для значущості, порадився, як бути з Бенні: старіється чолов'яга, слуху нема, реакція вже зовсім не та, не встигає, як раніше... Була вже шоста година, хотілося їсти, а в мозку все свердлила, все крутилася несподівана ідейка, вона була ні з чим неспівставна і водночас багато що пояснювала. Втім, і так вже дещо прояснилося, зник із цієї справи дратуючий і лячний наліт містики, залишилася тільки прикрість на себе, що раніше не подумав про таку можливість, але ж головне було не в цьому, головне було в цій думці, що повсякчас крутилася і крутилася і не давала спокою.

Попрощавшись із Мадам і потиснувши руку Бенні, Нунан поїхав прямісінько в "Боржч". Уся біда в тому, що ми не помічаємо, як минають роки, думав він. Плювати на роки — ми не помічаємо, як усе змінюється. Ми знаємо, що все змінюється, нас змалку вчать, що все змінюється, ми багато разів бачили на власні очі, як усе змінюється, і водночас ми абсолютно не здатні помітити ту мить, коли відбувається зміна, чи шукаємо зміну не там, де слід було б. От уже з'явились нові сталкери — оснащені кібернетикою. Старий сталкер був брудним, понурим чоловіком, котрий зі звірячою впертістю, міліметр за міліметром, повз на животі по Зоні, заробляючи собі куш. Новий сталкер — це чепурун при краватці, інженер, сидить де-небудь за кілометр від Зони, в зубах сигаретка, біля ліктя — склянка з бадьорливою сумішшю, сидить собі та дивиться за екранами. Джентльмен на зарплаті. Дуже логічна картина. Настільки логічна, що всі інші можливості просто на думку не спадають. А є ж і інші можливості — "недільна школа", наприклад.

І раптом, ні з того, ні з сього, його охопив відчай. Усе було марно. Все було даремно. Боже мій, подумав він. Адже нічого в нас не вийде! Не стримати, не зупинити! Ніяких сил не вистачить утримати у горщику цю квашу, подумав він із жахом. Не тому, що ми погано працюємо. І не тому, що вони хитріші і спритніші за нас. Просто світ такий. Людина така. Якби не було Візиту — було б що-небудь інше. Свиня багно знайде...

У "Боржчі" було багато світла і дуже смачно пахло. "Боржч" теж змінився — ні тобі пиятики, ні тобі веселощів. Гуталін тепер сюди не ходить, гидує, і Редрік Шухарт, напевно, встромив сюди носа свого рябого, скривився і пішов. Ернест усе ще в тюрмі, керує справами його стара, дорвалася: солідна постійна клієнтура, весь Інститут ходить сюди обідати, та й старші офіцери. Затишні кабінки, готують смачно, беруть недорого, пиво завжди свіже. Добра стара харчевня.

В одній із кабінок Нунан побачив Валентина Пільмана. Лауреат сидів з горнятком кави і читав складений удвоє журнал. Нунан підійшов.

— Дозволите приєднатися? — запитав він.

Валентин звів на нього чорні окуляри.

— А, — сказав він. — Прошу.

— Зараз, тільки руки помию, — сказав Нунан, згадавши раптом про болячку.

Тут його добре знали. Коли він повернувся і сів навпроти Валентина, на столі вже стояла маленька жаровня з паруючим шураско[9] та високий кухоль пива — не холодного, але й не теплого, як він любив. Валентин відклав журнал і пригубив каву.

— Слухайте, Валентине, — сказав Нунан, відрізаючи шматочок м'яса і вмочуючи його в соус. — Як ви гадаєте, чим усе це скінчиться?

— Ви про що?

— Візит, Зони, сталкери, військово-промислові комплекси — вся ця купа... Чим усе це може скінчитися?

Валентин довго дивився на нього сліпими чорними скельцями. Потім він закурив сигарету і сказав:

— Для кого? Конкретизуйте.

— Ну, скажімо, для людства загалом.

— Це залежить від того, поталанить нам чи ні, — сказав Валентин. — Ми тепер знаємо, що для людства загалом Візит минув, у цілому, безслідно. Для людства все минає безслідно. Звичайно, не виключено, що, тягаючи навмання каштани з цього вогню, ми врешті-решт

витягнемо щось таке, через що життя на планеті стане просто неможливим. Це буде безталання. Однак погодьтеся, що таке завжди загрожувало людству. — Він розігнав дим сигарети долонею і всміхнувся: — Я, бачте, давно вже відвик міркувати про людство загалом. Людство загалом — надто стаціонарна система, її нічим не проймеш.

— Ви так думаєте? — розчаровано промовив Нунан. — Що ж, може й так...

— Скажіть чесно, Річарде, — явно розважаючись, сказав Валентин. — От для вас, ділячи, що змінилося з Візитом? От ви дізналися, що у Всесвіті є ще принаймні один розум, окрім людського. Ну і що?

— Та як вам сказати? — промимрив Нунан. Він уже шкодував, що затіяв цю розмову. Не було тут про що розмовляти. — Що для мене змінилося?.. Наприклад, ось уже багато років я відчуваю якусь незручність, незатишність якусь. Добре, вони прийшли і відразу пішли. А якщо вони прийдуть знов і їм стукне в голову залишитися? Для мене, для ділячи, це, знаєте, не пусте запитання: хто вони, як вони живуть, чого їм треба?.. У найпримітивнішому варіанті я змушений думати, як мені змінити виробництво. Я маю бути готовий. А якщо я взагалі виявлюся непотрібним у їхній системі? — Він пожвавився. — А якщо ми всі виявимося непотрібними? Слухайте, Валентине, якщо вже до слова пришилося, існують які-небудь відповіді на ці питання? Хто вони, що їм було потрібно, повернуться чи ні?..

— Відповіді існують, — сказав Валентин, усміхаючись. — їх навіть дуже багато, вибирайте будь-яку.

— А особисто ви як вважаєте?

— Відверто кажучи, я ніколи не дозволяв собі думати про це серйозно. Для мене Візит — це передусім унікальна подія, вагома

можливістю перестрибнути відразу через кілька сходинок у процесі пізнання. Щось схоже на подорож у майбутнє технології. Н-ну, ніби до лабораторії Ісаака Ньютона потрапив сучасний квантовий генератор...

— Ньютон нічого не зрозумів би.

— Дарма ви так думаєте! Ньютон був дуже проникливий чоловік.

— Так? Ну добре, Бог з ним, із Ньютоном. А як ви все-таки тлумачите Візит? Хай навіть несерйозно...

— Добре, я вам скажу. Тільки я мушу попередити вас, Річарде, що ваше запитання перебуває у компетенції псевдонауки, яка має назву ксенологія. Ксенологія — це такий неприродний гібрид наукової фантастики з формальною логікою. Основою її методу є хибний прийом — нав'язування інопланетному розуму людської психології.

— Чому хибний? — сказав Нунан.

— А тому, що біологи свого часу вже попеклися, коли намагалися перенести психологію людини на тварин. Земних тварин, зауважте.

— Даруйте, — сказав Нунан. — Це зовсім інша справа. Адже ми говоримо про психологію РОЗУМНИХ істот...

— Так. І все було б дуже добре, якби ми знали, що таке розум.

— А хіба ми не знаємо? — здивувався Нунан.

— Уявіть собі, ні. Зазвичай виходять із дуже плоского визначення: розум — така здатність людини, яка відрізняє її діяльність від діяльності тварин. Така собі, знаєте, спроба відмежувати власника від пса, який нібито все розуміє, тільки сказати не може. Втім, із цього плоского

визначення випливають дотепніші. Вони базуються на гірких спостереженнях за вищезгаданою діяльністю людини. Наприклад: розум є здатністю живої істоти здійснювати недоцільні і неприродні вчинки.

— Так, це про нас, — погодився Нунан.

— На жаль. Або, скажімо, визначення-гіпотеза. Розум — складний інстинкт, який не встиг ще сформуватися. Мається на увазі, що інстинктивна діяльність завжди доцільна і природна. Мине мільйон років, інстинкт сформується, і ми перестанемо робити помилки, які, вірогідно, є невід'ємною властивістю розуму. І тоді, якщо у Всесвіті щось зміниться, ми щасливо вимремо, — знову ж таки тому, що розучилися здійснювати помилки, тобто пробувати різні, не передбачені жорсткою програмою варіанти.

— Якось це все у вас виходить... принизливо.

— Будь ласка, тоді ще одне визначення — дуже вивищене і шляхетне. Розум є здатністю використовувати сили навколишнього світу без руйнування цього світу.

Нунан зморщився і захитав головою.

— Ні, — сказав він. — Це вже занадто... Це не про нас... Ну а як щодо того, що людина, на відміну від тварин, є істотою, котра відчуває непереборну потребу в знаннях? Я десь про це вже читав.

— Я теж, — сказав Валентин. — Та вся біда в тому, що людина, принаймні масова людина, з легкістю поборює цю свою потребу в знаннях. Як на мене, вона такої потреби взагалі не має. Є потреба зрозуміти, а для цього знань не треба. Гіпотеза про Бога, наприклад, дає унікальну можливість абсолютно все зрозуміти, абсолютно ні про що не дізнаючись... Дайте людині вкрай спрощену систему світу і тлумачте всяку подію на базі цієї спрощеної моделі. Такий підхід не потребує

ніяких знань. Кілька завчених формул плюс так звана інтуїція, так звана практична кмітливість і так званий здоровий глузд.

— Стривайте, — сказав Нунан. Він допив пиво і з грюком поставив порожній кухоль на стіл. — Не відволікайтеся. Давайте все-таки так. Людина зустрілася з інопланетною істотою. Як вони знатимуть одне про одного, що вони обидва розумні?

— Гадки не маю, — сказав Валентин розвеселяючись. — Усе, що я читав із цього приводу, зводиться до хибного кола. Якщо вони здатні до контакту, значить, вони розумні. І навпаки: якщо вони розумні, вони здатні на контакт. І взагалі: якщо інопланетна істота має честь бути наділеною психологією людини, то вона розумна. Такі справи, Річарде. Читали Воннеґута[10]?

— От тобі й на, — сказав Нунан. — А я гадав, що у вас усе вже розкладено по поличках...

— Розкласти по поличках і мавпа може, — зауважив Валентин.

— Ні, стривайте, — сказав Нунан. Чомусь він почувався обдуреним. — Але якщо ви таких простих речей не знаєте... Добре, Господь із ним, із розумом. Видно, тут сам чорт ногу зламає. А про Візит? Що ви все ж таки думаєте про Візит?

— Будь ласка, — сказав Валентин. — Уявіть собі пікнік...

Нунан здригнувся:

— Як ви сказали?

— Пікнік. Уявіть собі: ліс, путівець, галявина. З путівця на галяву з'їжджає машина, з машини вивантажуються молоді люди, пляшки, кошики з провізією, дівчата, транзистори, фотокіноапарати...

Розпалюється багаття, ставляться намети, вмикається музика. А вранці вони їдуть. Звірі, птахи і комахи, які всю ніч із жахом спостерігали за подіями, виповзають зі своїх сховків. І що ж вони бачать? На траву понатікало автолу, розлився бензин, розкидані непотрібні свічки і масляні фільтри. Валяється дрантя, перегорілі лампочки, хтось загубив розвідного ключа. Від протекторів лишилася грязюка, налипла на якомусь незнаному болоті... ну і, самі розумієте, сліди багаття, недогризки яблук, цукеркові обгортки, консервні бляшанки, порожні пляшки, чийсь носовичок, чийсь складаний ніж, старі, подерті газети, монетки, зів'ялі квіти з інших галявин...

— Я зрозумів, — сказав Нунан. — Пікнік на узбіччі.

— Достоту. Пікнік на узбіччі якоїсь космічної дороги. А ви мене питаєте: повернуться вони чи ні.

— Дайте мені закурити, — сказав Нунан. — Дідько б забрав вашу псевдонауку! Якось я все це не так собі уявляв.

— Це ваше право, — зауважив Валентин.

— Виходить, що ж — вони нас навіть і не помітили?

— Чому?

— Ну, в будь-якому випадку, не звернули на нас уваги...

— Знаєте, я б на вашому місці не журився, — порадив Валентин.

Нунан затягнувся, закашлявся, кинув сигарету.

— Все одно, — сказав він уперто. — Не може бути... Дідько б вас, учених, ухопив! Звідки у вас така зневага до людини? Чому ви її весь час прагнете принизити?..

— Стривайте, — сказав Валентин. — Послухайте. "Ви запитаєте мене: чим велика людина? — процитував він. — Тим, що створила другу природу? Що привела в рух сили майже космічні? Що в мізерні строки заволоділа планетою і прорубала вікно у Всесвіт? Ні! Тим, що, незважаючи на все це, вціліла і збирається вціліти й надалі".

Запала мовчанка. Нунан думав.

— Можливо... — сказав він невпевнено. — Звичайно, якщо з цієї точки зору...

— Та ви не журіться, — благодушно сказав Валентин. — Пікнік — це ж тільки моя гіпотеза. І навіть не гіпотеза, власне, а так, картинка... Так звані серйозні ксенологи намагаються обґрунтувати набагато солідніші й облесливіші для людського самолюбства версії. Наприклад, що ніякого Візиту не було, що Візит ще тільки буде. Якийсь високий розум закинув до нас на Землю контейнери із взірцями своєї матеріальної культури. Очікується, що ми вивчимо ці зразки, здійснимо технологічний стрибок і зуміємо надіслати сигнал у відповідь, який і означатиме реальну готовність до контакту. Як вам це?

— Це вже значно краще, — сказав Нунан. — Я бачу, серед учених теж трапляються порядні люди.

— Або ось. Візит і справді мав місце, але він аж ніяк не закінчився. Фактично ми зараз перебуваємо у стані контакту, лише не підозрюємо про це. Прибульці оселилися у Зонах і ретельно нас вивчають, водночас готуючи до "жорстоких див прийдешнього".

— Оце я розумію! — сказав Нунан. — Принаймні, тоді зрозуміло, що це за таємниче мусування відбувається у руїнах заводу. Між іншим, ваш пікнік цю вовтузню не пояснює.

— Чому ж не пояснює? — заперечив Валентин. — Могло ж яке-небудь дівчисько забути на галявині улюблене механічне ведмежа...

— Ну, ви це облиште, — рішучо сказав Нунан. — Нічогеньке ведмежа — земля двигтить... Утім, звичайно, може бути й ведмежа. Пиво будете? Розаліє! Агов, стара! Два пива панам ксенологам!.. А все-таки приємно з вами побесідувати, — сказав він Валентину. — Таке собі прочищення мізків, наче англійської солі[11] насипали під черепок. Бо ж працюєш-працюєш, а навіщо, для чого, що буде, що станеться, чим серце заспокоїться...

Принесли пива. Нунан відсьорбнув, дивлячись поверх піни, як Валентин з виразом гидливого сумніву розглядає свій кухоль.

— Що, не подобається? — запитав він, облизуючи губи.

— Та я, власне, не п'ю, — нерішуче сказав Валентин.

— Та ну? — здивувався Нунан.

— Чорт забирай! — сказав Валентин. — Та ж мусить у цьому світі бути бодай один непитущий. — Він рішуче відсунув кухоль. — Замовте мені краще коньяку, якщо так, — сказав він.

— Розаліє! — негайно гаркнув геть розвеселілий Нунан.

Коли принесли коньяк, він сказав:

— І все-таки так не можна. Я вже не кажу про ваш пікнік — це взагалі свинство, — але якщо навіть прийняти версію, що це, скажімо, прелюдія до контакту, все одно недобре. Я розумію — "браслети", "порожняки"... Але "відьмин холодець" навіщо? "Комарині лисини", пух цей гидотний...

— Даруйте, — сказав Валентин, вибираючи скибку лимона. — Я не зовсім розумію вашу термінологію. Які, вибачте, лисини?

Нунан засміявся.

— Це фольклор, — пояснив він. — Робочий жаргон сталкерів. "Комарині лисини" — це області підвищеної гравітації.

— А, гравіконцентрати... Керована гравітація. От про це я поговорив би із насолодою, але ви нічого не зрозумієте.

— Чому ж це я нічого не зрозумію? Я все-таки інженер...

— Бо я сам не розумію, — сказав Валентин. — У мене є системи рівнянь, але як їх витлумачити — я гадки не маю... А "відьмин холодець" — це, вірогідно, колоїдний газ[12]?

— Саме він. Чули про катастрофу в Карриганівських лабораторіях?

— Чув дещо, — неохоче озвався Валентин.

— Ці йолопи помістили фарфоровий контейнер із "холодцем" у спеціальну камеру, гранично ізольовану... Тобто це вони так думали, що камера гранично ізольована, але коли вони відкрили контейнер маніпуляторами, "холодець" пішов через метал і пластик, наче вода через вимочку, вирвався назовні, і все, з чим він стикався, перетворювалося на той самий "холодець". Загинуло тридцять п'ять людей, понад сто скалічено, а вся будівля лабораторії зробилася

цілковито непридатною. Ви там бували коли-небудь? Чудова будівля! А тепер "холодець" стік у підвали і нижні поверхи... Ось вам і прелюдія до контакту.

Валентин весь зморщився.

— Так, я знаю все це, — сказав він. — Однак погодьтеся, Річарде, прибульці тут ні при чому. Звідки вони могли знати про існування в нас військово-промислових комплексів?

— А слід було би знати! — повчально відповів Нунан.

— А вони сказали б вам у відповідь: треба було вже давно познищувати військово-промислові комплекси.

— І то правда, — погодився Нунан. — От хай би вони цим і зайнялись, якщо такі могутні.

— Тобто ви пропонуєте втручання у внутрішні справи людства?

— Гм, — сказав Нунан. — Так ми, звичайно, можемо зайти дуже далеко. Не будемо про це. Повернімося краще до початку розмови. Чим все це таки закінчиться? Ну от, наприклад, ви, вчені. Сподіваєтеся ви отримати із Зони що-небудь фундаментальне, що-небудь таке, що дійсно могло би перевернути науку, технологію, спосіб життя?..

Валентин допив чарку і знизав плечима:

— Ви звертаєтесь не за адресою, Річарде. Я не люблю фантазувати даремно. Коли йдеться про такі серйозні речі, я віддаю перевагу обережному скепсисові. Якщо відштовхуватися від того, що ми вже отримали, попереду цілий спектр можливостей, і нічого певного сказати не можна.

— Розаліє, ще коньяку! — крикнув Нунан. — Ну добре, спробуймо з іншого кінця. Що ви, на вашу думку, вже отримали?

— Це прозвучить кумедно, але отримали дуже мало. Ми виявили багато дивовиж. У деяких випадках ми навчилися навіть використовувати ці дивовижі для своїх потреб. Ми навіть звикли до них... Лабораторна мавпа натискає червону кнопку — отримує банан, натискає білу — апельсин, але як мати банани й апельсини без кнопок, вона не знає. І яке відношення мають кнопки до бананів і апельсинів, вона не розуміє. Візьмімо, скажімо, "етаки". Ми навчилися ними користуватися. Ми навіть відкрили умови, за яких вони розмножуються діленням. Але ми досі не зуміли зробити жодного "етака", не розуміємо, як вони влаштовані, і, судячи з усього, розберемося у всьому цьому ще не скоро... Я би висловився так. Є об'єкти, яким ми знайшли застосування. Ми використовуємо їх, хоча майже запевно не так, як ними користуються прибульці. Я цілковито впевнений, що в переважній більшості випадків ми забиваємо мікроскопами цвяхи. Але все-таки дещо ми застосовуємо: "етаки", "браслети", які стимулюють життєві процеси... різні типи квазібіологічних мас, що спричинили такий переворот у медицині... Ми отримали нові транквілізатори, нові типи мінеральних добрив, переворот в агрономії... Утім, що я вам перераховую! Ви знаєте все це не гірше за мене — "браслетик", я бачу, самі носите... Назвемо цю групу об'єктів корисними. Можна сказати, що якоюсь мірою людство ними облагодіяне, хоча ніколи не слід забувати, що в нашому евклідовому світі[13] будь-яка палиця має два кінці...

— Небажані застосування? — вставив Нунан.

— Саме так. Скажімо, застосування "етаків" у військовій промисловості... Я не про це. Дія кожного корисного об'єкта нами більш або менш вивчена, більш або менш пояснена. Тепер затримка за технологією, але років через п'ятдесят ми самі навчимося виготовляти ці королівські печатки і тоді вже досхочу колотимемо ними горіхи[14]. Складніше з іншою групою об'єктів — складніше саме тому, що ніякого застосування вони в нас не знаходять, а їхні властивості в рамках наших

сьогоднішніх уявлень абсолютно непояснимі. Наприклад, магнітні пастки різних типів. Ми розуміємо, що це магнітна пастка, Панов це дуже дотепно довів. Але ми не розуміємо, де джерело такого потужного магнітного поля, у чому причина його надстійкості... нічого не розуміємо. Ми можемо тільки висувати фантастичні гіпотези стосовно таких властивостей простору, про які раніше навіть не підозрювали. Або К-23... Як ви їх називаєте, ці чорні гарні кульки, що йдуть на прикраси?

— "Чорні бризки", — сказав Нунан.

— От-от, "чорні бризки"... Гарна назва... Ну, ви знаєте про їхні властивості. Якщо пустити промінь світла у таку кульку, то світло вийде з нього із затримкою, причому ця затримка залежить від ваги кульки, від розміру, ще від деяких параметрів, і частота вихідного світла завжди менша за частоту вхідного... Що це таке? Чому? Є божевільна ідея, ніби ці ваші "чорні бризки" — це велетенські ділянки простору, наділеного іншими властивостями, ніж наш, і замкненого у таку згорнуту форму під впливом нашого простору... — Валентин витяг сигарету і запалив. — Коротше кажучи, об'єкти цієї групи для нинішньої людської практики цілковито некорисні, хоча із суто наукової точки зору вони мають фундаментальне значення. Це відповіді на запитання, які впали з неба і які ми ще не вміємо поставити. Згаданий вище сер Ісаак, може, і не розібрався б у лазері, але він, принаймні, зрозумів би, що така річ можлива, і це дуже сильно вплинуло б на його науковий світогляд. Я не вдаватимусь у подробиці, але існування таких об'єктів, як магнітні пастки, К-23, "біле кільце", враз перекреслило ціле поле недавно процвітаючих теорій і дало життя цілковито новим ідеям. А є ще й третя група...

— Так, — сказав Нунан. — "Відьмин холодець" та інше лайно...

— Ні-ні. Все це слід віднести або до першої, або до другої групи. Я маю на увазі об'єкти, про які ми нічого не знаємо чи знаємо тільки з чуток, об'єкти, які ми ніколи не тримали в руках. Те, що поцупили в нас із-під носа сталкери, — продали невідомо кому, приховали. Те, про що

вони мовчать. Легенди і напівлегенди: "машина бажань", "приблуда Дік", "веселі привиди"...

— Хвилинку, хвилинку, — сказав Нунан. — Це ще що таке? "Машина бажань" — розумію...

Валентин засміявся.

— Бачите, в нас теж є свій робочий жаргон. "Приблуда Дік" — це те саме гіпотетичне механічне ведмежа, яке бешкетує у руїнах заводу. А "веселі примари" — це певна небезпечна турбуленція[15], наявна в деяких районах Зони.

— Вперше чую, — сказав Нунан.

— Ви розумієте, Річарде, — сказав Валентин, — ми копирсаємося у Зоні два десятки років, але не знаємо і тисячної частки того, що вона містить. А якщо вже говорити про вплив Зони на людину... От, до речі, тут нам доведеться ввести до класифікації ще одну, четверту групу. Вже не об'єктів, а впливів. Ця група вивчена зовсім погано, хоча фактів назбиралося, на мій погляд, аж задосить. І ви знаєте, Річарде, я — фізик і, отже, скептик. Але й у мене подеколи мороз йде поза шкіру, коли я думаю про ці факти.

— Живі покійники... — пробурмотів Нунан.

— Що? А... Ні — це загадково, але не більше того. Як би це сказати... Це можливо уявити, абощо. А от коли навколо людини раптом ні з того ні з сього починають відбуватися позафізичні, позабіологічні явища...

— А, ви маєте на увазі емігрантів...

— Достоту так. Математична статистика, знаєте, — це дуже точна наука, хоч вона і має справу з випадковими величинами. І крім того, це дуже промовиста наука, дуже наочна...

Валентин, очевидячки, трохи захмелів. Він почав говорити голосніше, щоки його порожевіли, а брови понад чорними окулярами високо задерлися, зминаючи чоло в гармошку.

— Розаліє! — гаркнув раптом він. — Ще коньяку! Велику чарку!

— Люблю непитущих, — з повагою сказав Нунан.

— Не відволікайтеся! — сказав Валентин суворо. — Слухайте, що вам розповідають. Це дуже дивно.

Він підняв чарку, одним духом відсьорбнув половину і провадив далі:

— Ми не знаємо, що сталося з бідолашними хармонтцями у саму мить Візиту. Аж ось один із них вирішив емігрувати. Який-небудь звичайнісінький мешканець. Перукар. Син перукаря і внук перукаря. Він переїздить, скажімо, у Детройт. Відкриває перукарню, і починається чортова маячня. Понад дев'яносто відсотків його клієнтури гине впродовж року: гинуть в автомобільних аваріях, випадають із вікон, їх вирізують гангстери та хулігани, вони тонуть на мілких місцях і так далі, і так далі. Мало того. Число комунальних катастроф у Детройті різко зростає. Удвічі частіше вибухають газові колонки. У три з половиною рази частіше виникають пожежі від несправності електромережі. Утричі збільшується кількість автомобільних аварій. Удвічі зростає смертність від епідемій грипу. Мало того. Зростає кількість стихійних лих у Детройті та його околицях. Звідкись беруться смерчі і тайфуни, яких у цих місцях не бачили від тисяча сімсот затертого року. Розверзаються мокви небесні, й озеро Онтаріо, або Мічиган, або де там стоїть Детройт, виходить із берегів... Ну й усе в такому самому дусі. І такі катаклізми відбуваються в будь-якому місті, в будь-якій місцевості, де селиться

емігрант із району Візиту, і кількість цих катаклізмів прямо пропорційна до числа емігрантів, осілих у даному місці. І зауважте, подібний вплив справляють тільки ті емігранти, котрі пережили сам Візит. Народжені після Візиту на статистику нещасних випадків ніякого впливу не мають. Ви прожили в Хармонті десять років, але ви приїхали сюди після Візиту, і вас без побоювань можна селити хоч у Ватикані. Як пояснити таке? Від чого треба відмовитися — від статистики? Чи від здорового глузду? — Валентин схопив чарку і залпом допив її.

Річард Нунан почухав за вухом.

— Та-а-к, — сказав він. — Я взагалі багато чув про такі речі, але я, чесно кажучи, завжди гадав, що все це, м'яко кажучи, дещо перебільшено... Просто знадобився привід, аби заборонити еміграцію.

Валентин гірко усміхнувся:

— Нічого собі привід! Та хто ж такій маячні повірить? Ну, придумали б які-небудь епідемії... небезпеку розповсюдження шкідливих чуток... та мало ще чого!

Він уперся ліктями у стіл і засумував, опустивши обличчя у долоні.

— Я вам співчуваю, — сказав Нунан. — Справді, з точки зору нашої могутньої позитивістської науки[16]...

— Або, скажімо, мутагенний вплив Зони, — перебив його Валентин. Він зняв окуляри і втупився у Нунана чорними підсліпуватими очима. — Всі люди, котрі досить довго спілкуються із Зоною, зазнають змін — як фенотипних, так і генотипних[17]. Ви знаєте, які діти бувають у сталкерів, ви знаєте, що буває із самими сталкерами. Чому? Де мутагенний фактор? Радіації в Зоні ніякої. Хімічна структура повітря і грунту в Зоні хоч і має свою специфіку, проте жодної мутагенної небезпеки не становить. Що ж мені в таких умовах — у чаклунство

почати вірити? В лихе око?.. Слухайте, Річарде, давайте ще по чарці. Я щось розійшовся, хай воно все западеться...

Річард Нунан, усміхаючись, зажадав ще чарку коньяку для лауреата і кухоль пива для себе. Потім він сказав:

— Так ось. Я вам, звичайно, співчуваю у вашому борсанні. Але, відверто кажучи, особисто мені воскреслі покійники б'ють по мізках значно сильніше, ніж дані статистики. Тим паче, що даних статистики я ніколи не бачив, а мерців і бачив, і нанюхався предосить.

Валентин легковажно махнув рукою.

— А, покійнички ваші... — сказав він. — Слухайте, Річарде, вам не соромно? Ви ж усе-таки людина з освітою... Невже не зрозуміло, шо, з точки зору фундаментальних принципів, ці ваші небіжчики — анітрохи не більша і не менша дивовижа, ніж вічні акумулятори. Просто "етаки" порушують перший принцип термодинаміки, а небіжчики — другий, от і вся різниця. Всі ми в якомусь сенсі печерні люди — нічого страшнішого за привида чи вурдалака уявити собі не можемо. А, попри те, порушення принципу причиновості — значно страшніша річ, ніж цілі табуни привидів... і всяких там чудовиськ Рубінштейна... чи Валленштейна?

— Франкенштейна.

— Так, звичайно, Франкенштейна. Мадам Шеллі. Поетова дружина. Чи донька.[18] — Він раптом засміявся. — У цих ваших небіжчиків є одна цікава властивість — автономна життєздатність. Можна в них, приміром, відтяти ногу, і нога ходитиме... тобто не ходитиме, звичайно... загалом, житиме. Окремо. Без усяких фізіологічних розчинів... Так от, нещодавно доправили в Інститут одного такого... незатребуваного. Н-н-ну, препарували його... Це мені лаборант Бойда розповідав. Відокремили праву руку для якихось там потреб, приходять наступного ранку, а вона

дулю показує... — Валентин зареготав. — Га? І так досі! То розтисне пальці, то знову складе. Як ви вважаєте, що вона цим хоче сказати?

— По-моєму, символ доволі прозорий... А чи не час нам по домівках, Валентине? — сказав Нунан, дивлячись на годинник. — Я маю ще одну важливу справу.

— Ходім, — охоче погодився Валентин, марно намагаючись втрапити обличчям в оправу окулярів. — Ф-фу, напоїли ви мене, Річарде... — Він узяв окуляри в обидві руки і старанно прилаштував їх на місце. — У вас машина?

— Так, я вас завезу.

Вони розрахувалися і рушили до виходу. Валентин тримався ще прямiше ніж зазвичай і час від часу з розмаху прикладав палець до скроні, вітаючи знайомих лаборантів, які з цікавістю і здивуванням спостерігали за світилом світової фізики. Біля самого виходу, вітаючи швейцара, що розплився в усмішці, Валентин збив із себе окуляри, і всі троє кинулися їх ловити.

— Ф-фу, Річарде... — примовляв Валентин, влізаючи в "пежо". — Ви мене без-бож-но напоїли. Не можна ж так, чорт забирай... Незручно. В мене завтра експеримент. Ви знаєте, цікава річ...

І він заходився розповідати про завтрашній експеримент, щохвилини відволікаючись на анекдоти і примовляючи: "Напоїли... це ж треба! До дідька псячого..." Нунан відвіз його у наукове містечко, рішуче поклав край несподіваному сплеску лауреатового бажання піддати ще ("...і який там до дідька експеримент? Знаєте, що я з цим вашим експериментом зроблю? Я його відкладу!..") і здав з рук на руки дружині, котра, побачивши свого чоловіка, весело обурилася.

— ...Г-гості? — галасував чоловік. — Хто? А, професор Бойд? Пречудово! Зараз ми з ним хильнемо. Але не чарками, чорт забирай, а келихами... Річарде! Де ви, Річарде!..

Це Нунан чув, уже збігаючи сходами. А вони ж також бояться, думав він, знову вмощуючись у "пежо". Бояться, бояться, високолобі... Але так і має бути. Вони повинні боятися навіть більше, ніж усі ми, звичайні міщани, разом узяті. Ми ж просто нічого не розуміємо, а вони принаймні розуміють, до якої міри нічого не розуміють. Дивляться в це бездонне провалля і знають, що неминуче їм туди спускатися, — серце заходиться, але спускатися треба, а як спускатися, що там на дні і, головне, чи можна буде потім звідти вибратися?.. А ми, грішні, дивимося, так би мовити, в інший бік. Слухай, а може, так і треба? Хай воно собі йде все своїм робом, а ми вже проживемо як-небудь. Правильно він сказав: найгероїчніший вчинок людства — це те, що воно вижило і збирається вижити надалі... А все-таки дідько б вас забрав, сказав він прибульцям. Не могли влаштувати свій пікнік в іншому місці. На Місяці, приміром. Або на Марсі. Така сама ви байдужа мерзота, як і всі, хоч і навчилися згортати простір. Пікнік, бачте, нам тут влаштували... Пікнік...

Як же мені краще вчинити з моїми пікніками, думав він, повільно ведучи "пежо" яскраво освітленими мокрими вулицями. Як би мені спритніше все це провернути? За принципом найменшої дії. Як у механіці. На біса мені тоді мій такий-сякий інженерний диплом, якщо я не можу придумати, як мені спритніше підловити цього безногого мерзотника...

Він зупинив машину перед будинком, де жив Редрік Шухарт, і трохи посидів за кермом, прикидаючи, як вести розмову. Потім він витяг "етак", виліз із машини і тільки тут зауважив, що будинок виглядає нежилим. Майже всі вікна були темні, у скверику нікого не було, і навіть ліхтарі там не горіли. Це нагадало йому, що він зараз побачить, і він мерзлякувато зіщулився. Йому навіть спало на думку, що, може, є сенс викликати Редріка по телефону і побесідувати з ним у машині чи в якій-

небудь тихій пивничці, але він відігнав цю ідею. З цілого ряду причин. І крім усього іншого, сказав він собі, давай не будемо уподібнюватися до всіх цих жалюгідних сволот, які розбіглися звідси, як таргани, ошпарені окропом.

Він увійшов у під'їзд, поволі піднявся по давно не метених сходах. Навколо стояла нежила тиша, багато дверей, що виходили на сходові площадки, були прочинені чи навіть розчинені навстіж — з темних передпокоїв тхнуло спертими запахами вогкості і пилу. Він зупинився перед дверима Редрікової квартири, пригладив волосся поза вухами, глибоко зітхнув і натиснув кнопку дзвінка. Якийсь час за дверима було тихо, потім там рипнули мостини, клацнув замок, і двері тихо прочинилися. Кроків він так і не розчув.

На порозі стояла Мавпочка, донька Редріка Шухарта. З передпокою на напівтемну сходову площадку падало яскраве світло, і першої секунди Нунан побачив тільки темний силует дівчинки і подумав, як вона сильно підросла за останні кілька місяців, але потім вона відступила у глиб передпокою, і він побачив її обличчя. У горлі в нього миттєво пересохло.

— Добридень, Маріє, — сказав він, намагаючись розмовляти якомога лагідніше. — Як поживаєш, Мавпочко?

Вона не відповіла. Вона мовчала і цілком безшумно задкувала до дверей у вітальню, дивлячись на нього спідлоба. Схоже, вона не впізнавала його. Та й він, чесно кажучи, не впізнавав її. Зона, подумав він. Погань...

— Хто там? — запитала Гута, визираючи з кухні. — Господи, Дік! Де ви пропадали? Ви знаєте, Редрік повернувся!

Вона поспішила до нього, на ходу витираючи руки рушником, перекинутим через плече, — така ж гарна, енергійна, сильна, тільки от підтягло її якось: обличчя змарніло, і очі були якісь... гарячкові, чи що?

Він поцілував її у щоку, віддав їй плащ і капелюх і сказав:

— Чули, чули... Усе часу ніяк не міг знайти — забігти. Вдома він?

— Вдома, — сказала Гута. — У нього там один... Скоро піде, напевно, вони давно вже сидять. Проходьте, Діку...

Він ступив кілька кроків по коридору і зупинився у дверях вітальні. Старий сидів за столом. Сам. Нерухомий і трохи перехняблений. Рожеве світло від абажура падало на широке темне обличчя, наче вирізане зі старого дерева, запалий безгубий рот, завмерлі, без блиску, очі. І відразу Нунан відчув запах. Він знав, що це гра уяви, запах бував тільки у перші дні, а потім зникав геть-чисто, але Річард Нунан відчував його немовби пам'яттю — млосний, важкий запах розритої землі.

— Або ходімо на кухню, — поспіхом сказала Гута. — Я там вечерю готую, заразом і побалакаємо.

— Так, звичайно, — сказав Нунан бадьоро. — Стільки не бачилися!.. Ви ще не забули, що саме я люблю випити перед вечерею?

Вони пройшли на кухню, Гута відразу ж відчинила холодильник, а Нунан усівся за стіл і огледівся. Як завжди, тут усе було чисто, все блищало, над каструльками здіймалась пара. Плита була нова, напівавтомат, значить, гроші в домі велися.

— Ну як він? — запитав Нунан.

— Та все такий самий, — відповіла Гута. — Схуд у тюрмі, але тепер уже від'ївся.

— Рудий?

— Ще би!

— Злий?

— Аякже! Це в нього вже до самої смерті.

Гута поставила перед ним склянку "кривавої Мері" — прозорий шар російської горілки ніби висів над шаром томатного соку.

— Не багато? — запитала вона.

— Якраз. — Нунан набрав у груди повітря і, замружившись, влив у себе суміш. Це було добре. Він пригадав, що, по суті справи, за весь день уперше випив щось істотне. — Оце інша річ, — сказав він. — Тепер можна жити.

— У вас усе добре? — запитала Гута. — Чого ви так довго не заходили?

— Кляті справи, — сказав Нунан. — Кожного тижня збирався зайти чи бодай подзвонити, але спочатку довелося їхати у Рексополіс, потім скандал один почався, потім мені кажуть: "Редрік повернувся", — добре, думаю, навіщо їм заважати... Словом, закрутився я, Гуто. Я інколи себе питаю: якого чорта ми так крутимося? Щоби заробити гроші? Але на дідька нам гроші, якщо ми тільки те й робимо, що крутимося?..

Гута дзенькнула кришками каструльок, узяла з полички пачку сигарет і сіла за стіл навпроти Нунана. Очі її були опущені. Нунан поспіхом вихопив запальничку і дав їй прикурити, і знову, вдруге в житті, помітив, що в неї тремтять пальці, як тоді, коли Редріка щойно засудили і Нунан прийшов до неї, щоби дати їй грошей, — попервах вона зовсім пропадала без грошей, і жодна тварюка в будинку не давала їй у

борг. Потім гроші в домі з'явилися, і, судячи з усього, чималі, і Нунан здогадувався — звідки, але він продовжував приходити, приносив Мавпочці ласощі й іграшки, цілими вечорами пив з Гутою каву і планував разом з нею майбутнє щасливе Редрікове життя, а потім, наслухавшись її розповідей, ішов до сусідів і намагався якось приструнчити їх, пояснював, умовляв, нарешті, коли йому вривався терпець, погрожував: "Рудий же коли повернеться, він вам усі кістки переламає..." — нічого не допомагало.

— А як поживає ваша дівчина? — запитала Гута.

— Котра?

— Ну, з якою ви заходили тоді... Білява така...

— Яка ж це моя дівчина? Це моя стенографістка. Вийшла заміж і звільнилася.

— Одружитися вам треба, Діку, — сказала Гута. — Хочете, наречену знайду?

Нунан хотів було відповісти, як завжди: "Мавпочка от підросте...", але вчасно спохопився. Зараз би це вже не прозвучало.

— Стенографістка мені потрібна, а не дружина, — пробурчав він. — Кидайте ви свого рудого диявола та йдіть до мене стенографісткою. Ви ж були чудовою стенографісткою. Старий Гарріс вас досі згадує.

— Ще би, — сказала вона. — Всю руку тоді об нього відбила.

— О, навіть так? — Нунан удав, що здивований. — Оце так Гарріс!

— Господи! — сказала Гута. — Та він мені проходу не давав! Я тільки одного боялася, аби Ред не дізнався.

Безшумно зайшла Мавпочка — з'явилася у дверях, подивилася на каструлі, на Річарда, потім підійшла до матері і притулилася до неї, відвернувши обличчя.

— Ну що, Мавпочко, — сказав бадьоро Річард Нунан. — Шоколадку хочеш?

Він поліз до жилетної кишені, витяг шоколадний автомобільчик у прозорому пакетику і простягнув дівчинці. Вона не ворухнулася. Гута взяла в нього шоколадку і поклала на стіл. У неї раптом побіліли губи.

— Отак-то, Гуто, — бадьоро сказав Нунан. — А я, знаєте, переїжджати зібрався. Набридло мені в готелі. По-перше, від Інституту все-таки далеко...

— Вона вже майже нічого не розуміє, — тихо сказала Гута, і він урвав себе, взяв в обидві руки склянку і почав безглуздо крутити нею в пальцях. — Ви от не питаєте, як ми живемо, — продовжувала вона, — і правильно робите. Тільки ж ви наш старий друг, Діку, нам від вас приховувати нема чого. Та й не приховаєш!

— У лікаря були? — запитав Нунан, не підводячи очей.

— Так. Вони нічого не можуть зробити. А один сказав...

Вона замовкла. Він теж мовчав. Не було тут про що говорити і не хотілося про це думати, але його раптом вдарила моторошна думка: це вторгнення. Не пікнік на узбіччі, не заклик до контакту — вторгнення. Вони не можуть змінити нас, але вони проникають у тіла наших дітей і змінюють їх за своїм образом і подобою. Його пробрав холод, але він відразу пригадав, що вже читав про щось подібне, якийсь покетбук[19]

у яскравій глянсовій обкладинці, і від цього спогаду йому полегшало. Вигадати можна все, що завгодно. Насправді ніколи не буває так, як вигадують.

— А один сказав, що вона вже не людина, — промовила Гута.

— Маячня, — глухо сказав Нунан. — Зверніться до справжнього фахівця. Зверніться до Джеймса Каттерфілда. Хочете, я з ним поговорю? Влаштую вам прийом...

— Це до М'ясника? — Вона нервово засміялася. — Не треба, Діку, спасибі. Це він і сказав. Мабуть, доля.

Коли Нунан знову зважився підняти очі, Мавпочки вже не було, а Гута сиділа нерухомо, рот у неї був привідкритий, очі порожні, і на сигареті в її пальцях наріс довгий кривий стовпчик сірого попелу. Тоді він штовхнув до неї по столу склянку і промовив:

— Зробіть мені ще одну порцію... І собі зробіть. І вип'ємо.

Вона струсила попіл, пошукала очима, куди подіти недопалок, і кинула в мийку.

— За що? — проговорила вона. — От я чого не розумію! Що ми таке зробили? Ми ж не найгірші все-таки в цьому місті...

Нунан подумав, що вона зараз заплаче, але вона не заплакала — відкрила холодильник, узяла горілку та сік і зняла з полички другу склянку.

— Ви все-таки не впадайте в розпач, — сказав Нунан. — Нема на світі нічого такого, чого не можна було б виправити. І ви мені повірте, Гуто, в мене дуже великі зв'язки. Усе, що зможу, я зроблю...

Зараз він сам вірив у те, що казав, і вже перебирав у голові імена, лікарні та міста, і йому вже здавалося, ніби про подібні випадки він щось десь чув, і ніби все закінчилося щасливо, треба тільки розібратися, де це було і хто лікував, але тут він згадав, навіщо він сюди прийшов, і згадав пана Лемхена, і згадав, для чого він заприятелював із Гутою, і йому не захотілося думати ні про що, і він відігнав від себе всі зв'язні думки, всівся зручніше, розслабився і став чекати, поки йому дадуть випивку.

У цей час у передпокої почулися човгаючі кроки, постукування, та огидний, особливо зараз, голос Стерв'ятника Барбриджа прогугнявив:

— Е, Рудий! А до твоєї баби, видно, хтось зазирнув, — тютя... Я би на твоєму місці цього так не залишив...

І Редріків голос:

— Бережи протези, Стерв'ятнику. І прикуси язик. Онде двері, піти не забудь, мені вечеряти пора.

І Барбридж:

— Тьху ти, Господи, пожартувати вже не можна!

І Редрік:

— Ми з тобою вже все віджартували. І крапка. Мотай, мотай, не затримуй!

Клацнув замок, і голоси стихли — вочевидь, обидва вийшли на сходову площадку. Барбридж щось сказав упівголоса, і Редрік йому відповів: "Усе, усе, поговорили!" Знову бурчання Барбриджа і різкий голос Редріка: "Сказав — усе!" Гахнули двері, простукотіли швидкі кроки в передпокої, і на порозі кухні з'явився Редрік Шухарт. Нунан підвівся йому назустріч, і вони міцно потисли один одному руки.

— Я так і знав, що це ти, — сказав Редрік, оглядаючи Нунана меткими зеленкуватими очима. — О, погладшав, товстуне! Все задницю в барах нагулюєш... Еге! Та ви тут, я бачу, весело час проводите! Гуто, старенька, зроби мені порцію, треба наздоганяти...

— Та ми ще й не почали, — сказав Нунан. — Ми тільки збиралися. Від тебе хіба втечеш!

Редрік різко засміявся, тицьнув Нунана кулаком у плече.

— А от ми зараз подивимося, хто кого дожене, хто кого пережене! Я, брате, два роки постив, мені, щоби тебе догнати, цистерну вихлебтати треба... Ходімо, ходімо, чого ми тут на кухні! Гуто, тягни вечерю...

Він пірнув у холодильник і знову випростався, тримаючи в кожній руці по дві пляшки з різними наклейками.

— Гуляти будемо! — оголосив він. — На честь найкращого друга Річарда Нунана, котрий не покидає своїх у біді! Хоча користі йому від цього ніякої. Ех, Гуталіна нема, жаль...

— А ти подзвони йому, — запропонував Нунан.

Редрік похитав яскраво-рудою головою.

— Туди ще телефон не провели, куди йому тепер дзвонити. Ну ходімо, ходімо...

Він першим увійшов у вітальню і гримнув пляшки на стіл.

— Гуляти будемо, татуню! — сказав він непорушному старому. — Це ось Річард Нунан, наш друг! Діку, а це татусь мій, Шухарт-старший...

Річард Нунан, скулившись подумки в непроникний клубок, розтягнув рота до вух, потрусив у повітрі долонею і сказав покійникові:

— Дуже радий, містере Шухарт. Як поживаєте?.. Ми ж знайомі, Реде, — сказав він Шухарту-молодшому, який копирсався в барі. — Ми одного разу вже бачилися, мигцем, щоправда...

— Сідай, — сказав йому Редрік, киваючи на стілець напроти старого. — Ти, якщо будеш з ним говорити, говори гучніше — він не чує ні хрена.

Він розставив келихи, швидко відкоркував пляшки і сказав Нунану:

— Розливай. Татусеві небагато, на саме денце...

Нунан неквапливо взявся розливати. Старий сидів у попередній позі, втупившись у стіну. І він ніяк не реагував, коли Нунан присунув до нього келих. А Нунан уже переключився на нову ситуацію.

Це була гра, страшна і жалюгідна. Гру розігрував Редрік, і він приєднався до цієї гри, як усе життя приєднувався до чужих ігор, і страшних, і жалюгідних, і соромітних, і диких, і значно небезпечніших, ніж оця. Редрік, піднявши свого келиха, промовив: "Ну що, понеслися?", і Нунан цілком природно поглянув на старого, а Редрік нетерпляче подзенькав своїм келихом об Нунанів келих і сказав: "Понеслися, понеслися, ти за нього не хвилюйся, він свого не попустить...", і тоді Нунан цілком природно кивнув, і вони випили.

Редрік крекнув і, виблискуючи очима, заговорив у тому самому збудженому, трохи штучному тоні:

— Усе, братику! Більше мене тюрма не побачить. Якби ти знав, любий мій, до чого ж удома добре! Гроші є, я собі гарний котеджик приглянув, із садом будемо, не гірше, ніж у Стерв'ятника... Ти знаєш, я ж емігрувати хотів, ще в тюрмі вирішив. Заради якого падла я в цьому

вошивому містечку сиджу? Та нехай, думаю, пропаде воно все. Повертаюся — привіт, заборонили еміграцію! Та що ж ми — чумними якимось стали за ці два роки?..

Він говорив і говорив, а Нунан кивав, присьорбуючи віскі, вставляв співчутливі прокльони, риторичні запитання, потім взявся розпитувати про котедж — що за котедж, де, за яку ціну? — і вони з Редріком посперечалися. Нунан доводив, що котедж дорогий і в незручному місці, він витяг нотатник, узявся гортати його і називати адреси занедбаних котеджів, які віддадуть за безцінь, а ремонт коштуватиме мізерію, особливо якщо подати заяву про еміграцію, отримати від властей відмову і зажадати компенсації.

— Ти, я бачу, вже й нерухомістю зайнявся, — сказав Редрік.

— А я всім потроху займаюся, — відповів Нунан і підморгнув.

— Знаю, знаю, наслухався про твої бордельні афери!

Нунан зробив великі очі, приклав палець до губ і кивнув у бік кухні.

— Та годі, всі це знають, — сказав Редрік. — Гроші не пахнуть. Тепер я це добре зрозумів... Але Маслака ти собі підібрав в управителі — я животи порвав, коли почув! Пустив, розумієш, цапа в город... Він же псих, я його з дитинства знаю!

Тут старий повільно, дерев'яним рухом, ніби величезна лялька, підняв руку з коліна і з дерев'яним стукотом зронив її на стіл біля свого келиха. Рука була темна, із синюватим полиском, зведені пальці робили її схожою на курячу лапу. Редрік замовк і подивився на нього. В обличчі його щось здригнулося, і Нунан із здивуванням побачив на цій рябій хижій фізіономії найсправжнішу, найнепідробнішу любов і ніжність.

— Пийте, татусю, пийте, — лагідно сказав Редрік. — Трошки можна, пийте на здоров'я... Нічого, — впівголоса сказав він Нунану, по-змовницьки підморгуючи. — Він до цього келишка добереться, будь спокійний...

Дивлячись на нього, Нунан згадав, що було, коли Бойдові лаборанти з'явилися сюди за цим небіжчиком. Лаборантів було двоє, обидва міцні сучасні хлопці, спортсмени і все таке, і ще був лікар із міської лікарні і при ньому двійко санітарів, людей грубих і здоровенних, пристосованих тарбати носилки і втихомирювати буйних. Потім один із лаборантів розповідав, що цей "рудий" спочатку наче не зрозумів, про що йдеться, впустив у квартиру, дав оглянути батька, і, напевно, старого так би й повезли, бо Редрік, схоже, уявив, ніби татуся кладуть у лікарню на профілактику. Але ці бовдури-санітари, які впродовж попередніх переговорів стирчали у передпокої і підглядали за Гутою, як вона миє в кухні вікна, взялися, коли їх гукнули, за старого як за колоду — потягли, впустили на підлогу. Редрік оскаженів, і тут виліз уперед бовдур-лікар і почав ґрунтовно пояснювати, що, куди і навіщо. Редрік послухав його хвилину або дві, а потім раптом без будь-якого попередження вибухнув, наче воднева бомба. Лаборант, котрий усе це розповідав, і сам не пам'ятає, як він опинився на вулиці. Рудий диявол спустив по сходах усіх п'ятьох, причому жодному з них не дав піти самостійно, на своїх ногах. Усі вони, за словами лаборанта, вилетіли з парадного, наче ядра з гармати. Двоє залишилися валятися на панелі непритомними, а інших трьох Редрік гнав по вулиці чотири квартали, після чого повернувся до інститутської труповозки і повибивав у ній усі вікна — шофера в машині вже не було, він дременув по вулиці у протилежному напрямку...

— ...Мені тут в одному барі новий коктейль показали, — казав тим часом Редрік, розливаючи віскі. — "Відьмин холодець" називається, я тобі потім зроблю, як поїмо. Це, брате, така річ, що на порожнє пузо приймати небезпечно для життя: руки-ноги терпнуть від однієї порції... Ти як хочеш, Діку, а я тебе сьогодні накиряю. І тебе накиряю, і сам накиряюся... Старі добрі часи згадаємо, "Боржч" згадаємо... Бідолаха Ерні досі сидить, знаєш? — Він випив, витер губи затиллям долоні і

запитав недбало: — А що там в Інституті, за "відьмин холодець" ще не взялися? Я, знаєш, від науки трохи відстав...

Нунан відразу зрозумів, чому Редрік почав розмову на цю тему. Він сплеснув руками і сказав:

— Що ти, друзяко! Із цим "холодцем" знаєш яка штука трапилася? Про Карриганівські лабораторії чув? Є така приватна контора... Так от, роздобули вони порцію "холодцю"...

Він розповів про катастрофу, про скандал, про те, що кінців так і не знайшли, звідки взявся "холодець" — так і не з'ясували, а Редрік слухав нібито неуважно, цмокав язиком, хитав головою, а потім рішуче плеснув ще віскі у келихи і сказав:

— Так їм і треба, паразитам, щоб вони всі повиздихали...

Вони випили. Редрік подивився на татуся — знову у його обличчі щось здригнулося. Він простягнув руку і присунув келиха ближче до скорчених пальців, і пальці раптом розтислися і знову стислися, обхопивши келих за денце.

— Отак-от воно справа швидше піде, — сказав Редрік. — Гуто! — закричав він. — Довго ти нас голодом моритимеш?.. Це вона для тебе старається, — пояснив він Нунану. — Неодмінно твій улюблений салат готує, з молюсками, вона їх давно припасла, я бачив... Ну а як взагалі в Інституті справи? Знайшли що-небудь новеньке? У вас там, кажуть, тепер щосили автомати працюють, та мало виробляють...

Нунан узявся розповідати про інститутські справи, і поки він говорив, біля стола поруч зі старим нечутно виникла Мавпочка, постояла, поклавши на стіл волохаті лапки, і раптом зовсім дитячим рухом притулилася до небіжчика і схилила голову йому на плече. І Нунан, продовжуючи теревенити, подумав, дивлячись на ці два

дивовижні витвори Зони: Господи, та що ж іще? Що ж іще треба з нами зробити, щоб нас нарешті пройняло? Невже оцього — мало?.. Він знав, що цього мало. Він знав, що мільярди і мільярди нічого не знають і нічого не хочуть знати, а як і дізнаються, то пожахаються десять хвилин і знову повернуться на круги свої. Нап'юся, подумав він озвіріло. До дідька Барбриджа, до дідька Лемхена... Сім'ю цю, Богом прокляту, до дідька. Нап'юся.

— Ти чого на них витріщився? — неголосно спитав Редрік. — Ти не хвилюйся, це їй не шкодить. Навіть навпаки — кажуть, від них здоров'я йде.

— Так, я знаю, — сказав Нунан і залпом осушив келих.

Увійшла Гута, заклопотано наказала Редріку розставляти тарілки і поставила на стіл велику срібну миску з улюбленим салатом Нунана. І тут старий, наче хтось спохопився і смикнув за ниточки, одним рухом підкинув келих до відкритого рота.

— Ну, хлопці, — сказав Редрік захопленим голосом, — тепер у нас піде гулянка на славу!

4. Редрік Шухарт, 31 рік

За ніч долина вистигла, а на світанку стало зовсім холодно. Вони йшли по насипу, ступаючи по зогнилих шпалах між іржавими рейками, і Редрік дивився, як виблискують на шкіряній куртці Артура Барбриджа крапельки згуслого туману. Хлопчина крокував легко, весело, ніби не було позаду втомливої ночі, нервової напруги, від якої і досі трусилася кожна жилка, двох моторошних годин на мокрому вершечку лисого пагорба, котрі вони провели у хворобливому напівсні, притулившись один до одного спинами задля тепла, перечікуючи потік "зеленки", що обтікала пагорб і зникала в яру.

З боків насипу лежав густий туман. Час від часу він наповзав на рейки важкими сірими струменями, і в цих місцях вони йшли по коліна в повільних клубках каламуті. Пахло мокрою іржею, з болота праворуч від насипу смерділо тухлятиною. Навколо нічого не було видно, крім туману, але Редрік знав, що на обидва боки простягається пагориста рівнина з кам'яними розсипами, а за рівниною в імлі ховаються гори. І ще він знав, що, коли зійде сонце і туман осяде росою, він має побачити десь ліворуч каркас розбитого вертольота, а попереду — ешелон вагонеток, і ось тоді почнеться сама справа.

Редрік на ходу пропхав долоню між спиною і рюкзаком і підкинув рюкзак вище, щоби край балона з гелієм не різав хребет. Важкий, паразит, як я з ним поповзу? Півтора кілометри навкарачки... Добре, не бухти, сталкере, знав, на що йдеш. П'ятсот тисяч монет чекають наприкінці дороги, можна й попотіти. П'ятсот тисяч, ласий шмат, га? Хрен я їм віддам менше ніж за п'ятсот тисяч. І хрен я дам Стерв'ятнику більше тридцяти. А шмаркачеві... а шмаркачеві — нічого. Якщо старий гад бодай півправди сказав, то шмаркачеві — нічого...

Він знову поглянув у спину Артурові і якийсь час примружившись спостерігав, як той легко переступає через дві шпали разом, широкоплечий, вузькозадий, і довге, як у сестри — кольору воронового крила, волосся здригається в такт крокам. Сам напросився, похмуро подумав Редрік. Сам. І чого це він так відчайдушно напрошувався? Просто тремтів весь, сльози на очах... "Візьміть мене, містере Шухарт. Мені різні люди пропонували, але я хотів би тільки з вами, вони ж усі ні на що не придатні! Батько... Але ж він тепер не може!" Редрік зусиллям волі обірвав цей спогад. Думати про це було огидно, і, можливо, через те він став думати про Артурову сестру, про те, як він із цією Діною спав — і тверезий спав, і п'яний спав, і яке це щоразу було розчарування. Просто незбагненно: така розкішна баба, вік би з нею кохався, а насправді — порожняк, обман, лялька нежива, а не жінка. Наче, згадується, гудзики на маминому светрі — бурштинові такі, напівпрозорі, золотаві, так і хочеться запхати їх у рот і смоктати в очікуванні якоїсь незвичайної насолоди, і він брав їх до рота і смоктав, і

щоразу страшенно розчаровувався, і щоразу забував про це розчарування — навіть не забував, а просто відмовлявся вірити власній пам'яті, варто було йому знову їх побачити.

А може, татусь його до мене підіслав, подумав він про Артура. Он у нього яка пушка у задній кишені... Ні, навряд. Стерв'ятник мене знає. Стерв'ятник знає, що зі мною жарти погані. І знає, який я у Зоні. Ні, дурниці все це. Не перший він мене просив, не перший він сльози лив, інші й навколішки ставали... А пушки вони всі з собою тягають по першому разу. Вперше і востаннє. Невже востаннє? Ох, востаннє, хлопче! Ось що виходить, Стерв'ятнику, востаннє. Так, татуню, дізнався би ти про цю його витівку — так би його костурами віддухопелив, синочка свого, в Зоні вимоленого... Він раптом відчув, що попереду щось є — недалеко вже, метрів за тридцять-сорок.

— Стій, — сказав він Артурові.

Хлопець слухняно завмер на місці. Реакція у нього була доброю — він так і застиг із занесеною ногою, а потім повільно й обережно опустив її на землю. Редрік зупинився біля нього. Колія тут помітно йшла вниз і повністю ховалася в тумані. І там, у тумані, щось було. Щось велике і нерухоме. Безпечне. Редрік обережно потягнув ніздрями повітря. Так. Безпечне.

— Уперед, — сказав він тихо, почекав, поки Артур зробить крок, і рушив за ним.

Краєм ока він бачив Артурове обличчя, різьблений його профіль, чисту шкіру щоки і рішуче стиснуті губи під тонюсінькими вусиками.

Вони занурилися в туман по пояс, потім — по шию, а ще через кілька секунд попереду забовваніла скошена брила вагонетки.

— Усе, — сказав Редрік і почав стягати рюкзак. — Сідай, де стоїш. Перекур.

Артур допоміг йому стягнути рюкзак, а потім вони сіли поруч на іржаву рейку, Редрік відстібнув один із клапанів, дістав згорток з їжею і термос із кавою і, поки Артур розгортав пакунок і прилаштовував бутерброди на рюкзаку, витяг із-за пазухи флягу, відгвинтив кришечку і, зажмурившись, зробив кілька повільних ковтків.

— Ковтнеш? — запропонував він, обтираючи долонею шийку фляги. — Для хоробрості...

Артур ображено похитав головою.

— Для хоробрості мені не треба, містере Шухарт, — сказав він. — Я ліпше кави, якщо дозволите. Вогко тут дуже, правда?

— Вогко, — згодився Редрік. Він сховав флягу, вибрав бутерброд і взявся жувати. — Ось туман розійдеться, побачиш, що тут навкруги суцільні болота. Раніше у цих місцях комарів було — страшне діло...

Він замовк і налив собі кави. Кава була гаряча, густа, солодка, пити її зараз було навіть приємніше, ніж спиртне. Від неї пахло домом. Гутою. І не просто Гутою, а Гутою в халатику, просто зі сну, ще із залежаним рубцем від подушки на щоці. Дарма я в цю справу вплутався, подумав він. П'ятсот тисяч... А на дідька мені ці п'ятсот тисяч? Бар я на них купувати збираюся, чи що? Гроші потрібні, щоби про них не думати. Це правильно. Це Дік слушно сказав. Але ж я про них і так не думаю останнім часом. На дідька мені ці гроші? Будинок є, сад є, без роботи в Хармонті не залишишся... Завів мене Стерв'ятник, гнида смердюча, завів, як молоденького...

— Містере Шухарт, — сказав раптом Артур, дивлячись у сторону, — а ви справді вірите, що ця штука виконує бажання?

— Маячня! — розгублено промовив Редрік і завмер із піднесеним до рота стаканчиком. — А ти звідки знаєш, за якою такою штукою ми йдемо?

Артур зніяковіло засміявся, запустив п'ятірню у волосся кольору воронового крила, посмикав і сказав:

— Та от здогадався!.. Я вже і не пригадую, що саме наштовхнуло мене на цю думку... Ну, по-перше, раніше батько весь час бубонів про цю Золоту Кулю, а останнім часом раптом перестав і замість цього зачастив до вас, а я ж знаю — ніякі ви не друзі, хай би що там батько казав... Потім, він дивний якийсь став останнім часом... — Артур знову засміявся і покрутив головою, щось пригадуючи. — А остаточно я все зрозумів, коли ви на пустирі випробовували цей дирижаблик... — Він поплескав долонею по рюкзаку, де лежала туго згорнута оболонка повітряної кулі. — Чесно кажучи, я вас тоді вистежив, і, коли побачив, як ви мішок з камінням підіймаєте й ведете над землею, тут вже мені все остаточно прояснилося. Як на мене, у Зоні, крім Золотої Кулі, нічого важкого більше не залишилося. — Він відкусив від бутерброда, пожував і замислено промовив з набитим ротом: — Я от тільки не розумію, як ви її чіплятимете, вона ж, напевно, гладенька...

Редрік продовжував дивитися на нього поверх склянки і думав, до чого ж вони не схожі один на одного, батько і син. Нічого спільного між ними не було. Ні обличчя, ні голосу, ні душі. У Стерв'ятника голос хрипкий, улесливий, підлий якийсь, але коли він про це говорив, то говорив чудово. Не можна його було не слухати. "Рудий, — казав він тоді, перехилившись через стіл. — Нас же двоє залишилося всього, та на двох дві ноги, і обидві твої... Кому ж, як не тобі? Це ж, може, найцінніше, що в Зоні є! Кому ж дістанеться, га? Невже тим чистоплюям дістанеться, з їхніми машинами? Адже я її знайшов, я! Скільки там наших по дорозі полягло! А знайшов я! Собі беріг. І зараз нікому б не віддав, але руки, бачиш, короткими стали... Крім тебе — нікому. Скільки я різних молокососів дресирував, цілу школу, розумієш, для них відкрив, — не можуть, кістка не та... Ну добре, ти не віриш. Не віриш — не треба. Тобі

гроші. Даси мені, скільки сам захочеш, я знаю, ти не скривдиш... А я, може, ноги собі поверну. Ноги поверну, розумієш ти? Зона ж ніг мене позбавила, то, може, Зона й віддасть?.."

— Що? — запитав Редрік, стрепенувшись.

— Я запитав, закурити можна, містере Шухарт?

— Так, — сказав Редрік. — Кури, кури... Я також закурю.

Він залпом допив рештки кави, витяг сигарету і, розминаючи її, втупився у рідіючий туман. Псих, подумав він. Божевільний. Ноги йому. Стервоті... гниді вошивій...

Від усіх цих розмов накопичувався в душі якийсь осад, незрозуміло який. І він не розчинявся з часом, цей осад, а, навпаки, назбирувався і назбирувався. І незрозуміло було, що це таке, але воно заважало, наче він чимось заразився від Стерв'ятника, але не якоюсь там гидотою, а навпаки... силою, чи що? Ні, не силою. А чим же тоді?.. Ну добре, сказав він собі. Давай так: припустімо, не дійшов я сюди. Зовсім уже зібрався, рюкзак уклав, і тут щось сталося... Схопили мене, приміром. Погано було би? Безперечно погано. Чому погано? Гроші плакали? Та ні, не в грошах справа... Що добро це гадам дістанеться, Хрипатим та Кістлявим? Щоправда, у цьому щось є. Прикро. Але ж мені що до них? Однаково зрештою все їм перепаде...

— Бр-р-р-р... — Артур пересмикнув плечима. — До кісток проймає. Містере Шухарт, може, дасте мені тепер ковтнути трішки?

Редрік мовчки взяв флягу і простягнув йому. А я ж не відразу погодився, подумав він раптом. Двадцять разів я посилав Стерв'ятника подалі, а на двадцять перший усе-таки погодився. Якось мені несила зробилося зовсім. І остання розмова у нас вийшла короткою і цілком діловою. "Здоров, Рудий. Я от карту приніс. Може, все-таки подивишся?"

А я подивився йому в очі, а очі в нього як нариви — жовті з чорною цяткою, і я сказав: "Давай". І все. Пригадую, що п'яний був тоді, цілий тиждень пиячив. На душі було гидотно... А ч-чорт, чи не все одно! Пішов і пішов. Що я в цьому длубаюся, наче у лайні прутиком! Боюся я, чи що?..

Він здригнувся. Довгий, тужливий скрип долинув раптом із туману. Редрік схопився, ніби підкинутий, і відразу, ніби підкинутий, схопився Артур. Але вже знову було тихо, лише шурхотіла, струменіючи по насипу у них з-під ніг, дрібна галька.

— Це, мабуть, порода просіла, — невпевнено, важко вимовляючи слова, прошепотів Артур. — Вагонетки — з породою... стоять давно...

Редрік дивився просто перед собою і нічого не бачив. Він пригадав. Це було вночі. Він прокинувся від такого самого звуку, тужливого і довгого, мертвіючи, наче у сні. Тільки то був не сон. Це кричала Мавпочка, сидячи на своєму ліжку біля вікна, а з іншого кінця будинку відгукувався батько, дуже схоже, так само протягло і ripливо, тільки ще з якимось клекотінням. І так вони перегукувались і перегукувались у пітьмі — століття, сто літ і ще сто літ. Гута прокинулася також і взяла Редріка за руку, він відчував її вмить спітніле плече, і так вони лежали всі ці сто літ і ще сто літ і слухали, а коли Мавпочка замовкла і вляглася, він почекав ще трохи, потім піднявся, пішов на кухню і пожадливо випив півпляшки коньяку. Від цієї ночі він запив.

— ...Порода, — говорив Артур. — Вона, знаєте, просідає з часом. Від вологості, від ерозії, від усяких таких причин...

Редрік подивився на його зблідле обличчя і знову сів. Сигарета його кудись пропала з пальців, він закурив нову. Артур постояв ще трохи, боязко крутячи головою, потім також сів і сказав тихо:

— Я знаю, розповідають, що в Зоні нібито хтось живе. Якісь люди. Не прибульці, а саме люди. Нібито Візит захопив їх тут, і вони мутували... пристосувалися до нових умов. Ви чули про це, містере Шухарт?

— Так, — сказав Редрік. — Тільки це не тут. Це в горах. На північному заході. Пастухи якісь.

...Ось він чим мене заразив, думав він. Божевіллям своїм він мене заразив. От, значить, чому я сюди пішов. От що мені тут треба... Якесь дивне і дуже нове відчуття повільно заповнило його. Він усвідомлював, що відчуття це насправді зовсім не нове, що воно давно вже сиділо десь у нього в печінках, але тільки зараз він про нього здогадався, і все зайняло свої місця. І те, що раніше видавалося дурістю, божевільною маячнею збожеволілого старого, стало тепер єдиною надією, єдиним сенсом життя, бо тільки зараз він зрозумів: єдине на всьому світі, що в нього ще залишилося, єдине, задля чого він жив останні місяці, була надія на диво. Він, дурень, бовдур, відштовхував цю надію, затоптував її, знущався з неї, пропивав її, бо він так звик, бо ніколи в житті, із самого малку, він не розраховував ні на кого, крім себе, і тому що із самого малку цей розрахунок на себе виражався у нього в кількості зелененьких, які йому вдавалось вирвати, видерти, вигризти з байдужого хаосу, що оточував його. Так було завжди, і так було би і далі, якби він кінець кінцем не опинився в такій ямі, з якої його не визволять ніякі зелененькі, в якій розраховувати на себе зовсім безглуздо. А зараз ця надія — вже не надія, а впевненість у диві — заповнила його до самої маківки, і він уже дивувався, як міг раніше жити у такому безпросвітному, безмежному мороці... Він засміявся і штовхнув Артура в плече.

— Що, сталкере, — сказав він. — Закаляв підштанки? Звикай, братику, не соромся, вдома відперуть.

Артур здивовано подивився на нього, непевно усміхаючись. А Редрік зім'яв масний папір від бутербродів, зажбурив його під вагонетку і приліг на рюкзак, упершись ліктем.

— Ну добре, — сказав він. — А припустімо, наприклад, що ця сама Золота Куля дійсно... Що б ти тоді побажав?

— Значить, ви все-таки вірите? — швидко запитав Артур.

— Це несуттєво — вірю я там чи не вірю. Ти мені на запитання дай відповідь.

Йому раптом насправді стало цікаво дізнатися, що може попросити в Золотої Кулі такий от хлопець, молокосос іще, вчорашній школяр, і він з веселою цікавістю стежив, як Артур хмуриться, посмикує вусики, швидко підводить на нього і знову ховає очі.

— Ну, звичайно, ноги батькові... — промовив Артур нарешті. — Щоб удома було все добре...

— Брешеш, брешеш, — добродушно сказав Редрік. — Ти, братику, май на увазі: Золота Куля тільки потаємні бажання виконує, тільки такі, що якщо не здійсниться, то хоч у петлю!

Артур Барбридж почервонів, знову швидко підвів на Редріка і відразу ж опустив очі і зовсім зашарівся, навіть сльози виступили. Редрік усміхнувся, дивлячись на нього.

— Все зрозуміло, — сказав він майже лагідно. — Добре, то не моя справа. Тримай уже своє при собі... — І тут він раптом згадав про пістолет і подумав, що, поки є час, треба врахувати все, що можна врахувати. — Що це в тебе у задній кишені? — запитав він недбало.

— Пістолет, — буркнув Артур і прикусив губу.

— Навіщо він тобі?

— Стріляти! — сказав Артур з викликом.

— Облиш, облиш, — суворо проговорив Редрік і сів прямо. — Давай його сюди. У Зоні стріляти нема в кого. Давай.

Артур хотів щось сказати, але промовчав, сунув руку за спину, витяг армійський кольт і простягнув Редрікові, тримаючи за ствол. Редрік узяв пістолет за тепле рубчасте руків'я, підкинув його, спіймав і запитав:

— Хустка в тебе є яка-небудь? Давай я загорну...

Він узяв в Артура носовик, чистенький, пропахлий одеколоном, загорнув пістолет і поклав згорток на шпалу.

— Хай поки тут полежить, — пояснив він. — Дасть Бог, повернемося сюди — візьмемо. Може, справді від патрульних відстрілюватись доведеться... Хоча від патрульних відстрілюватися, братику...

Артур рішуче похитав головою.

— Та мені не для цього, — сказав він із досадою. — Там тільки один патрон. Щоб, якщо як з батьком...

— О-он що... — промовив спрокволу Редрік, роздивляючись його впритул. — Ну, за це можеш не хвилюватися. Якщо як з батьком, то вже до цього місця я тебе дотягну. Обіцяю... Диви, розвиднілось!

Туман щезав на очах. На насипу його вже не було зовсім, а внизу і вдалині молочна імла просідала і протавала, крізь неї проростали округлі їжакуваті верхівки пагорбів, і між пагорбами де-не-де виднілася вже ряба поверхня прокислого болота, вкрита ріденьким замореним верболозом, а на горизонті, за пагорбами, яскраво-жовто спалахнули верхівки гір, і небо над горами було чисте і голубе. Артур озирнувся через плече і захоплено скрикнув. Редрік теж озирнувся. На сході гори

видавалися чорними, а над ними палахкотіла і мінилася знайома смарагдова заграва — зелена зоря Зони. Редрік підвівся і, розстібаючи ремінь, сказав:

— До вітру не хочеш? Дивися, потім не буде де і не буде коли...

Він зайшов за вагонетку, присів на насипу і, покректуючи, дивився, як швидко згасає, затоплюється рожевим зелена заграва, й оранжевий окраєць сонця виповзає з-за хребта, і відразу від пагорбів потяглися бузкуваті тіні — все стало різким, рельєфним, усе стало видно як на долоні, і прямо перед собою, метрів за двісті, Редрік побачив вертоліт. Вертоліт упав, напевно, у самісінький центр "комариної лисини", і весь фюзеляж його розплющило на бляшаний млинець, тільки хвіст залишився цілий, його ледь погнуло, і він чорним гачком стирчав над прогалиною між пагорбами, і стабілізуючий гвинт залишився цілий — відчутно порипував, погойдуючись на легкому вітерці. "Лисина", напевно, трапилася потужна, навіть до пожежі справжньої не дійшло, і на розплющеній бляшанці чітко виділялась червоно-синя емблема королівських військово-повітряних сил, яку Редрік от уже скільки років і в очі не бачив і нібито навіть забув, як вона виглядає.

Справивши нужду, Редрік повернувся до рюкзака, дістав карту і розклав її на купі спеченої руди у вагонетці. Самого кар'єру не було звідси видно — його затуляв пагорб із почорнілим, обгорілим деревом на вершині. Цей пагорб ще треба було обійти справа, по видолинку між ним та іншим пагорбом, який теж виднівся звідси, геть-чисто голий, з бурим камінним осипом по всьому схилу.

Усі орієнтири співпадали, але Редрік не відчував задоволення. Багаторічний інстинкт сталкера категорично протестував проти самої думки, безглуздої і протиприродної, — прокладати стежку між двома близькими височинами. Добре, подумав Редрік. Це ми ще побачимо. На місці буде видніше. Стежка до цього видолинка вела по болоту, по відкритій рівній місцині, яка видавалася звідси безпечною, проте, придивившись, Редрік розрізнив між сухими грудами якусь темно-сіру

пляму. Він поглянув на карту. Там стояв хрестик і кострубатими літерами було написано: "Хлюст". Червоний пунктир стежки йшов правіше від хрестика. Прізвисько було начебто знайоме, але хто такий цей Хлюст, як він виглядав і коли він був, Редрік згадати не міг. Пригадалося йому чомусь тільки: прокурений зал у "Боржчі", якісь п'яні розлючені пики, величезні червоні лапи, що стискали склянки, громовий регіт, роззявлені жовтозубі пащеки — фантастичне стадо титанів і велетів, що зібралися на водопій, один із найяскравіших спогадів дитинства — перші відвідини "Боржчу". Що я тоді приніс? "Порожняк", здається. Просто із Зони, мокрий, голодний, очманілий, з мішком через плече, ввалився у цей гадючник, гримнув мішком на стійку перед Ернестом, люто шкірячись і озираючись, витримав громовий залп знущань, дочекався, поки Ернест — тоді ще молодий, завжди при метелику — відрахував мені скількись там зелененьких... ні, тоді були ще не зелененькі, тоді були квадратні, королівські, з якоюсь напівголою бабою у плащі та вінку... дочекався, сховав гроші в кишеню і несподівано для себе самого хапонув зі стійки важкий пивний кухоль і навідліг заїхав ним по найближчій регочучій пащеці... Редрік усміхнувся і подумав: може, то й був Хлюст?

— Хіба між пагорбами можна, пане Шухарт? — упівголоса запитав над вухом Артур. Він стояв поруч і теж роздивлявся карту.

— Там побачимо, — сказав Редрік. Він усе дивився на карту. На карті було ще два хрестики: один — на схилі пагорба з деревом, другий — на кам'яному осипу. Пудель і Очкарик. Стежка проходила низом поміж ними. — Там побачимо, — повторив він, склав карту і запхав її в кишеню.

Він оглянув Артура і запитав:

— Як, до вітру сходив? — і, не чекаючи відповіді, наказав: — Завдай мені на спину рюкзак... Підемо як раніше, — сказав він, підтрушуючи рюкзак і припасовуючи лямки зручніше. — Ти йдеш попереду, щоб я тебе щохвилини бачив. Не озирайся, але будь напоготові навстіж. Мій наказ — закон. Май на увазі, доведеться багато повзти, багна і не думай

боятися, якщо накажу — мордою в багно без розмов... І курточку свою застібни. Готовий?

— Готовий, — сказав Артур глухо. Він добряче нервував. Рум'янцю на щоках у нього наче й не бувало.

— Перший напрямок — от. — Редрік різко махнув долонею в бік найближчого пагорба за сотню кроків від насипу. — Зрозуміло? Пішов.

Артур судомно зітхнув і, переступивши через рейку, почав боком спускатися з насипу. Галька з шумом сипалася за ним.

— Легше, легше, — сказав Редрік. — Спішити нема куди.

Він почав обережно спускатися слідом, звично регулюючи інерцію важкого рюкзака м'язами ніг. Краєм ока він увесь час стежив за Артуром. Боїться хлопець, думав він. І правильно боїться. Передчуває, напевно. Якщо в нього чуття, як у татуся, то мусить передчувати... Знав би ти, Стерв'ятнику, як обернулася справа. Знав би ти, Стерв'ятнику, що цього разу я тебе послухаюся. "... А отут, Рудий, тобі самому не пройти. Хоч-не-хоч, а доведеться тобі кого-небудь із собою брати. Можу кого-небудь зі своїх шмаркачів віддати, кого не шкода..." Вмовив. Вперше в житті погодився я на таке діло. Ну нічого, подумав він. Може, все-таки обійдеться, все-таки я — не Стерв'ятник, може, викрутимося якось...

— Стій! — наказав він Артурові.

Хлопчина зупинився по кісточки в іржавій воді. Поки Редрік спускався до нього, драговина затягла його по коліно.

— Камінь бачиш? — запитав Редрік. — Он, під пагорбом лежить. Давай на нього.

Артур рушив уперед. Редрік відпустив його на десять кроків і пішов услід. Драговина під ногами чвакала і смерділа. Це була мертва драговина — ні мошви, ні жаб, навіть верболіз тут висох і згнив. Редрік звично поглядав довкола, та поки все було начебто спокійно. Пагорб повільно наближався, наповз на низьке ще сонце, потім затупив усю східну частину неба. Біля каменя Редрік озирнувся в бік насипу. Насип був яскраво осяяний сонцем, на ньому стояв поїзд із десятка вагонеток, частина вагонеток зірвалася з рейок і лежала на боці, насип під ними був укритий рудими шлейфами розсипаної породи. А далі, у бік кар'єру, на північ від поїзда, повітря понад рейками каламутно тремтіло і мерехтіло, і час від часу в ньому миттєво спалахували і згасали маленькі веселки. Редрік подивився на це тремтіння, сплюнув майже всуху і відвернувся.

— Далі, — сказав він, і Артур повернув до нього напружене обличчя. — Он ганчір'я, бачиш? Та не туди дивишся! Он там, правіше...

— Так, — сказав Артур.

— Так от, це був такий собі Хлюст. Давно був. Він не слухався старших і тепер лежить там навмисно для того, щоби показувати розумним людям дорогу. Візьми два пальці праворуч від цього Хлюста... Взяв? Засік точку? Ну, приблизно там, де верболіз трохи густіший... Давай туди. Пішов!

Тепер вони йшли паралельно до насипу. Із кожним кроком води під ногами ставало менше, і незабаром вони йшли по сухому пружному купинні. А на карті тут усюди суцільне болото, подумав Редрік. Застаріла карта. Давненько Барбридж тут не бував, от вона й застаріла. Погано. Воно, звісно, по сухому йти легше, але краще вже, щоби тут було це болото... Ач крокує, подумав він про Артура. Як по Центральному проспекту.

Артур, видно, підбадьорився і йшов на повний хід. Одну руку він запхав у кишеню, а другою весело відмахував, неначе на прогулянці. Тоді Редрік понишпорив у кишені, вибрав гайку грамів на двадцять і, прицілившись, запустив йому в голову. Гайка влучила Артурові точнісінько в потилицю. Хлопець зойкнув, обхопив голову руками і, скорчившись, упав на суху траву. Редрік зупинився над ним.

— Отак воно тут і буває, Арчі, — сказав він повчально. — Це тобі не бульвар, ти тут зі мною не на шпацир[20] вийшов.

Артур повільно підвівся. Обличчя у нього було геть чисто біле.

— Все зрозуміло? — спитав Редрік.

Артур ковтнув і покивав.

— От і добре. А наступного разу я надаю по зубах. Якщо живий залишишся. Пішов!

А з хлопчиська міг би вийти сталкер, думав Редрік. Назвали б його, напевно, Красунчик. Красунчик Арчі. В нас був уже один Красунчик, звали його Діксон, а тепер його звуть Ховрашок. Єдиний сталкер, котрий потрапив у "м'ясорубку" і все-таки вижив. Пощастило. Він, дивак, досі гадає, що це його Барбридж із "м'ясорубки" витяг. Дідька лисого! З "м'ясорубки" не витягнеш... Із Зони він його виволік, це правда. Здійснив Барбридж такий героїчний вчинок! Тільки спробував би він не виволікти! Ці його штучки тоді вже всім набридли, і хлопці йому сказали того разу прямо: один краще не повертайся. А це ж якраз тоді Барбриджа і прозвали Стерв'ятником, доти він у нас у Моцаках ходив...

Редрік раптом відчув на лівій щоці ледь помітний струмінь повітря і відразу, ще не встигнувши ні про що подумати, крикнув:

— Стій!

Він витягнув руку вліво. Потік повітря відчувався там сильніше. Десь між ними та насипом розляглася "комарина лисина", а може, вона йшла і по самому насипу — недарма ж попадали вагонетки. Артур стояв як укопаний, він навіть не обернувся.

— Візьми правіше, — наказав Редрік. — Пішов.

Еге, непоганий був би сталкер... Що за чорт, жалію я його, чи що? Цього ще бракувало. А мене хтось колись жалів?.. Ну, взагалі, так, жаліли. Кирило мене жалів. Дік Нунан мене жаліє. Щоправда, він, може, не стільки мене жаліє, скільки до Гути тулиться, але, може, й жаліє, одне іншому не заважає у порядних людей... Тільки мені от жаліти нікого не доводиться. У мене вибір: або — або... Він уперше з повною чіткістю уявив собі цей вибір: або цей хлопчина, або моя Мавпочка. Тут і вибирати нема чого, все зрозуміло. Якщо тільки диво можливе, — сказав якийсь скептичний голос ізсередини, і він із жахом і люттю притлумив у собі цей голос.

Вони проминули купу сірого ганчір'я. Від Хлюста нічого не залишилося, тільки лежала трохи віддалік у засохлій траві довга, наскрізь проржавіла палиця — міношукач. Був час, багато хто користувався міношукачами, купували тихцем в армійських інтендантів, сподівались на ці штуки як на самого Господа Бога, а потім два сталкери підряд за кілька днів загинули з ними, вбиті підземними розрядами. І як відрізало... Хто ж усе-таки був цей Хлюст? Стерв'ятник його сюди привів, чи він сам сюди прийшов? І чому їх усіх вабило до цього кар'єру? Чому я про це нічого не чув?.. Диявол, припікає ж як! І це вранці, а що буде потім?

Артур, який ішов кроків на п'ять попереду, підняв руку і витер з лоба піт. Редрік скосив очі на сонце. Сонце було ще невисоко. І тут він раптом усвідомив, що суха трава під ногами не шурхотить, як раніше, а мовби рипить, наче картопляна мука, і вона вже не колюча і жорстка, як раніше, а м'яка та хистка, — вона розсипалася під чоботом, немов клапті

кіптяви. І він побачив чітко відбиті Артурові сліди і впав на землю, крикнувши: "Лягай!"

Він упав лицем у траву, і вона розлетілася на порох під його щокою, і він заскреготів зубами від злості, що так не пощастило. Він лежав, намагаючись на рухатися, все ще сподіваючись, що, можливо, минеться, хоч і розумів, що вони попалися. Жар посилювався, навалювався, обволікаючи все тіло, наче простирадло, змочене окропом, очі залило потом, і Редрік запізніло крикнув Артурові: "Не рухайся! Терпи" — і почав терпіти сам.

І він би витерпів, і все би минулося тихо-шляхетно, пропотіли би тільки, але не витерпів Артур. Чи то він не розчув, що йому крикнули, чи то перелякався над усяку міру, а може, його припекло ще сильніше, ніж Редріка, — у будь-якому випадку керувати собою він перестав і сліпо, з якимось горловим зойком, кинувся, пригнувшись, куди погнав його безтямний інстинкт — назад, якраз туди, куди бігти вже ніяк не можна було. Редрік ледве встиг підхопитися й обома руками зловити його за ногу, і він усім тілом гепнувся до землі, здійнявши хмару попелу, верескнув неприродно високим голосом, брикнув Редріка вільною ногою в обличчя, забився і засмикався, але Редрік, сам уже погано тямлячи від болю, наповз на нього, притискаючись обпеченим обличчям до шкіряної куртки, прагнучи задавити, втерти в землю, обома руками тримаючи за довге волосся вертляву голову і шалено стукаючи носаками черевиків і коліньми по ногах, по землі, по задниці. Він як у тумані чув стогін і мукання, що долинали з-під нього, і своє власне хрипке ревіння: "Лежи, жабо, лежи, вб'ю...", а зверху на нього все навалювали і навалювали купи розпеченого вугілля, і вже палахкотів на ньому одяг, і тріщала, надимаючись пухирями, шкіра на ногах і боках, і він, устромившись чолом у сірий попіл, судомно вминаючи грудьми голову цього триклятого шмаркача, не витримав і заволав щосили...

Він не пам'ятав, коли все це скінчилося. Зрозумів тільки, що знову може дихати, що повітря знову стало повітрям, а не розпеченою парою, що випалювала горлянку, і зрозумів, що треба поспішати, що треба

якнайшвидше забиратися з-під цієї диявольської жаровні, поки вона знову не опустилася на них. Він сповз із Артура, котрий лежав зовсім нерухомо, затиснув обидві його ноги під пахвою і, помагаючи собі вільною рукою, поповз уперед, не спускаючи очей з лінії, за якою знову починалася трава, — мертва, суха, колюча, але справжня, — вона здавалася йому зараз найвеличнішим прихистком життя. Попіл скрипів на зубах, обпечене обличчя раз по раз обдавало рештками жару, піт юшив просто в очі — мабуть, тому, що ні брів, ні вій він більше не мав. Артур волікся слідом, ніби навмисно чіпляючись своєю клятою курточкою, горіла обварена задниця, а рюкзак при кожному русі бив по обгорілій потилиці. Від болю і задухи Редрік із жахом подумав, що зовсім обварився і тепер йому не дійти. Від цього страху він сильніше запрацював вільним ліктем і коліньми, виштовхуючи через пересохлу горлянку найбрудніші прокльони, які спадали йому на думку, а потім раптом з якоюсь божевільною радістю згадав, що за пазухою у нього лежить майже повна фляга, подружечка, люба моя, не зрадить, тільки би доповзти, ну ще трохи, давай, Реде, давай, Рудий, отак, ну ще трохи, в бога, в ангелів, на Північному полюсі, під тридцятьма ковдрами, в прибульців і у Стерв'ятника душу...

Потім він довго лежав, зануривши обличчя і руки в холодну іржаву воду, з насолодою вдихаючи просмерділу гниллю прохолоду. Вік би так лежав, але він змусив себе підвестися, стоячи на колінах, скинув рюкзак, навкарачках підібрався до Артура, який усе ще нерухомо лежав кроків за тридцять від болота, і перевернув його на спину. Та-а-к, гарний був хлопчик. Тепер ця гарненька мармизка здавалася чорно-сірою маскою із суміші запеченої крові та попелу, і кілька секунд Редрік з тупим зацікавленням роздивлявся поздовжні борозни на цій масці — сліди від купин і каміння. Потім він підвівся на ноги, взяв Артура під пахви і потяг до води. Артур хрипко дихав, час від часу постогнуючи. Редрік кинув його лицем у найбільшу калюжу і впав поруч, знову переживаючи насолоду від мокрої крижаної ласки. Артур забулькав, завовтузився, підтягнув під себе руки і підняв голову. Очі його були вирячені, він нічого не розумів і жадібно хапав ротом повітря,

відпльовуючись і кашляючи. Потім погляд його зробився осмисленим і зупинився на Редрікові.

— Ф-фу-у... — сказав він і пометляв головою, розбризкуючи брудну воду. — Що це було, містере Шухарт?

— Смерть це була, — невиразно промовив Редрік і закашлявся. Він обмацав обличчя. Було боляче. Ніс розпух, але брови і вії, як це не дивно, були на місці. І шкіра на руках теж виявилася цілою, тільки почервоніла трохи. Треба думати, і задницю не до кістки пропалило... Він помацав — ні, аж ніяк не до кістки, навіть штани цілі. Просто ніби окропом ошпарило...

Артур теж обережно мацав пальцями своє обличчя. Тепер, коли страшну машкару змило водою, фізіономія в нього виявилася — теж супроти сподівань — майже в порядку. Кілька подряпин, садно на лобі, розсічена нижня губа, а так, загалом, нічогенький.

— Ніколи про таке не чував, — промовив Артур і подивився назад.

Редрік теж озирнувся. На сіруватій спопелілій траві залишилося багато слідів, і Редрік здивувався, яким, виявляється, коротким був той страшний, нескінченний шлях, який він проповз, рятуючись від загибелі. Якихось метрів двадцять-тридцять, не більше, було всього від краю до краю випаленої латки, але він зосліпу та від страху повз по ній якимось диким зигзагом, як тарган по розпеченій сковорідці, і дякувати ще, що повз, загалом, туди, куди треба, бо міг же заповзти на "комарину лисину" ліворуч, а міг би і взагалі повернути назад... Ні, не міг би, подумав він розлючено. Це молокосос який-небудь міг би, а я тобі не молокосос, і якби не цей дурень, то взагалі нічого не сталось би, обварив би собі зад — от і всі неприємності.

Він подивився на Артура. Артур із форканням умивався, кректав, зачіпаючи болючі місця. Редрік підвівся і, морщачись від дотиків

задубілого від спеки одягу до обпаленої шкіри, вийшов на суху місцину і нахилився над рюкзаком. От рюкзакові перепало по-справжньому. Верхні клапани просто-напросто обгоріли, пляшечки в аптечці всі потріскали від спекоти до чортової мами, і від зашкарублої плями смерділо нестерпною медициною. Редрік відстібнув клапан, узявся вигрібати осколки скла і пластику, і тут Артур у нього за спиною сказав:

— Дякую вам, містере Шухарт! Витягли ви мене.

Редрік промовчав. Яке ще до дідька — дякую! Здався ти мені — рятувати тебе.

— Я сам винен, — сказав Артур. — Я ж чув, що ви мені наказали лежати, але я добряче перелякався, а як припекло — зовсім голову втратив. Я дуже боюся болю, містере Шухарт...

— Давай вставай, — сказав Редрік, не обертаючись. — То все були квіточки... Вставай, чого розлігся!

Засичавши від болю в обпечених плечах, він завдав на спину рюкзак, пропхав руки у лямки. Відчуття було таке, ніби шкіра на обпалених місцях збіглася і вкрилася болючими зморшками. Болю він боїться... З лайном тебе наполовину разом із твоїм болем!.. Він оглянувся. Пусте, зі стежки не зійшли. Тепер ці горбочки з покійниками. Паршиві горбочки — стоять, гниди, стирчать, як стер-в'ячі сідниці, і цей видолинок між ними... Він мимохіть потягнув носом повітря. Ох, сволотний видолинок, ось вона саменька погань і є. Жаба.

— Видолинок між пагорбами бачиш? — запитав він Артура.

— Бачу.

— Просто на нього. Марш!

Затиллям долоні Артур витер під носом і рушив уперед, ляпаючи по калюжах. Він накульгував і був уже не такий прямий і стрункий, як раніше, — зігнуло його, і йшов він тепер обережно, з великою осторогою. От і ще одного я витяг, подумав Редрік. Котрий це вже буде? П'ятий? Шостий? І тепер от питається: навіщо? Що він мені — рідний? Поручився я за нього? Слухай, Рудий, а чому ти його волік? Та ж мало сам через нього не загнувся... Тепер-то, на ясну голову, я знаю: правильно я його тягнув за собою, мені без нього не обійтися, він у мене як заручник за Мавпочку. Я не людину витяг, я міношукач свій витяг. Тральщика свого. Відмичку. А там, на гарячому місці, я про це й думати не думав. Волік його як рідного, і думки навіть не було, щоби кинути, хоча про все забув — і про відмичку забув, і про Мавпочку забув... Що ж це виходить? Виходить, що я й справді хороший хлопець. Це мені й Гута твердить, і Кирило-небіжчик утовкмачував, і Річард постійно про це товче... Теж мені, знайшли добряка! Ти це кинь, сказав він собі. Тобі тут ця доброта ні до чого! Думати треба, а потім уже руками-ногами ворушити. Щоб уперше і востаннє, зрозуміло? Добряк... Мені його треба зберегти для "м'ясорубки", холодно і чітко подумав він. Тут усе можна пройти, крім "м'ясорубки".

— Стій! — сказав він Артурові.

Видолинок був перед ними, і Артур вже стояв, розгублено позираючи на Редріка. Дно видолинка було вкрите гнійно-зеленою, масно-світною на сонці тванюкою. Над поверхнею її курилася легенька пара, між пагорбами вона густішала, і за тридцять кроків уже нічого не було видно. І сморід. Чортзна-що гнило там у цьому місиві, але Редріку здалося, що сто тисяч розбитих тухлих яєць, вилитих на купу зі ста тисяч тухлих риб'ячих голів і здохлих котів, не могли би смердіти так, як смерділо тут. "Запашок там буде, Рудий, але ти не той... не дрейф".

Артур видав горловий звук і позадкував. Тоді Редрік струсив із себе заціпеніння, поспіхом витяг із кишені згорток з ватою, просоченою дезодоратором, заткнув ніздрі тампонами і простяг вату Артурові.

— Дякую, містере Шухарт, — кволим голосом сказав Артур. — А як-небудь зверху не можна?

Редрік мовчки взяв його за волосся і повернув його голову в бік купи ганчір'я на кам'яному осипу.

— Це був Очкарик, — сказав він. — А на лівому пагорбі — звідси не видно — лежить Пудель. У такому самому вигляді. Зрозумів? Уперед.

Тванюка була тепла, липка, наче гній. Спочатку вони йшли у повний зріст, занурившись по пояс, дно під ногами, на щастя, було кам'янисте і досить рівне, але невдовзі Редрік почув знайоме дзижчання з обох боків. На лівому пагорбі, освітленому сонцем, нічого не було видно, а на косогорі праворуч, у тіні, застрибали бліді бузкуваті вогники.

— Пригнись! — скомандував він крізь зуби і пригнувся сам. — Нижче, дурню! — крикнув він.

Артур перелякано пригнувся, і в ту саму секунду громовий розряд розколов повітря. Над самими головами в них затрусилась у шаленому танці розгалужена блискавка, ледве помітна на тлі неба. Артур присів і занурився по плечі. Редрік, відчуваючи, що вуха йому заклало від гуркоту, повернув голову і побачив у тіні яскраво-червону, швидко тануччу пляму поміж кам'яного кришива, і відразу ж туди вдарила друга блискавка.

— Уперед! Уперед! — зарепетував він, не чуючи себе.

Тепер вони рухалися навпочіпки, гусячим кроком, вистромивши назовні тільки голови, і при кожному розряді Редрік бачив, як довге Артурове волосся стає сторч, і відчував, як тисячі голочок впинаються у шкіру обличчя. "Уперед! — монотонно повторював він. — Уперед!" Він уже нічого не чув. Одного разу Артур повернувся до нього у профіль, і він побачив витріщене від жаху око, скошене на нього, і білі засіпані

губи, і замазану зеленню спітнілу щоку. Потім блискавиці почали бити так низько, що їм доводилося поринати з головою. Зелений слиз заклеював рот, стало важко дихати. Хапаючи ротом повітря, Редрік вирвав з носа тампони і виявив раптом, що сморід щез, що повітря переповнене свіжим, пронизливим запахом озону, а пара навколо чимраз густішала, чи, може, це потьмяніло в очах, і вже не видно було пагорбів ані праворуч, ані ліворуч — нічого не було видно, крім обліпленої зеленою багнюкою Артурової голови та жовтих клубів пари навколо.

Пройду, пройду, думав Редрік. Не вперше, все життя отак: сам у лайні, а над головою блискавиці, інакше ніколи й не було... І відкіля тут це лайно? Скільки лайна... збожеволіти, скільки лайна в одній місцині, тут лайно з усього світу... Це Стерв'ятник, подумав він люто. Це Стерв'ятник тут пройшов, це за ним залишилося... Очкарик ліг праворуч, Пудель — ліворуч, і все задля того, аби Стерв'ятник пройшов між ними і залишив за собою все своє лайно... Так тобі й треба, сказав він собі. Хто йде слідом за Стерв'ятником, той завжди ковтає лайно. Ти що, цього раніше не знав? В усьому світі так. їх надто багато, Стерв'ятників, через що і не залишилося жодного чистого місця, все запаскуджено... Нунан — дурень: ти, мовляв, Рудий, порушник рівноваги, руйнівник порядку, тобі, мовляв, Рудий, при всякому порядку зле, і при поганому — зле, і при доброму — зле, — через таких, як ти, ніколи не буде царства небесного на землі... Та що ти в цьому тямиш, товстуне? Коли це я бачив гарний порядок? Коли це ти бачив мене при гарному порядку?.. Я все своє життя тільки й бачу, як помирають Кирили й Очкарики, а Стерв'ятники проповзають поміж їхніми трупами, по їхніх трупах, ніби хробаки, і паскудять, і паскудять, і паскудять...

Він послизнувся, натрапивши ногою на камінь, пірнув з головою, виринув, побачив зовсім поряд перекошене, з витріщеними очима Артурове обличчя і раптом на мить захолов: йому здалося, що він втратив напрям. Але він не втратив напряму. Він відразу ж зрозумів, що йти треба отуди, де з тванюки стирчить чорна верхівка каменя, — зрозумів, хоча, крім цієї верхівки, нічого не було видно в жовтому тумані.

— Стій! — заволав він. — Правіше тримай! Правіше від каменя!

Він знову не почув свого голосу і тоді наздогнав Артура, схопив його за плече і став показувати рукою: тримай правіше від каменя, голову вниз. Ви мені за це заплатите, подумав він. Біля каменя Артур пірнув, і відразу ж блискавка з тріскотом вдарила в чорну верхівку, аж розпечені крихти полетіли. Ви мені за це заплатите, повторював він, поринаючи з головою і щосили працюючи руками та ногами. У вухах лунко розкотився новий удар блискавки. Я з вас усю душу витрясу за це! Він мимохіть подумав: про кого це я? Не знаю. Але хтось за це мусить заплатити, хтось мені за це заплатить! Стривайте, дайте тільки дістатися до Кулі, до Кулі мені дайте дістатися, я це лайно вам у горлянку заб'ю, я вам не Стерв'ятник, я з вами інакший базар почну...

Коли вони вибралися на сухе місце, на вже розпечене сонцем кам'яне кришиво, оглушені, вивернуті навиворіт, хитаючись і чіпляючись один за одного, аби не впасти, Редрік побачив облуплений автофургон, що просів на осях, і смутно згадав, що тут, біля цього фургона, можна відсапатися у затінку. Вони залізли у затінок. Артур ліг на спину і взявся млявими пальцями розстібати на собі куртку, а Редрік привалився рюкзаком до стінки фургона, так-сяк витер долоні об щебінь і поліз за пазуху.

— І мені... — проговорив Артур. — І мені, містере Шухарт.

Редріка вразило, який у цього хлопчиська гучний голос, сьорбнув, заплющив очі, прислухаючись, як гарячий, всеочищувальний струмінь ллється у горлянку і розтікається по грудях, ковтнув ще раз і дав флягу Артурові. Все, подумав він мляво. Пройшли. І це пройшли. Тепер — суму прописом. Ви гадаєте, я забув? Ні, я все пам'ятаю. Гадаєте, я вам подякую, що ви мене живим залишили, не втопили у цьому лайні? Кіл вам, а не дякую. Тепер вам усім кінець, зрозуміло? Я нічого цього не забуду. Тепер я вирішую. Я, Редрік Шухарт, при здоровому розумі та тверезій пам'яті буду вирішувати все і за всіх. А ви, всі інші, стерв'ятники, жаби, прибульці, кістляві, квотерблади, паразити,

зелененькі, хрипаті, у краваточках, у мундирчиках, чистесенькі, з портфелями, з промовами, з доброчинністю, роботодавством, з вічними акумуляторами, з вічними двигунами, з "комариними лисинами", зі світлими обіцянками — годі, поводили мене за носа, через усе моє життя волокли мене за носа, я весь час, телепень, похвалявся, що, мовляв, як хочу, так і роблю, а ви тільки підтакували, а самі, гади, переморгувались і волокли мене за носа, тягли, волокли, через лайно, через тюрми, через кабаки... Годі! Він відстібнув шлейки рюкзака і взяв з Артурових рук флягу.

— ...Ніколи я не думав, — казав Артур з покірливим здивуванням у голосі, — навіть уявити собі не міг... Я, звісно, знав — смерть, вогонь... Але отаке!.. Як же ми з вами назад підемо?

Редрік не слухав його. Те, що каже цей чоловічок, тепер не має ніякого значення. Це й раніше не мало ніякого значення, але раніше він усе-таки був чоловіком. А зараз це... так, балакуча відмичка. Нехай говорить.

— Помитись би... — Артур заклопотано озирався. — Бодай обличчя сполоснути.

Редрік поглянув на нього, побачив злипле, переплутане волосся, замащене підсохлим слизом обличчя зі слідами пальців, і всього його, вкритого шкаралупкою потрісканого бруду, і не відчув ані жалю, ані роздратування, нічого. Балакуча відмичка. Він відвернувся. Попереду розкинувся безвідрадний, наче занедбаний будівельний майданчик, простір, засипаний гострим щебенем, запорошений білим пилом, залитий сліпучим сонцем, нестерпно білий, гарячий, злий, мертвий. Дальній край кар'єру виднівся вже звідси — теж сліпуче білий і з цієї відстані неначе цілковито рівний і прямовисний, а ближній край позначав розсип великих уламків, і спуск до кар'єру був там, де серед уламків червоною плямою виділялася кабіна екскаватора. Це був єдиний орієнтир. Треба було йти просто на нього, поклавшись на найзвичайнісіньке щастя.

Артур раптом трохи підвівся, запхав руку під фургон і витягнув звідти поржавілу консервну бляшанку.

— Погляньте-но, містере Шухарт, — сказав він, пожвавішавши. — Це ж, мабуть, батько залишив... Там і ще є.

Редрік не відповів. Це ти даремно, подумав він байдужо. Краще би тобі зараз про батька не згадувати, краще би тобі зараз взагалі помовчувати. А втім, однаково... Він підвівся і засичав від болю, бо весь одяг приклеївся до тіла, до обпеченої шкіри, і тепер щось там усередині болісно рвалося, віддиралося, наче засохлий бинт від рани. Артур також підвівся і також засичав і закректав і по-страдницьки подивився на Редріка — видно було, що йому дуже хочеться поскаржитись, але він не наважується. Він тільки сказав здушеним голосом:

— А чи не можна мені зараз ще разочок ковтнути, містере Шухарт?

Редрік сховав за пазуху флягу, яку тримав у руці, і сказав:

— Червоне бачиш між каменями?

— Бачу, — сказав Артур і конвульсивно перевів дух.

— Просто на нього. Пішов.

Артур зі стогоном потягнувся, розправляючи плечі, весь скривився й, озираючись, промовив:

— Помитися би хоч трішки... Приклеїлося все.

Редрік мовчки чекав. Артур безнадійно подивився на нього, похитав головою і рушив було, але тут же спинився.

— Рюкзак, — сказав він. — Рюкзак забули, містере Шухарт.

— Марш! — наказав Редрік.

Йому не хотілось ані пояснювати, ані брехати, та й намарно все це було. І так піде. Діватися йому нікуди. Піде. І Артур пішов.

Побрів, згорбившись, тягнучи ноги, намагаючись віддерти від обличчя міцно присохлу погань, зробившись маленьким, жалюгідним, худим, як мокре приблудне котеня. Редрік рушив слідом, і, як тільки він вийшов із затінку, сонце обпалило і засліпило його, і він прикрився долонею, шкодуючи, що не прихопив темних окулярів.

Від кожного кроку здіймалася хмарка білої куряви, курява сідала на черевики, вона смерділа — точніше, це від Артура тхнуло, йти слідом за ним було неможливо, і не відразу Редрік зрозумів, що смердить якраз найбільше від нього самого. Запах був гидотний, але якийсь знайомий — це в місті так смерділо у ті дні, коли північний вітер ніс по вулицях дими від заводу. І від батька так само смерділо, коли він повертався додому, величезний, похмурий, з червоними скаженими очима, і Редрік поспішав залізти куди-небудь у дальній кут і звідти дивився боязко, як батько здирає з себе і жбурляє в руки матері робочу куртку, стягує з величезних ніг величезні стоптані черевики, пхає їх під вішак, а сам в одних шкарпетках липко чалапає до ванної під душ і довго ухкає там, з ляском плескаючи себе по голих тілесах, гримить тазами, щось бурчить собі під ніс, а потім реве на весь дім: "Маріє! Заснула?" Треба було дочекатися, поки він відмиється, сяде за стіл, де вже стоїть чвертка, глибока тарілка з густим супом і банка з кетчупом, дочекатися, поки він спорожнить чвертку, досьорбає суп, ригне і візьметься за м'ясо з бобами, і ось тоді можна було вилазити на світло, залазити до нього на коліна і питати, якого майстра і якого інженера він утопив сьогодні в купоросному мастилі...

Усе навколо було розпечене до білого жару, і його нудило від сухої жорстокої спеки, від смороду, від утоми, і несамовито саднила обпечена, потріскана на згинах шкіра, і йому здавалося, що крізь гарячу каламуть, яка огортала свідомість, вона намагається докричатися до нього, благаючи про спокій, про воду, про прохолоду. Затерті до незнайомості спогади громадилися у набряклому мозку, перекидали один одного, затуляли один одного, змішувалися один з одним, вплітаючись у білий спекотний світ, що витанцьовував перед напівзаплющеними очима, і всі вони були гіркими, і всі вони смерділи, і всі вони викликали шкребкий жаль або ненависть. Він намагався втрутитися у цей хаос, силувався викликати з минулого який-небудь солодкий міраж, відчуття ніжності чи бадьорості, він витискав із глибин пам'яті свіже усміхнене личко Гути, ще дівчинки, бажаної і недоторканої, і воно ніби і з'являлося, але відразу ж затікало іржею, спотворювалося і перетворювалося на похмуру, зарослу грубою бурою шерстю мордочку Мавпочки; він силувався згадати Кирила, святого чоловіка, його швидкі, впевнені рухи, його сміх, його голос, що обіцяв нечувані і прекрасні краї та часи, і Кирило з'являвся перед ним, а потім яскраво спалахувало на сонці срібне павутиння, і ось уже нема Кирила, а витріщаються в обличчя Редріку незмигні ангельські очиці Хрипатого Х'ю, і велика біла рука його зважує на долоні фарфоровий контейнер... Якісь темні сили, вовтузячись у його свідомості, миттєво зминали вольовий бар'єр і гасили ту крапелину добра, яку ще зберігала його пам'ять, і вже здавалося, що нічого доброго не було взагалі, а тільки рила, рила, рила...

І весь цей час він залишався сталкером. Не думаючи, не усвідомлюючи, не запам'ятовуючи навіть, він фіксував немовби спинним мозком, що от ліворуч, на безпечній відстані, над купою старих дощок, стоїть "веселий привид" — спокійний, знесилений, і плювати на нього; а справа подув незрозумілий вітерець, і через кілька кроків вигулькнула рівна, ніби дзеркало, "комарина лисина", багатохвоста, наче морська зірка, — далеко, не страшно, — а в центрі її — розплющений у тінь птах, рідкісна штука, птахи над Зоною майже не літають; а он поруч зі стежкою два покинуті "порожняки" — мабуть, Стерв'ятник залишив на

зворотньому шляху, страх сильніший за жадобу... Він усе це бачив, усе враховував, і варто було згорбленому Артурові бодай на крок відхилитися від напряму, як Редріків рот сам собою роззявлявся і хрипкий застережливий крик сам по собі вилітав із горлянки. Машину, думав він. Машину ви з мене зробили... А кам'яні уламки на краю кар'єру дедалі ближчали, і вже можна було розгледіти примхливі візерунки іржі на червоному даху кабіни екскаватора.

Дурень ти, Барбридж, думав Редрік. Хитрий, а дурний. Як це ти мені повірив, га? Ти ж мене з таких от пір знаєш, ти ж мене краще за мене самого знати маєш. Старий ти став, от що. Отупів. Та й те сказати — все життя з дурнями справу мав... І тут він уявив собі, яке рило зробилося у Стерв'ятника, коли той дізнався, що Артур, Арчі, красунчик, кровиночка... що в Зону з Рудим по його, Стерв'ятникові, ноги пішов не шмаркач безкорисний, а рідний син, життя, гордість... І, уявивши собі це рило, Редрік зареготав, а коли Артур злякано озирнувся на нього, він, продовжуючи реготати, махнув йому рукою: марш, марш! І знову поповзли по свідомості, наче по екрані, рила, рила, рила... Треба змінювати все. Не одне життя і не два життя, не одну долю і не дві долі — кожний гвинтик цього смердючого світу треба було змінювати...

Артур зупинився перед крутим спуском у кар'єр, зупинився і завмер, втупившись вниз і вдалечінь, витягнувши довгу шию. Редрік підійшов і зупинився поряд. Але він не захотів дивитися туди, куди дивився Артур.

Просто з-під ніг у глибину кар'єру йшла дорога, ще багато років тому розбита гусеницями і колесами важких вантажівок. Праворуч від неї здіймався білий, потрісканий від спеки укіс, а зліва укіс був напівзруйнований, і поміж каміння та куп щебеню там стояв, нахилившись, екскаватор, ковш його був опущений і безсило тицьнувся у край дороги. І, як і слід було сподіватися, нічого більше на дорозі не було видно, тільки біля самого ковша з грубих виступів укосу звисали чорні скручені бурульки, схожі на товсті кручені свічки, і безліч чорних плям виднілося в пилюці, неначе там розплескали бітум. От і все, що від них залишилося, навіть не можна сказати, скільки їх тут було. Може,

кожна пляма — це одна людина, одне бажання Стерв'ятника. Он та — це Стерв'ятник живим і неушкод-женим повернувся з підвалу сьомого корпусу. Он та, більша, — це Стерв'ятник без перешкод витяг із Зони "рухливий магніт". А он та бурулька — це розкішна, не схожа ні на батька, ні на матір, усіма жадана хвойда Діна Барбридж. А ось ця пляма — не схожий ні на матір, ні на батька Артур Барбридж, Арчі, красунчик, гордість....

— Дійшли! — несамовито прохрипів Артур. Містере Шухарт, дійшли ж усе-таки, га?

Він засміявся щасливим сміхом, присів навпочіпки й обома кулаками щосили загамселив по землі. Ковтун[21] волосся в нього на маківці трусився і розгойдувався смішно та безглуздо, летіли врізнобіч висохлі клапті бруду. І тільки тоді Редрік підняв очі і поглянув на кулю. Обережно. Боязко. Із зачаєним страхом, що вона виявиться якоюсь не такою — розчарує, викличе сумнів, скине з неба, на яке поталанило видертися, захлинаючись у лайні...

Вона була не золотою, вона була радше мідною, червонуватою, абсолютно гладенькою, і вона каламутно вилискувала на сонці. Вона лежала під дальньою стіною кар'єру, затишно влаштувавшись серед куп злежаної породи, і навіть звідси було видно, яка вона масивна і як важко притисла вона своє ложе.

У ній не було нічого, що могло би розчарувати чи змусило засумніватися, але не було й нічого обнадійливого. Чомусь відразу на думку спадало, що вона, вірогідно, порожниста і що на дотик вона повинна бути дуже гарячою — сонце розпекло. Вона явно не світилася своїм світлом і вона явно була не здатна злинути в небо і витанцьовувати, як це часто траплялося в легендах про неї. Вона лежала там, де вона впала. Може, випала з чиєїсь величезної кишені чи загубилася, закотилася під час гри якихось велетів — вона не була встановлена тут, вона валялася, валялася достоту так само, як усі ці

"порожняки", "браслети", "батарейки" та інший мотлох, що залишився після Візиту.

Але водночас щось у ній усе-таки було, і що довше Редрік дивився на неї, то очевидніше він розумів, що дивитися на неї приємно, що до неї хочеться підійти, її хочеться торкнутися, погладити, і звідкись раптом зринула думка, що добре, мабуть, сісти біля неї, а ще краще — притулитися до неї спиною, відкинути голову і, заплющивши очі, подумати, позгадувати, а може, і просто подрімати, відпочиваючи...

Артур підхопився, порозсмикував усі "змійки" на своїй куртці, зірвав її з себе і щосили жбурнув під ноги, здійнявши хмару білого пилу. Він щось кричав, корчачи гримаси і розмахуючи руками, а потім заклав руки за спину і, пританцьовуючи, виробляючи ногами хитромудрі па, вистрибом рушив униз по спуску. Він більше не дивився на Редріка, він забув про Редріка, він забув про все — він ішов виконувати свої бажання, маленькі потаємні бажання юного коле-джера, хлопчиська, котрий ніколи у житті не бачив ніяких грошей, крім так званих кишенькових, молокососа, котрого нещадно лупцювали, якщо після повернення додому від нього бодай трошечки пахло спиртним, котрого виховували як відомого адвоката, а в перспективі — міністра, а в найдальшій перспективі — самі розумієте, президента... Редрік, примруживши від сліпучого світла запалені очі, мовчки дивився йому вслід. Він був холодний і спокійний, він знав, що зараз станеться, і він знав, що не буде дивитися на це, але поки що дивитися було можна, і він дивився, нічого особливого не відчуваючи, хіба що десь глибоко-глибоко всередині заворушився раптом тривожно якийсь хробачок і закрутив колючою голівкою.

А хлопчина все спускався, пританцьовуючи, по крутому спуску, вибиваючи неймовірну чечітку, і біла пилюка здіймалася у нього з-під каблуків, і він щось кричав на весь голос, дуже дзвінко, і дуже весело, і дуже врочисто — як пісню чи як закляття, — і Редрік подумав, що вперше за весь час існування кар'єру по цій дорозі спускалися так —

ніби на свято. І спочатку він не слухав, що там викрикує балакуча відмичка, а потім ніби щось увімкнулося в ньому, і він почув:

— Щастя всім!.. Задарма!.. Скільки завгодно щастя!.. Усі збирайтеся сюди!.. Вистачить усім!.. Ніхто не піде обділений!.. Задарма!.. Щастя! Задарма!..

А потім він раптом замовк, неначе величезна рука з розмаху увігнала йому кляп у рот. І Редрік побачив, як прозора порожнеча, зачаєна у затінку ковша екскаватора, схопила його, висмикнула у повітря і повільно, з натугою скрутила, наче хазяйки скручують білизну, віджимаючи воду. Редрік устиг помітити, як один із пропилених черевиків зірвався з тремтячої ноги і шугонув високо над кар'єром. Тоді він відвернувся і сів. Жодної думки не було у нього в голові, і він якось перестав відчувати себе. Навколо стояла тиша, й особливо тихо було за спиною, там, на дорозі. Тоді він згадав про флягу — без звичної радості, просто як про ліки, які прийшов час прийняти. Він відгвинтив кришечку і почав пити маленькими скупими ковтками, і вперше у житті йому захотілося, щоб у флязі було не спиртне, а просто холодна вода.

Пройшов якийсь час, і в голові почали з'являтися більш-менш зв'язні думки. Ну от і все, думав він знехотя. Дорога відкрита. Вже зараз можна було б іти, але краще, звичайно, почекати ще трохи. "М'ясорубки" бувають із фокусами. Та й подумати треба. Справа незвична — думати, от у чому біда. Що таке "думати"? Думати — це означає схитрувати, наколоти, заліпити горбатого, навішати лапшу на вуха, але ж тут усе це не годиться...

Ну добре. Мавпочка, батько... Розплатитися за все, душу з гадів вийняти, нехай лайна пожеруть, як я жер... Не те, не те це, Рудий... Тобто те, звичайно, але що все це означає? Чого мені треба? Це ж лайка, а не думки. Він похолов від якогось страшного передчуття і, відразу переступивши через безліч різних роздумів, які ще чекали його, люто наказав собі: ти от що, руда потолоч, ти звідси не підеш, поки не

додумаєшся до діла, здохнеш біля цієї кульки, зісмажишся, згниєш, падло, але не підеш нікуди...

Господи, та де ж слова, думки мої де? Він із розмаху вдарив себе напіврозкритим кулаком по обличчю. Адже за все життя жодної думки в мене не було! Стривай, Кирило щось казав таке... Кирило! Він гарячково бабрався у спогадах, зринали якісь слова, знайомі та напівзнайомі, але все це було не те, тому що не слова залишилися від Кирила — залишилися якісь нечіткі картини, дуже добрі, але ж цілком неправдоподібні...

Підлість, підлість... І тут вони мене взули, без язика залишили, гади... Шпана. Як був шпаною, так шпаною і зістарився... От цього не повинно бути! Ти, чуєш? Щоби на майбутнє це раз і назавжди було заборонено! Людина народжена, щоби мислити (ось він, Кирило, нарешті!..). Тільки ж я в це не вірю. І раніше не вірив, і зараз не вірю, і для чого людина народжена — не знаю. Народилася — от і народжена. Годуються, хто до чого вдатний. Нехай ми всі будемо здорові, а вони нехай усі повиздихують. Хто це — ми? Хто — вони? Нічого ж не зрозуміти. Мені добре — Барбриджу зле, Барбриджу добре — Очкарику зле, Хрипатому добре — всім зле, і самому Хрипатому зле, тільки він, дурень, гадає, нібито зуміє якось вчасно бодягу загнати... Господи, це ж каша, каша! Я все своє життя з капітаном Квотербладом воюю, а він усе життя з Хрипатим воював і від мене, йолопа, тільки одного лише хотів — щоби я сталкерство покинув. Але як мені було сталкерство покинути, коли сім'ю годувати треба? Працювати йти? А не хочу я на вас працювати, нудить мене від вашої роботи, можете ви це зрозуміти? Якщо людина працює, вона завжди на когось працює, раб вона — і більше нічого, а я завжди хотів сам, сам хотів бути, щоби на всіх попльовувати, на сірість їхню і нудьгу...

Він допив рештки коньяку і щосили гахнув порожньою флягою об землю. Фляга підскочила, блиснувши на сонці, і покотилася кудись — він відразу ж забув про неї. Тепер він сидів, затуливши очі руками, і намагався вже не зрозуміти, не придумати, а хоча би побачити що-

небудь, як воно має бути, але він знову бачив тільки рила, рила, рила... зелененькі, пляшки, купи ганчір'я, які колись були людьми, стовпчики цифр... Він знав, що все це треба знищити, і він прагнув це знищити, але він здогадувався, що якщо все знищити, то не залишиться нічого — тільки рівна гола земля. Від безсилля та відчаю йому знову захотілося притулитися спиною і відкинути голову — він піднявся, машинально обтріпав штани від пилюки і почав спускатися в кар'єр.

Пекло сонце, перед очима плавали червоні плями, тремтіло повітря на дні кар'єру, і в цьому тремтінні здавалося, ніби куля пританцьовує на місці, наче поплавок на хвилях. Він пройшов повз ківш, забобонно підіймаючи ноги якомога вище і стежачи, аби не наступити на чорні плями, а потім, грузнучи у пухкій пилюці, поплентався навскіс через увесь кар'єр до кулі, що танцювала і підморгувала йому. Його заливав піт, він задихався від спеки, і водночас його кидало в холод, його хапали дрижаки, наче із похмілля, а на зубах скрипів прісний крейдяний пил. І він вже більше не намагався думати. Він тільки твердив про себе з відчаєм, ніби молитву: "Я худоба, ти ж бачиш, я худоба. Я не маю слів, мене не навчили слів, я не вмію думати, ці гади не дали мені навчитися думати. Але якщо ти справді такий... всемогутній, всесильний, всерозуміючий... розберися! Зазирни в мою душу, я знаю — там є все, що тобі треба. Мусить бути. Бо душу я ніколи і нікому не продавав! Вона моя, людська! Витягни з мене сам, чого ж я хочу, — адже не може бути, щоб я хотів поганого!.. Хай горить воно все ясним вогнем, я ж нічого не можу придумати, крім оцих його слів —

ЩАСТЯ ДЛЯ ВСІХ,

ЗАДАРМА,

І НЕХАЙ НІХТО НЕ ПІДЕ ОБДІЛЕНИЙ!"

Примітки

1

Каупер — апарат для нагрівання повітря, що подається в доменну піч.

2

Ранчо — на заході США — тваринницька ферма.

3

Рекламація — скарга, претензії, невдоволення чимось.

4

Перпетуум мобіле (із лат. "perpetuum mobile" — "вічно рухоме") — те саме, що вічний двигун. Це двигун, здатний здійснювати роботу без затрат палива чи інших енергетичних ресурсів. Згідно із законом збереження енергії, всі спроби створити такий двигун приречені на провал.

5

Фунт — у країнах з англійською системою мір дорівнює 453,6 г.

6

Оонівець — солдат військ ООН — організації об'єднаних націй.

7

Брандмауер — глуха стіна з вогнетривкого матеріалу, яка розділяє два будинки або проведена всередині одного великого будинку з протипожежною метою.

8

Пандора —у давньогрецькій міфології жінка, створена з волі Зевса задля покари людей за викрадення Прометеєм вогню у богів. Ставши дружиною брата Прометея — Епіметея, вона побачила у домі чоловіка скриньку, наповнену бідами і, попри заборону, відкрила її. Відтоді всі біди і лиха людей поширилися по землі. У переносному значенні — "скринька Пандори" — джерело різноманітних лих.

9

Шураско — бразильська національна страва: шматочки телятини, нанизані на металевий прут і спечені на відкритому повітрі.

10

Йдеться про американського прозаїка Курта Воннеґута (нар. 1922), у творах якого сучасне життя постає як абсурдна, некерована, апокаліптична комедія. Провідні теми його творчості — дегуманізуючий вплив технологій, боротьба ворожим Всесвітом тощо.

11

Англійська сіль, або гірка сіль, або сульфат натрію — безколірні кристали, що розчиняються у воді. У медицині використовується як проносне.

12

Колоїдний газ — фантастичний термін. Походить від "колоїд" — речовина, що не кристалізується і розчини якої не проникають крізь тваринні і рослинні перетинки.

13

Евклід (III ст. до н. е.) — давньогрецький математик, згідно з працями якого однією із основних метричних властивостей простору є тривимірність, тобто "евклідів" простір має ширину, довжину і висоту.

14

Натяк на героя повісті-казки американського письменника Марка Твена (1835—1910) "Принц і злидар" — Тома Кенті. Том, надзвичайно схожий на свого однолітка — англійського принца Едуарда, випадково помінявся з ним місцями і якось у палаці, не маючи чим колоти горіхи, він скористався королівською печаткою.

15

Турбуленція — у гідромеханіці й аеромеханіці — це хаотичний рух рідини або газу; в атмосфері — невпорядковані й випадкові зміни напряму і швидкості частинок повітря.

16

Тут у значенні наука, яка визнає відносність пізнання, строге підпорядкування уяви спостереженню, прагматичність тощо. Загалом, позитивне знання — це знання корисне, точне, достовірне і стверджувальне.

17

Тобто зміни зовнішні і внутрішні.

18

Йдеться про Мері Шеллі (1797–185?), дружину всесвітньо відомого англійського поета П. Б. Шеллі (1792–1822), авторку роману "Франкенштейн, або Звільнений Прометей", що став явищем світової культури.

19

Покетбук — дешеве малоформатне видання літературних творів, розраховане на масового читача.

20

Шпацир (з нім.) — прогулянка.

21

Ковтун — жмут збитого волосся, вовни тощо.